

บทที่ 4

ผลการวิจัยและวิจารณ์ผล

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง เพื่อให้เห็นรูปแบบกระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรในการปรับเปลี่ยนเรียนรู้จากภายในตนเอง เรียนรู้จากการทำงานกลุ่ม และการถอดบทเรียนกระบวนการทำงาน ด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้นำเกษตรกรชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนไทยพื้นเมือง ม้ง อาข่า และเมี่ยน ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่าง 3 ช่วงอายุ ได้แก่ 17-45 ปี 46-60 ปี และ 61 ปีขึ้นไป ในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. 23 แห่ง จำนวน 75 ราย การศึกษาลักษณะธุรกิจปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 8 กลุ่ม การศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง อันจะเป็นแนวทางในการยกระดับการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรให้เป็นผู้ดำเนินการเปลี่ยนแปลงที่สามารถขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่สูงในด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งผลการศึกษาแบ่งออกเป็น 4 ส่วน ประกอบด้วย (1) การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง (2) การศึกษาลักษณะธุรกิจของสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง (3) การศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรที่เหมาะสมกับชาติพันธุ์ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการ และ (4) การศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ดังนี้

4.1 การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

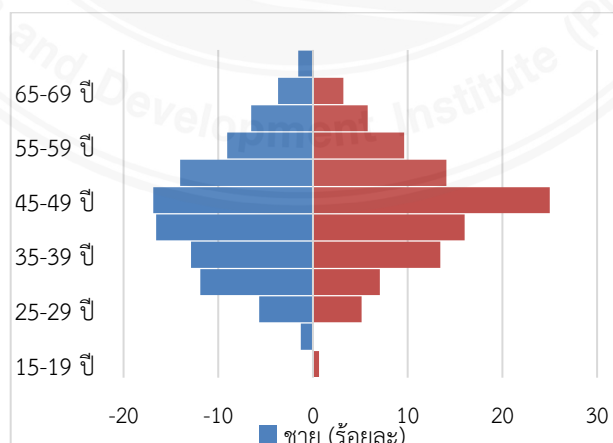
4.1.1 ข้อมูลผู้นำเกษตรกรของ สวพส.

สวพส. ดำเนินงานพัฒนาพื้นที่สูง ในลักษณะ “โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง” จำนวน 44 แห่ง ในพื้นที่ 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน แม่ฮ่องสอน ตาก กำแพงเพชร กาญจนบุรี และเพชรบูรณ์ ครอบคลุม 616 กลุ่มบ้าน ที่มีคนไทยพื้นเมืองและชาวเขาเผ่าต่างๆ อาศัยอยู่ 14 ชาติพันธุ์ ประกอบด้วย กะเหรี่ยง ม้ง คนไทยพื้นเมือง อาข่า เมี่ยน ลัวะ ลีซู มูเซอ ไทยลื้อ ดาราอั้ง ไทยใหญ่ จีนฮ่อ ขมุ ถิ่น และมอญ รวมทั้งสิ้น 293,501 คน โดยการนำองค์ความรู้โครงการหลวงมาประยุกต์ใช้ ร่วมกับความรู้อจากผลการวิจัย ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการติดตามในระดับแปลงอย่างใกล้ชิด ส่งผลให้กลุ่มเกษตรกรผู้นำสามารถผลิตอาหารที่เพียงพอสำหรับครัวเรือนและมีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อเดือนในรอบ 10 ปีเพิ่มขึ้นจาก 1,606 บาท (กมล งามสมสุข และคณะ, 2553) เป็น 3,217 บาท (มหาวิทยาลัยแม่โจ้, 2563) รวมทั้งได้สร้างผู้นำเกษตรกรที่มีความเชี่ยวชาญในด้านต่างๆ (ตารางที่ 4) จำนวน 862 ราย คิดเป็นร้อยละ 12 ของจำนวนเกษตรกรที่ได้รับการพัฒนาอาชีพจาก สวพส. จำนวน 7,172 ราย และกระจายอยู่ใน 197 กลุ่มบ้าน คิดเป็นร้อยละ 32 ของกลุ่มบ้านที่อยู่ในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. จำนวน 616 กลุ่มบ้าน ซึ่งผู้นำเกษตรกรเหล่านี้จะร่วมเป็นผู้ถ่ายทอดความรู้ไปยังชุมชนอื่นอีกร้อยละ 68 ที่ยังไม่ได้เข้าร่วมกิจกรรมกับ สวพส. โดยเฉพาะการเป็นแบบอย่างที่ดีในการสร้างอาชีพและยกระดับรายได้ของครัวเรือนบนฐานความรู้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบนพื้นที่สูง

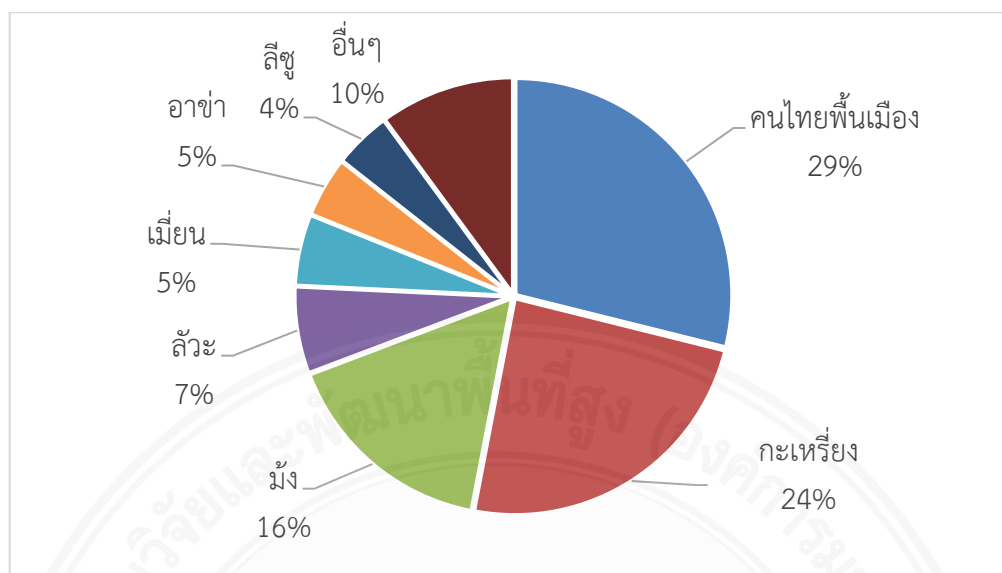
ตารางที่ 4 ประเภทความเชี่ยวชาญของผู้นำเกษตรกร

ประเภท	รายการ
อาชีพ	ไม้ผล ไม้ดอก ชา กาแฟ ปศุสัตว์ พืชไร่ เห็ด และหัตถกรรม
สังคม	ชุมชนเข้มแข็ง เยาวชน ภูมิปัญญาท้องถิ่น และการท่องเที่ยว
สิ่งแวดล้อม	การจัดการทรัพยากรธรรมชาติ บำรุงดิน ลดการใช้สารเคมี การใช้ประโยชน์ที่ดิน แผลก และพืชท้องถิ่น
ตลาดและสถาบันเกษตรกร	การบริหารจัดการกลุ่ม การเจรจาต่อรอง
อื่นๆ	การจัดการโรคและแมลง การประสานงานและบูรณาการงาน และเทคโนโลยีเกษตร

โดยผู้นำเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย (ร้อยละ 82) มากกว่าเพศหญิง (ร้อยละ 18) อายุเฉลี่ย 45.34 ปี ต่ำสุด 17 ปี สูงสุด 76 ปี มีลักษณะโครงสร้างประชากรดังภาพที่ 1 ซึ่งส่วนใหญ่ ร้อยละ 54 สำเร็จการศึกษาในระดับชั้นประถมศึกษา รองลงมา คือ มัธยมศึกษาร้อยละ 28 ไม่ได้รับการศึกษา ร้อยละ 10 ปริญญาตรีร้อยละ 4 และ ปวช. ปวส. ปริญญาโท รวมร้อยละ 4 ตามลำดับ คราวเรือนเกษตรกรมีจำนวนสมาชิกเฉลี่ย 5 คน ร้อยละ 67 มีรายได้ภาคการเกษตรระหว่าง 100,000 – 500,000 บาทต่อปี เนื่องจากมีรูปแบบการเกษตรที่แตกต่างกันตามภูมิสังคมบนพื้นที่สูง เช่น เกษตรกรชาติพันธุ์กะเหรี่ยงมีการทำเกษตรเพื่อยังชีพเป็นหลัก รายได้จากภาคเกษตรในรอบปีจึงน้อยกว่าเกษตรกรชาติพันธุ์อาข่าที่ปลูกกาแฟ และเกษตรกรชาติพันธุ์ม้งที่ทำการเกษตรแบบประณีตปลูกผักในโรงเรือน ได้แก่ มะเขือเทศ พริกหวาน และไม้ผล เป็นต้น ในจำนวนนี้มีผู้นำเกษตรกรที่ผ่านเกณฑ์การพัฒนาเป็น smart farmer ตามหลักเกณฑ์ของกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ จำนวน 455 ราย (ร้อยละ 53) และกำลังพัฒนาสู่การเป็น smart farmer จำนวน 407 ราย (ร้อยละ 47) เมื่อจำแนกผู้นำเกษตรกรตามชาติพันธุ์พบว่า ในผู้นำเกษตรกร 862 ราย เป็นผู้นำคนไทยพื้นเมือง ร้อยละ 29 ชาติพันธุ์กะเหรี่ยงร้อยละ 24 ม้งร้อยละ 16 ลัวะร้อยละ 7 เมี่ยนร้อยละ 5 อาข่าร้อยละ 5 ลีซู ร้อยละ 4 และอื่นๆ ร้อยละ 10 ตามแผนภาพที่ 2

ภาพที่ 1 โครงสร้างประชากรผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

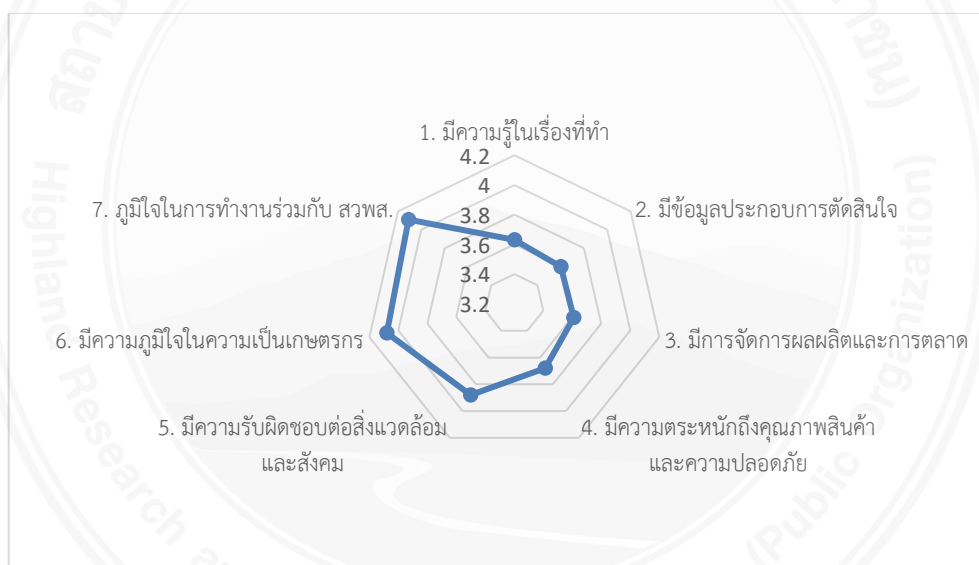
ภาพที่ 2 จำนวนผู้นำเกษตรกรแบ่งตามชาติพันธุ์

หากพิจารณาตามสัดส่วนของผู้นำเกษตรกรต่อประชากรทั้งหมดในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 44 แห่ง พบว่า มีอัตราส่วน 1 : 340 กล่าวคือ ผู้นำเกษตรกร 1 ราย จะต้องขยายบริการไปยังเกษตรกรรายอื่นในพื้นที่เฉลี่ย 340 ราย ในฐานะผู้ช่วยถ่ายทอดความรู้ของ สปวส. ซึ่งถือว่าเป็นสัดส่วนที่มากพอสมควร (ตารางที่ 5)

ตารางที่ 5 สัดส่วนผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

กลุ่มพื้นที่	ประชากร (คน)	ผู้นำเกษตรกร (ราย)	ชาย (ราย)	หญิง (ราย)	สัดส่วน
ปิง-กลอง	67,899	269	208	61	1 : 252
กก-โขง	67,106	66	57	9	1 : 1,017
น่าน	47,838	317	248	69	1 : 151
สาละวิน	85,894	104	95	9	1 : 826
พื้นที่เฉพาะ	24,395	90	87	3	1 : 271
รักษัน	369	16	11	5	1 : 23
รวมทั้งสิ้น	293,501	862	706	156	1 : 346

จากการประเมินคุณสมบัติขั้นพื้นฐานของผู้นำเกษตรกร สวพส. ทั้ง 862 ราย ประกอบด้วย มีความรู้ในเรื่องที่ทำ มีข้อมูลประกอบการตัดสินใจ มีการจัดการผลผลิตและการตลาด มีความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัย มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมและสังคม มีความภูมิใจในความเป็นเกษตรกร และภูมิใจในการทำงานร่วมกับ สวสพ. พบว่า มีคะแนนรวมเฉลี่ยเท่ากับ 3.82 จาก 5 คะแนน โดยคะแนนเฉลี่ยแต่ละข้อเท่ากับ 3.63, 3.60, 3.61, 3.82, 3.88, 4.08 และ 4.11 ตามลำดับ ดังภาพที่ 3 ซึ่งผู้นำเกษตรกรของ สวพส. ส่วนใหญ่ มีความภาคภูมิใจในการทำงานร่วมกับ สวสพ. และความเป็นเกษตรกรในระดับดี อย่างไรก็ตามจากการประเมินแสดงให้เห็นว่าผู้นำเกษตรกรยังต้องการข้อมูลเพื่อประกอบการตัดสินใจ ทั้งนี้เนื่องจากเกษตรกรบางรายมีข้อจำกัดในด้านภาษาและการติดต่อสื่อสาร ที่ชุมชนบนพื้นที่สูงบางแห่งยังมีสัญญาณโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ตไม่ครอบคลุม ทำให้เกษตรกรไม่สามารถเข้าถึงแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งจากเจ้าหน้าที่ และผ่านทางระบบสารสนเทศได้ รวมทั้งเกษตรกรยังต้องการความรู้ที่มาช่วยในการจัดการผลผลิตและการตลาด และการพัฒนาทักษะที่ส่งผลให้ผู้นำเกษตรกรมีความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่จนสามารถถ่ายทอดความรู้ไปสู่เกษตรกรรายอื่นได้

ภาพที่ 3 คุณสมบัติพื้นฐานของผู้นำเกษตรกร สวพส.

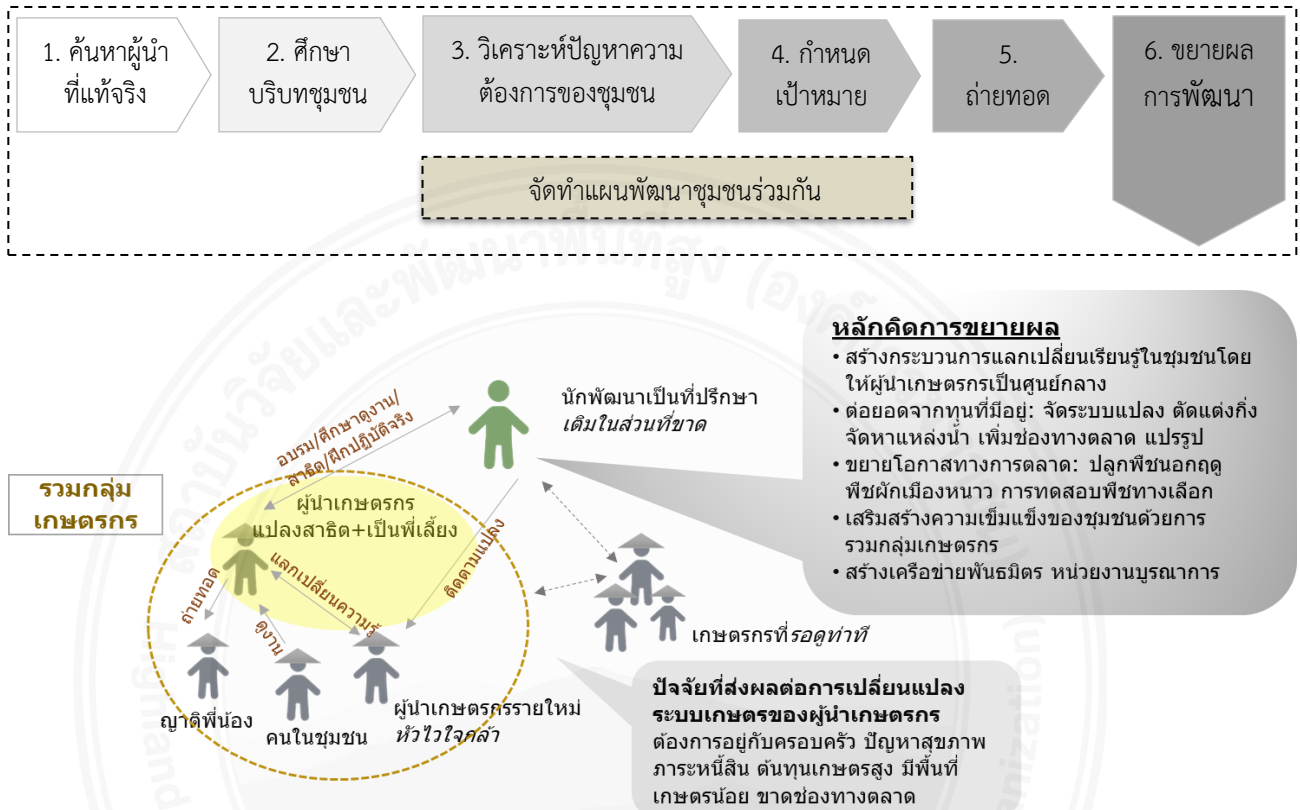
4.1.2 กระบวนการพัฒนาเกษตรกรที่ผ่านมาของ สวพส.

การพัฒนาพื้นที่สูงในการขับเคลื่อนการวิจัยและการเรียนรู้ เพื่อขยายผลการพัฒนาที่ครอบคลุมพื้นที่สูงของประเทศไทยตามยุทธศาสตร์ สวพส. ในช่วง 15 ปี (พ.ศ. 2549-2564) สามารถสรุปเป็นกระบวนการส่งเสริมและพัฒนาที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนบนพื้นที่สูงออกเป็น 2 ระยะ คือ ระยะที่ 1 ช่วงของการพัฒนาเกษตรกรและการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน และระยะที่ 2 การพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรกร สู่การขยายผลและต่อยอดองค์ความรู้โครงการหลวง มีรายละเอียดดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นช่วงของการพัฒนาเกษตรกร และการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ให้ทำหน้าที่ขับเคลื่อนกระบวนการพัฒนา มีเป้าหมายให้คนบนพื้นที่สูงได้รับการพัฒนาบนฐานความรู้ที่เหมาะสม และสามารถดำรงชีวิตอยู่กับทรัพยากรป่าไม้ได้อย่างยั่งยืน โดยกำหนดกรอบแนวคิดเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานได้ยึดเป็นหลักในการดำเนินงานในพื้นที่เริ่มตั้งแต่การค้นหาผู้นำที่แท้จริง สร้างความเข้าใจบริบทพื้นที่และศึกษาสภาพเศรษฐกิจสังคม โดยอาศัยการพบปะพูดคุยกับบุคคลที่เป็นผู้นำชุมชนทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ อาทิ เช่น ประชาชนชุมชน ผู้รู้ ผู้อาวุโส และผู้นำทางจิตวิญญาณซึ่งเป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือ และเลื่อมใสศรัทธา เพื่อทำความเข้าใจกันโดยเจ้าหน้าที่จะใช้วิธีการเข้าเยี่ยมเยียน และเข้าร่วมกิจกรรมที่ชุมชนจัดขึ้น ซึ่งส่วนใหญ่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมประเพณีที่เชื่อมโยงวิถีการดำรงชีวิตเข้ากับความเชื่อของคนกับสิ่งที่อยู่เหนือธรรมชาติที่เป็นสิ่งยึดเหนี่ยวให้คนอยู่ร่วมกับป่าอย่างสงบสุข และร่วมกิจกรรมรณรงค์การอนุรักษ์และดูแลธรรมชาติ เช่น การปลูกป่า การทำแนวกันไฟ และการสร้างฝายชะลอน้ำ เป็นต้น ในการค้นหาประเด็นปัญหาและสอบถามความต้องการ ผ่านการพูดคุยแบบไม่เป็นทางการ และจัดประชุมแลกเปลี่ยนความคิดเห็น นำไปสู่การวิเคราะห์ปัญหาความต้องการของชุมชน ทั้งด้านการผลิต การตลาด และอาชีพเดิมที่ชุมชนมีศักยภาพ รวมถึงพิจารณาเงื่อนไขกฎหมายเพื่อนำไปวางแผนถ่ายทอดความรู้ และส่งเสริมอาชีพตามความเหมาะสมกับบริบทชุมชน หลังจากนั้นจึงดำเนินการพัฒนาอาชีพ โดยคัดเลือกเกษตรกรที่มีความพร้อมซึ่งพิจารณาจากสภาพพื้นที่ที่เหมาะสม และถ่ายทอดเทคโนโลยีให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในการทดสอบชนิดพืชและสัตว์ พร้อมทั้งจัดทำแปลงสาธิตให้เกิดการเรียนรู้จากการลงมือฝึกปฏิบัติจริง (on the job training) เพื่อการพัฒนาเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในอนาคต โดยมีการสนับสนุนปัจจัยการผลิตตามสมควรเพื่อสร้างฐานความมั่นคงทางอาหาร ควบคู่กับการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติที่เสื่อมโทรมในเวลานั้น

ระยะที่ 2 เป็นช่วงการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรกร สู่การขยายผลและต่อยอดองค์ความรู้ **โครงการหลวง** หลังจากการทำงานวิจัยและพัฒนาได้ระยะเวลาหนึ่งจนเข้าสู่ยุคของการพัฒนาที่มีความเข้มข้น ได้มีการวางแผนงานนโยบาย ทบทวนปัญหา และจัดทำแผนพัฒนาชุมชนร่วมกับหน่วยงานภาคในพื้นที่ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาสอดคล้องกับบริบทและความต้องการของชุมชนเป้าหมาย ในขณะเดียวกันก็เสริมสร้างความรู้เพื่อพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรกร โดยการถ่ายทอดองค์ความรู้ผ่านการฝึกอบรมและศึกษาดูงานจากชุมชนต้นแบบที่มีแนวปฏิบัติที่ดีทั้งในและนอกพื้นที่โครงการหลวง การทดสอบในระดับแปลงเกษตรกรเพื่อเพิ่มชนิดพืชและสัตว์ให้มีความหลากหลายและเหมาะสมกับภูมิสังคมบนพื้นที่สูงมากยิ่งขึ้น มีการจัดทำแผนการผลิตให้สอดคล้องกับความต้องการของตลาด รวมทั้งการพัฒนามาตรฐานคุณภาพการผลิตเพื่อรองรับการขยายผลในด้านการส่งเสริมอาชีพ โดยเจ้าหน้าที่จะติดตามตามเยี่ยมเยียนแปลงอย่างสม่ำเสมอ คอยเป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาแนะนำเป็นระยะ นำองค์ความรู้ใหม่จากโครงการหลวงและงานวิจัยไปถ่ายทอดเพื่อเพิ่มพูนความรู้แก่เกษตรกร ควบคู่กับการสาธิตภายในแปลงของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ เพื่อให้เกษตรกรได้เห็นต้นแบบและเกิดการเรียนรู้ร่วมกันระหว่างเกษตรกรในพื้นที่ ทำให้เกษตรกรสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริงจนเกิดทักษะและความชำนาญ พร้อมทั้งจะนำความรู้ไปต่อยอดและขยายผลสู่เกษตรกรรายใหม่ต่อไป

จากการศึกษาสามารถสรุปหลักคิดในการดำเนินงานส่งเสริมอาชีพและพัฒนาเกษตรกรของนักพัฒนาในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. 23 แห่ง ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 หลักคิดการดำเนินงานส่งเสริมอาชีพและพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูงของนักพัฒนา

จากภาพที่ 4 อธิบายได้ว่า เมื่อนักพัฒนาร่วมกับชุมชนและหน่วยงานภาคี ได้วิเคราะห์ศักยภาพพื้นที่และสอบถามความต้องการของชุมชนโดยการจัดทำแผนพัฒนาชุมชนเพื่อกำหนดเป้าหมายและทิศทางการดำเนินงานเรียบร้อยแล้ว ในการดำเนินงานส่งเสริมอาชีพและพัฒนาเกษตรกรบนพื้นที่สูงของนักพัฒนาในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. ทั้ง 23 แห่ง สามารถสรุปหลักคิดได้ดังนี้

- 1) สร้างกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ในชุมชนโดยให้ผู้นำเกษตรกรเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และขยายผลไปสู่เกษตรกรรายใหม่ หรือจัดตั้งแปลงเรียนรู้ของชุมชน เพื่อให้ผู้สนใจเข้าไปศึกษา และให้ผู้นำเกษตรกรที่มีความชำนาญในแต่ละด้านเป็นวิทยากรประจำฐาน ถ่ายทอดความรู้แก่บุคคลอื่นที่เข้ามาเรียนรู้ภายในศูนย์ เป็นการพัฒนาทักษะการพูดและถ่ายทอดความรู้ของผู้นำเกษตรกร
- 2) ส่งเสริมอาชีพด้วยการวิเคราะห์ศักยภาพของชุมชน ความพร้อมของเกษตรกร และต่อยอดอาชีพที่เกษตรกรมีความสามารถอยู่เดิม โดย สวพส. เข้าไปช่วยจัดระบบเพื่อให้การทำงานมีความเหมาะสมและดียิ่งขึ้น เช่น การจัดระบบแปลง การให้ความรู้เกี่ยวกับการบำรุงและดูแล

รักษาพืช จัดหาแหล่งน้ำสำรองเพื่อการเกษตร การแปรรูปสินค้าเกษตรที่ล้นตลาด และขยายช่องทางการตลาด เป็นต้น

- 3) ขยายผลร่วมกับผู้นำเกษตรกรด้วยการทดสอบชนิดพืชและสัตว์ทางเลือก และค้นหาเกษตรกรรายใหม่เพื่อเข้ารับการพัฒนาอาชีพ ประกอบกับสร้างแรงจูงใจคนในพื้นที่โดยใช้แนวทางสร้างรายได้เสริมที่สอดคล้องกับอาชีพหลักของครัวเรือนเกษตรกร สนับสนุนการทำงานในช่วงที่เกษตรกรว่างเว้นจากอาชีพหลัก เช่น การปลูกพืชหลังนา การเลี้ยงสัตว์ที่ทนทานต่อสภาพแวดล้อม การปลูกพืชนอกฤดูกาล การแปรรูปสินค้าเกษตร การสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพืชท้องถิ่น และการส่งเสริมปลูกพืชที่มีอายุเก็บเกี่ยวสั้น รวมถึงการพัฒนาอาชีพนอกภาคการเกษตร เช่น หัตถกรรม และการท่องเที่ยว เป็นต้น
- 4) เมื่อเกษตรกรได้รับการพัฒนาศักยภาพจนมีความรู้และทักษะความชำนาญในระดับหนึ่ง ขั้นตอนต่อไปจะเป็นการพัฒนาทางสังคม เพื่อการจัดการผลผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรกรของชุมชน โดยการสนับสนุนการพัฒนากลุ่มเกษตรกร หรือสถาบันเกษตรกรในรูปแบบต่างๆ ได้แก่ สหกรณ์ วิสาหกิจชุมชน เติร์มสหกรณ์ และกลุ่มพึ่งตนเอง ตามความเหมาะสมของพื้นที่ ชนิดพืชหรือสินค้าที่กลุ่มเกษตรกรผลิตได้ ความพร้อมของกลุ่ม และขนาดธุรกิจ ตลอดจน
- 5) พัฒนาความร่วมมือเครือข่ายพันธมิตรกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเพื่อสร้างฐานอาชีพที่มั่นคงให้กับเกษตรกรในพื้นที่ ตามแนวพระราชดำริ “เข้าใจ เข้าถึง พัฒนา”

ภาพที่ 5 กิจกรรมส่งเสริมและพัฒนาทักษะความรู้ของเกษตรกร
การอบรมให้ความรู้ การให้คำแนะนำติดตามแปลง และการศึกษาดูงานในชุมชนต้นแบบ

4.1.3 คุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเกษตรกร

การศึกษานี้ ต่อยอดมาจากงานวิจัยในปีงบประมาณ พ.ศ.2563 ด้วยการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพเพื่อถอดบทเรียนความสำเร็จของผู้นำเกษตรกรที่เป็นแบบอย่างของการสร้างอาชีพและยกระดับรายได้ของครัวเรือนบนฐานความรู้ที่เหมาะสมกับภูมิสังคมบนพื้นที่สูง โดยสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจงที่ครอบคลุมกลุ่มเป้าหมาย 3 ช่วงอายุ ได้แก่ 17-45 ปี 46-60 ปี และ 61 ปีขึ้นไป ในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. 23 แห่ง 5 ชาติพันธุ์ ได้แก่ กะเหรี่ยง สเปเมย แม่สามแลบ แม่สอง แม่มะลอ สบโขง แม่แฮหลวง ขุนตั้นน้อย คนไทย พื้นเมือง ป่าแป๋ ห้วยเป๋ ปางมะโอ โป่งคำ แม่จริม ม้ง ดอยปุย ปากกล้วย ปางหินฝน ขุนสถาน อาข่า วาวี

แม่สลอง ห้วยก้างปลา และเมียน สะเนียน น้ำแบ่ง วังไผ่ และคลองลาน เพิ่มเติมจากการเก็บข้อมูลผู้นำเกษตรกรในปีงบประมาณ พ.ศ.2563 จำนวน 40 ราย รวมทั้งสิ้น 75 ราย พบว่า กลุ่มตัวอย่างแบ่งเป็นเกษตรกรเพศชาย 61 ราย เพศหญิง 14 ราย คิดเป็นร้อยละ 14 ของจำนวนผู้นำเกษตรกรทั้งหมดในพื้นที่ศึกษา 23 แห่ง จำนวน 544 ราย มีอายุเฉลี่ย 44 ปี ต่ำสุด 29 ปี และสูงสุด 75 ปี เกษตรกรร้อยละ 39 จบการศึกษาในระดับชั้นมัธยมศึกษา ปวช. และปวส. มีเกษตรกรจบการศึกษาสูงสุดในระดับชั้นปริญญาโท จำนวน 1 ราย และไม่ได้รับการศึกษา จำนวน 7 ราย ครวเรือนเกษตรกรมีจำนวนสมาชิกเฉลี่ย 5 คน รายได้เฉลี่ยต่อปี 218,405 บาทต่อครัวเรือน สูงสุด 650,000 บาทต่อปี ซึ่งเป็นเกษตรกรชาวอาข่าในพื้นที่แม่สลองที่มีการปลูกและแปรรูปกาแฟอาราบิก้าจำหน่ายทั้งผ่านตลาดโครงการหลวงและตลาดภายนอกที่เกษตรกรมีเครือข่ายทางธุรกิจ และต่ำสุดมีรายได้ 45,000 บาทต่อปี เป็นเกษตรกรชาติพันธุ์กะเหรี่ยงในพื้นที่ขุนตั้นน้อยที่ทำการเกษตรเพื่อยังชีพเป็นหลัก ได้แก่ ปลูกข้าวไร่ ข้าวนา เลี้ยงสัตว์ และกำลังอยู่ในช่วงปรับเปลี่ยนระบบเกษตรเป็นการปลูกไม้ผลแบบผสมผสานซึ่งยังไม่ให้ผลผลิต

เมื่อจำแนกเกษตรกรตามชาติพันธุ์ พบว่า เป็นเกษตรกรชาติพันธุ์กะเหรี่ยง 22 ราย คนไทยพื้นเมือง 21 ราย ม้ง 14 ราย อาข่า 9 ราย และเมียน 9 ราย ตามลำดับ (ตารางที่ 6) กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีการปรับเปลี่ยนระบบเกษตรจากการยังชีพ หรือปลูกพืชเชิงเดี่ยว มาเป็นการทำเกษตรแบบประณีต ได้แก่ การปลูกพืชผักทั้งในและนอกโรงเรือน ไม้ผล ในบางรายมีการทำปศุสัตว์ ไม้ดอก หรือทำการเกษตรแบบผสมผสาน แปรรูปสินค้าเกษตร หัตถกรรม เพื่อสร้างรายได้หมุนเวียนตลอดทั้งปี ในบางรายพื้นที่มีศักยภาพก็พัฒนาเป็นท่องเที่ยวเชิงเกษตรควบคู่กันไป นอกจากนี้เกษตรกรหลายรายยังเป็นแกนนำในการขับเคลื่อนการพัฒนาของกลุ่มเกษตรกร การตลาดสินค้าเกษตร การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน หรือดำรงตำแหน่งเป็นผู้นำชุมชนอีกด้วย ดังแสดงไว้ในตารางที่ 7

ตารางที่ 6 จำนวนเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างแบ่งตามชาติพันธุ์

ชาติพันธุ์	จำนวนผู้นำเกษตรกร พื้นที่ 44 แห่ง (ราย)	จำนวนผู้นำเกษตรกร พื้นที่ 23 แห่ง (ราย)	จำนวนกลุ่มตัวอย่าง
กะเหรี่ยง	208	140	22
คนไทยพื้นเมือง	249	175	21
ม้ง	140	111	14
อาข่า	39	39	9
เมียน	46	46	9
อื่นๆ	180	33	0
รวม	862	544	75

สำหรับการประเมินคุณสมบัติขั้นพื้นฐานของเกษตรกร 7 ข้อ พบว่า เกษตรกรทั้ง 75 ราย ถูกจัดระดับการพัฒนาไว้ในกลุ่มเกษตรกรระดับ A และ B คือ มีภาวะของความเป็นผู้นำที่สามารถช่วยขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนของตนได้ โดยพบว่ามีคะแนนรวมเฉลี่ย 4.11 อยู่ในระดับดี ในแต่ละข้อมีคะแนนเฉลี่ยเท่ากับ 4.22, 4.01, 3.89, 4.15, 3.99, 4.19 และ 4.29 ตามลำดับ (ภาพที่ 6) ซึ่งในทุกด้านมีคะแนนเฉลี่ยสูงกว่าผู้นำเกษตรกรทั้งหมด 862 รายเล็กน้อย โดยเกษตรกรยังมีความภาคภูมิใจในการทำงานร่วมกับ สวพส. และความเป็นเกษตรกรในระดับดี อย่างไรก็ตามเกษตรกรยังต้องการได้รับการพัฒนาในด้านการจัดการผลผลิตและการตลาด รวมทั้งการพัฒนาเครือข่ายทางธุรกิจเพื่อยกระดับให้เกษตรกรผู้นำเหล่านี้กลายเป็นผู้ประกอบการตามแนวทางการพัฒนาเกษตรกรปราดเปรื่องของกรมส่งเสริมการเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับผลการสัมภาษณ์เชิงลึกที่พบว่าผู้นำเกษตรกรส่วนใหญ่ยังขาดการจัดการด้านการผลิตและการตลาดอย่างเป็นระบบ โดย สวพส. ยังคงต้องเป็นพี่เลี้ยงอย่างเข้มข้น รวมทั้งต้องการความรู้รอบด้านเพื่อเป็นข้อมูลช่วยตัดสินใจทั้งด้านเทคโนโลยีการผลิตและการตลาดออนไลน์ แม้ว่าผลการประเมินของเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างจะอยู่ในระดับดี แต่เกษตรกรยังคงต้องได้รับการพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ ที่ต่อเนื่องจาก สวพส. และหน่วยงานร่วมบูรณาการ เพื่อเป็นต้นแบบของความสำเร็จที่พร้อมเป็นหุ้นส่วนในการขยายผลไปยังเกษตรกรรายใหม่อีกเกือบร้อยละ 70 ที่ยังไม่ได้รับการพัฒนาอาชีพกับ สวพส.

ภาพที่ 6 คุณสมบัติพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง 75 ราย

ภาพที่ 7 การเก็บข้อมูลผู้นำเกษตรกรชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนไทยพื้นเมือง ม้ง อาข่า และเมี่ยน
ในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

ตารางที่ 7 รายชื่อผู้นำเกษตรกรกลุ่มตัวอย่าง 75 ราย

ที่	ชื่อ-สกุล	ชาติพันธุ์	พื้นที่	อายุ (ปี)	การเกษตร/ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ	รายได้เกษตรกร (บาท)	คุณลักษณะผู้นำ	ทักษะการเรียนรู้
1	นางปิยะวดี แซ่ยะ	ม้ง	ปากล้วย	35	อะโวคาโด กะหล่ำปลี มะเขือเทศ พักทองญี่ปุ่น	การปลูกมะเขือเทศโหม้ส	300,000	มีความขยัน สนใจใฝ่รู้สิ่งใหม่ กล้าลงทุน และมีเป้าหมายในชีวิตเพื่ออนาคตของลูกหลาน	3
2	นายยิ่ง แซ่ยะ	ม้ง	ปากล้วย	42	องุ่น เคพกูสเบอร์รี พริกหวาน ถั่วหวาน หัวไชเท้า	การปลูกพริกหวาน และองุ่น	280,000	รักการเรียนรู้ กล้าเสี่ยงลงทุน ชอบทดลองทำสิ่งใหม่ ช่างสังเกต สามารถคิดต่อยอดความรู้และนำไปประยุกต์ใช้จริง รวมทั้งมีทักษะด้านการค้าขาย	2
3	นายกำ แซ่วะ	ม้ง	ปากล้วย	61	พริกหวาน กะหล่ำปลี	การเพาะกล้าผัก และพริกหวาน	400,000	มีความน่าเชื่อถือ มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน มีความรู้ในสิ่งที่ทำ สามารถจัดการผลผลิตให้มีคุณภาพได้	2
4	นายอัสนี เจริญสุขชีวี	กะเหรี่ยง	แม่มะลอ	32	ข้าวพันธุ์สันป่าตอง ฝรั่ง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มะม่วง สับปะรด เลี้ยงหมู	การเลี้ยงหมูอินทรีย์ การบริหารจัดการกลุ่ม	250,000	มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน สนใจใฝ่รู้ รักความยุติธรรม มีความเสียสละ จิตสาธารณะ และมีเป้าหมายในชีวิตชัดเจน รวมทั้งให้ความสำคัญกับการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	1
5	นายสุรัชย์ สิทธิคงชัย	กะเหรี่ยง	แม่มะลอ	44	องุ่น ข้าวพันธุ์พื้นเมือง	การปลูกองุ่น และการสร้างโรงเรือน	200,000	กล้าตัดสินใจ สนใจเรียนรู้สิ่งใหม่ ช่างสังเกต ชอบความท้าทาย	1
6	นางสาวสายทิ และนายตุลา โพธิ์คุ้มภัย	กะเหรี่ยง	แม่มะลอ	29	ข้าวพันธุ์พื้นเมือง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มะเขือม่วง เมล่อน แตงกวาญี่ปุ่น พริกหวาน กาแฟอาราบิก้า	การปลูกเมล่อน มะเขือเทศ มะเขือม่วง การแปรรูปกาแฟอาราบิก้า และการตลาดออนไลน์	320,000	มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน เป็นคนที่มีมนุษยสัมพันธ์ดี มีความเป็นผู้นำ กล้าตัดสินใจ ช่างสังเกต รักการเรียนรู้สิ่งใหม่และพัฒนาตนเองอยู่ตลอดเวลา มีทักษะด้านการค้า	1
7	นายสุรโชค กุลสวัสดิ์มงคล	ม้ง	ปางหินฝน	40	มะเขือเทศโหม้ส พริกหวาน กะหล่ำปลี อติตผู้ใหญ่บ้าน	การจัดการแปลงปลูกมะเขือเทศ	350,000	มีภาวะความเป็นผู้นำ นำเคารพเชื่อถือ รอบคอบ กล้าตัดสินใจ กล้าลงทุน ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ รวมทั้งสามารถไกล่เกลี่ยและเจรจาต่อรองได้	1

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ชาติพันธุ์	พื้นที่	อายุ (ปี)	การเกษตร/ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ	รายได้เกษตรกร (บาท)	คุณลักษณะผู้นำ	ทักษะการเรียนรู้
8	นายมานิตย์ แซ่ย่าง	ม้ง	ปางหินฝน	45	ดอกซัลเวีย ฮ่อง ฟิช อะโวคาโด พลับ มั่นฝรั่ง กะหล่ำปลี มะเขือเทศ ประธานสหกรณ์ การเกษตรโครงการหลวงปางหินฝน จำกัด	การปลูกไม้ดอก และฮ่อง	200,000	มีความเสียสละ อุทิศตนเพื่อส่วนรวม สุขุมรอบคอบ นำเคารพเชื่อถือ สามารถไกล่เกลี่ยและเจรจาต่อรองได้	2
9	นายพีรวัช มิตรมหายศ	กะเหรี่ยง	ปางหินฝน	29	ข้าว มั่นฝรั่ง หอมแดง กะหล่ำปลี	การปลูกมันฝรั่ง การลดต้นทุนหัวพันธุ์มันฝรั่ง	205,000	มีเป้าหมายในชีวิต ชี้อัตถ์ ช่างสังเกต มีความพยายามและกระตือร้น ชอบการทดสอบทดลองเพื่อพัฒนาผลผลิต	3
10	นายนพดล ปรีชา	คนเมือง	ป่าแป๋	51	ข้าวนา ชาอัสสัม ผักอินทรีย์ในโรงเรือน ฟักทองญี่ปุ่น อะโวคาโด เลี้ยงผึ้ง รับจ้างทั่วไป อดีตผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน	การปลูกผักคะน้าฮ่องกง ผักสลัดอินทรีย์ ฟักทองญี่ปุ่น	210,000	ขยัน มีน้ำใจ เสียสละ กล้าแสดงความคิดเห็น ช่างสังเกต สนใจใฝ่รู้สิ่งใหม่ลงมือปฏิบัติทันทีเมื่อได้รับความรู้	3
11	นายประสิทธิ์ โตพอ	กะเหรี่ยง	ป่าแป๋	45	ข้าวนา ปลูกชาอัสสัม ค่น้ำ ฮ่องกง ฟักทองญี่ปุ่น ถั่วแขก กาแฟอาราบิก้า รับจ้างทั่วไป	ฟักทองญี่ปุ่น การปลูกผักหลังนา	200,500	มีความมุ่งมั่นตั้งใจทำงาน ขยัน อดทน สนใจใฝ่รู้ กล้าเสี่ยง ชอบทดลองทำในสิ่งที่ตนไม่รู้	3
12	นางสุทัศน์ บัวเขียน	คนเมือง	ป่าแป๋	61	ดอกซัลเวีย ดอกพืทูเนีย ดอกแววมยุรา ชาอัสสัม เสาวรส ฮ่อง ค่น้ำฮ่องกง	การเพาะพันธุ์กล้าไม้ดอก และพันธุ์พืชท้องถิ่น	156,000	มุ่งมั่น ขยัน พยายามเรียนรู้สิ่งใหม่แม้อายุมากแล้ว	3
13	นายสุวรรณ์ ชมชื่น	คนเมือง	ป่าแป๋	51	อะโวคาโด ชาอัสสัม แปรรูปผลิตภัณฑ์ เลี้ยงผึ้ง สมาชิกสภา อบต.	ชาอัสสัม และการแปรรูป ผลิตภัณฑ์ชาอัสสัม	155,000	มีภาวะความเป็นผู้นำ เสียสละ จิตสาธารณะ ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ เป็นที่นำเคารพเชื่อถือของคนในชุมชน ชอบช่วยเหลือคน มนุษย์สัมพันธ์ดี มีทักษะในการพูดและเจรจาต่อรอง รวมทั้งการสร้างเครือข่าย	1

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ชาติพันธุ์	พื้นที่	อายุ (ปี)	การเกษตร/ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ	รายได้เกษตรกร (บาท)	คุณลักษณะผู้นำ	ทักษะการเรียนรู้
14	นายสุริยา ศรีแก้ว	กะเหรี่ยง	ป่าแป๋	35	ข้าวนาพันธุ์ท้องถิ่น อะโวคาโด ชาอัสสัม ผักอินทรีย์	การปลูกผักอินทรีย์ และ ชาอัสสัม	230,000	มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน สนใจใฝ่รู้ เสียสละ รักการเรียนรู้สิ่งใหม่ มีทักษะในการค้าขาย ให้ความสำคัญกับ การรักษาสิ่งแวดล้อม	3
15	นายศรัณย สีเขียว	คนเมือง	ปางมะโอ	32	กาแฟอาราบิก้า ประธานกลุ่มผู้ปลูกกาแฟ	การแปรรูปกาแฟอาราบิก้า	200,000	มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน รักการเรียนรู้สิ่งใหม่ กล้าเสี่ยง มีการ วางแผนชีวิต มนุษย์สัมพันธ์ดี คิดต่อ ยอดและนำไปประยุกต์ใช้จริง	1
16	นายอินสม ตาค้า	คนเมือง	ปางมะโอ	63	อะโวคาโด ชาอัสสัม กาแฟอาราบิก้า	การปลูกและแปรรูปกาแฟ อินทรีย์ การจัดการสิ่งแวดล้อม	250,000	มีความน่าเชื่อถือ เป็นที่รู้จักของคนใน ชุมชน มีจิตสาธารณะ กล้าเจรจาต่อรอง ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่	2
17	นายธรรมบุญ พันธุ์กำ	คนเมือง	ปางมะโอ	52	ชาอัสสัม ไม้ดอก ไม้ผล เลี้ยง หมู กาแฟอาราบิก้า	การเพาะกล้าไม้ดอก	190,000	มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน ขยัน ชอบการ ทดลองสิ่งใหม่	2
18	นายเสนอ กันทะวงศ์	คนเมือง	ปางมะโอ	75	ไม้ดอก กาแฟอาราบิก้า ชาอัสสัม เลี้ยงไก่ อนุรักษ์	การเพาะกล้าไม้ดอก การดูแล ต้นอ่อน พืชท้องถิ่น	220,000	กล้าทดลองเรียนรู้สิ่งใหม่ รักในสิ่งที่ทำ มุ่งมั่นตั้งใจทำงานให้สำเร็จ และมีความ พร้อมที่จะถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้สนใจ รักธรรมชาติ	2
19	นางโสภา ศรีอำพร	คนเมือง	ปางมะโอ	50	ดอกเทียนนิวกินี ซัลเวีย ปีโกเนีย	มีความรู้เรื่องไม้ดอกและพืช สมุนไพร	195,000	ช่างสังเกต สนใจใฝ่รู้ มีความรับผิดชอบ ชอบช่วยเหลือคนในชุมชน มนุษย์ สัมพันธ์ดี	3
20	นางลำดวน อุดภิระ	คนเมือง	ห้วยเป้า	49	ถั่วเนี้ยวนางแดง มะม่วง เสาวรส หวาน เลี้ยงผึ้ง ผักในโรงเรือน เมล่อน	การดูแลต้นมะม่วงน้ำดอกไม้ และเมล่อน มีความรู้พืช สมุนไพร	120,000	ช่างสังเกต สนใจใฝ่รู้ ทำงานด้วยความ มุ่งมั่น ขยัน กระตือรือร้น มั่นใจในตัวเอง	2

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ชาติพันธุ์	พื้นที่	อายุ (ปี)	การเกษตร/ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ	รายได้เกษตรกร (บาท)	คุณลักษณะผู้นำ	ทักษะการเรียนรู้
21	นายสุคำ ชัดหลง	คนเมือง	ห้วยเป้า	61	ข้าวนา มะม่วง เสาวรสหวาน ปศุสัตว์	หมูลุม ไก่กระดูกดำ การอนุรักษ์ทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม	130,000	ช่างสังเกต มนุษย์สัมพันธ์ดี เป็นที่รู้จักของคนในชุมชน เสียสละ และให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น มีความรู้ในเรื่องที่ทำเป็นอย่างดี	2
22	นายอุดร การะหงษ์	คนเมือง	ห้วยเป้า	71	มะม่วง เลี้ยงหมูหลุม ไก่	การเลี้ยงหมูหลุม และการจัดการกลุ่ม	168,000	เป็นบุคคลที่น่าเคารพเชื่อถือ สุขุมรอบคอบ มีวินัยในการทำงาน และมีจิตสาธารณะ	2
23	นายณัฐพงษ์ ไชยชนะ	คนเมือง	ห้วยเป้า	32	มะม่วง กระเทียม เมล่อน ไร่จิ้งหรีด	การปลูกเมล่อน	120,000	รอบคอบ มีความน่าเชื่อถือสูง มีความเป็นผู้นำ รักการเรียนรู้สิ่งใหม่ ชอบการทดสอบทดลอง คิดต่อยอดและนำไปประยุกต์ใช้จริง	1
24	นายวิรัช สอนมณี	คนเมือง	ห้วยเป้า	34	ข้าวนา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เมล่อน หน่อไม้ฝรั่ง	การปลูกเมล่อน หน่อไม้ฝรั่ง	100,000	รักการเรียนรู้สิ่งใหม่ มีความมั่นใจในตนเอง กล้าเสี่ยง สามารถคิดต่อยอดและนำไปประยุกต์ใช้จริง	1
25	นายไตรภพ แสนยาเกียรติคุณ	ม้ง	ดอยปุย	50	องุ่น สตรอเบอรี่ อดีตรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ประธานวิสาหกิจชุมชน กลุ่มไม้ผล ผัก สิ่งแวดล้อม เคยไปดูงานออสเตรเลีย	การปลูกองุ่น	145,000	มีความเป็นผู้นำ น่าเคารพเชื่อถือ เสียสละ มุ่งมั่นตั้งใจทำงาน กล้าเสี่ยง กล้าลงทุน มีทักษะด้านการค้าขาย และสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ได้	1
26	นายขุนทร หวังวนวัฒน์	ม้ง	ดอยปุย	34	ดอกฝ้าย เชื้ออินทรีย์ แว่ววีเชียร ดาวกระจาย อะโวคาโด แอปเปิ้ล	ผลิตกล้าไม้ผล การเพาะกล้าไม้ดอก	130,000	จบชั้นปริญญาโท มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน กล้าลงทุน มีความรู้ด้านการตลาดสามารถใช้เทคโนโลยี และการสื่อสารเพื่อถ่ายทอดความรู้ได้	1
27	นายวุ่นชิง พึ่งวิเศษ	เมี่ยน	คลองลาน	70	ผักในและนอกโรงเรือน กล้วย ไข่ เมล่อน ถั่วแดง	การสร้างโรงเรือนเหล็ก การปลูกกล้วย เมล่อน	168,000	มีประสบการณ์ด้านการเกษตรที่หลากหลาย มีความรู้ในสิ่งที่ทำ ขยัน มุมานะ เป็นที่รู้จักของคนในชุมชน ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่	2

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ชาติพันธุ์	พื้นที่	อายุ (ปี)	การเกษตร/ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ	รายได้เกษตรกร (บาท)	คุณลักษณะผู้นำ	ทักษะการเรียนรู้
28	นางสาวนนทลี พรศักดิ์ศิริกุล	เมียน	คลองลาน	47	ผักในและนอกโรงเรือน ounge มะม่วง น้อยหน่า เมล่อน มันสำปะหลัง รับจ้างทั่วไป ผู้ใหญ่บ้าน	การจัดการแปลงในพื้นที่จำกัด การปลูกผัก เมล่อนในโรงเรือน	175,000	มีความเป็นผู้นำ เพียรพยายาม มนุษย์สัมพันธ์ดี ช่างสังเกต ขยัน สนใจใฝ่รู้ มีเป้าหมายในชีวิต	2
29	นายศาสตรา แซ่จ้าว	เมียน	คลองลาน	47	ข้าวนา มันสำปะหลัง มะม่วง เมล่อน เลี้ยงหมู รับจ้างทั่วไป	กำลังอยู่ระหว่างการปรับเปลี่ยนระบบการปลูกพืช	78,000	มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน สุขุม รอบคอบ ขยัน ตั้งใจทำงาน	3
30	นายไพศาล โช้เซ	อาข่า	แม่สลอง	44	พลัม ขาวสัสม์ อาโวคาโด กาแฟอาราบิก้า สมาชิกสภา อบต. ประธานกลุ่มวิสาหกิจชุมชนชากระคอฟฟี่	การปลูก แปรรูป และการตลาดกาแฟอาราบิก้า	650,000	ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ กล้าเสี่ยง มนุษย์สัมพันธ์ดี วางแผนและมีเป้าหมายในการทำงานชัดเจน เป็นที่นาเคารพนับถือของคนในชุมชน มีจิตสาธารณะ กล้าเสี่ยง	1
31	นายอาบอง มีอบอู่	อาข่า	แม่สลอง	36	ข้าวไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ พลัม กาแฟอาราบิก้า อะโวคาโด ลิ้นจี่ ทุเรียน ผักในโรงเรือน	การปลูกพืชประณีตตระกูลสัลด	320,000	สนใจใฝ่รู้ มุ่งมั่นตั้งใจทำงาน มนุษย์สัมพันธ์ดี พยายามเรียนรู้เพื่อสร้างประสบการณ์ชีวิต	3
32	นายเอกลักษณ์ สหัชเมธาพร	อาข่า	แม่สลอง	35	พลัม พลับ อะโวคาโด ขาวสัสม์ กาแฟอาราบิก้า	กาแฟอาราบิก้า ไม้ผลเมืองหนาว	350,000	มนุษย์สัมพันธ์ดี มีความเป็นผู้นำ จิตสาธารณะ สนใจใฝ่รู้ ช่างสังเกต กล้าเสี่ยงกล้าลงทุน มีความน่าเชื่อถือ สามารถไกล่เกลี่ยและเจรจาต่อรองได้ มีความรู้ด้านการตลาดไม้ผลเมืองหนาว และการสร้างเครือข่าย	1
33	นายอาอู่ หมอแล	อาข่า	แม่สลอง	43	ข้าวนา พลัม พลับ กาแฟอาราบิก้า อาโวคาโด แมคคาเดเมีย สตรอว์เบอร์รี มะขามป้อม รับจ้างทั่วไป	การปลูกสตรอว์เบอร์รี กาแฟอาราบิก้า ไม้ผลเมืองหนาว	300,000	มีความเพียรพยายาม สนใจใฝ่รู้ ช่างสังเกต กล้าเสี่ยง กระตือรือร้นชอบการเรียนรู้และทดลองสิ่งใหม่	2

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ชาติพันธุ์	พื้นที่	อายุ (ปี)	การเกษตร/ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ	รายได้เกษตรกร (บาท)	คุณลักษณะผู้นำ	ทักษะการเรียนรู้
34	นายหล่อจา เขอมือกู๋	อาข่า	แม่สลอง	43	ข้าวไร่ พลัม ลิ่นจี ผักในโรงเรือน	พืชท้องถิ่น และการปลูกผักในโรงเรือน	200,000	สนใจเรียนรู้สิ่งใหม่ มั่นใจในตนเอง ชอบความท้าทาย	3
35	นางศุภากร อุดมวรกิจ	กะเหรี่ยง	วาวี	43	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มะม่วง กล้วย ส้ม ผักนอกโรงเรือน เสาวรสหวาน	การปลูกผักในและนอกโรงเรือน คำนวณชั่งตวง วัด ผักกาดขาวปลี	110,000	มนุษยสัมพันธ์ดี มีความพยายาม กระตือรือร้นเมื่อได้เรียนรู้สิ่งใหม่ ชอบการทดสอบทดลอง	3
36	นายอาคอง แลเซอ	อาข่า	วาวี	38	อาโวคาโด กล้วย ส้ม กาแฟอาราบิก้า ผู้นำชุมชนบ้านผาแดงลีซู	การผลิตและแปรรูปกาแฟอาราบิก้า	200,000	มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน มุมนานะ เพียรพยายาม มีความเป็นผู้นำ สนใจใฝ่รู้ เสียสละ จิตสาธารณะ มีเป้าหมายในชีวิตชัดเจน ให้ความสำคัญกับการรักษาสืบสานวัฒนธรรม	1
37	นายชูชาติ ตามี	อาข่า	วาวี	43	กาแฟอาราบิก้า แมคคาเดเมีย องุ่น	ระบบการปลูกกาแฟภายใต้ร่มเงา	270,000	รักการเรียนรู้สิ่งใหม่ กล้าเสี่ยง	3
38	นายชูศักดิ์ สุทธิตานนท์	อาข่า	วาวี	31	พืช กาแฟอาราบิก้า ผักในโรงเรือน	การดูแลผักในโรงเรือน	122,000	มีความเป็นผู้นำ ใฝ่รู้ ตั้งใจทำงาน กล้าเสี่ยง ชอบพัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้สิ่งใหม่	3
39	นายกรณ์ เบญจกุล	อาข่า	ห้วยก้างปลา	42	อะโวคาโด มะม่วง เงาะ แมคคาเดเมีย เสาวรสหวาน ฝรั่งหวาน และรับจ้างทั่วไป	การปลูกเสาวรสหวาน และอะโวคาโด	210,000	ขยัน สนใจใฝ่รู้สิ่งใหม่ กล้าเสี่ยง เสียสละ ต่อส่วนรวม เป็นที่รู้จักของคนในชุมชน	2
40	นายเกาซิง แซ่จาง	เมี่ยน	ห้วยก้างปลา	39	ข้าวไร่ ผักในโรงเรือน ยางพารา ฟาร์มสุกร	ระบบปลูกผักอินทรีย์ การบริหารจัดการกลุ่ม	280,000	มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน มีความรอบรู้ กระตือรือร้น คิดเป็นระบบ มีเป้าหมายในชีวิต สามารถต่อยอดทางธุรกิจและสนใจทำการเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	1

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ชาติพันธุ์	พื้นที่	อายุ (ปี)	การเกษตร/ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ	รายได้เกษตรกร (บาท)	คุณลักษณะผู้นำ	ทักษะการเรียนรู้
41	นายจ่าย เบเช็ก	อาข่า	ห้วยก้างปลา	42	ข้าวไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มะม่วง ไม้ตง ซาฮ์สัสม อะโวคาโด กาแฟอราบิก้า	ระบบการปลูกพืชแบบผสมผสาน	200,000	มีการวางแผนและตั้งเป้าหมายในการดำเนินชีวิต มีความทุ่มเทในการทำงาน คิดต่อยอดได้ และมีความต้องการพัฒนาแปลงเป็นศูนย์เรียนรู้ของชุมชน	2
42	นางลัดดาวัลย์ อาสี	อาข่า	ห้วยก้างปลา	44	ผักในโรงเรือน ไม้ผลผสมผสาน เงาะ มะม่วง ลำไย และหวาย	การดูแลพืชผักในโรงเรือน	100,000	ขยัน มุ่งมั่นตั้งใจ ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบาก สนใจใฝ่รู้ กล้าซักถามเมื่อมีข้อสงสัย พยายามทำความเข้าใจสิ่งที่ได้รับการถ่ายทอดแม้ว่าไม่สามารถอ่านและจดบันทึกภาษาไทยได้	3
43	นางสุพรรณ บุรณ์เทศ	คนเมือง	โป่งคำ	46	ข้าวนา ผักในโรงเรือน สมุนไพร ไม้ผล ยางพารา ผู้ใหญ่บ้าน	มีความรู้เรื่องสมุนไพร การจัดการกลุ่ม การปรับเปลี่ยนระบบเกษตร	200,000	มีความเป็นผู้นำ ความคิดก้าวหน้า ไม่หยุดนิ่งมีการพัฒนาตนเองตลอดเวลา ชอบการเรียนรู้ มุ่งมั่นตั้งใจทำงาน เสียสละตนเพื่อส่วนรวม	1
44	นายปกรณ์ บังเมฆ	คนเมือง	โป่งคำ	39	ข้าวเหนียวสันป่าตอง ข้าวไรสเบอร์รี่ ถั่ว อุ่น สตรอว์เบอร์รี่ ผักในโรงเรือน เลี้ยงหมูหลุม ไก่ไข่ ปลา	ระบบเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม การเลี้ยงและการจัดการหมูหลุม	237,000	สนใจเรียนรู้สิ่งใหม่ ขยัน ชอบความท้าทาย กล้าได้กล้าเสีย สามารถพัฒนาเครือข่ายการเรียนรู้ภายในชุมชนได้	2
45	นายเรวัต อุปนันท์	เมียน	สะเนียน	36	ข้าวนา ข้าวไร่ ข้าวโพด มะม่วง เงาะ อุ่น	การปลูกผักคะน้า ผักกวางตุ้งในโรงเรือน	158,000	รักการเรียนรู้สิ่งใหม่ กล้าเสี่ยงมีเป้าหมายและวินัยในการทำงาน รอบคอบ และมีจิตสาธารณะ	2
46	นางมาลี แซ่จ้าว	เมียน	สะเนียน	50	ข้าวไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เงาะ ส้ม	การจัดการดูแลสวนเงาะและส้ม	168,000	รักการเรียนรู้สิ่งใหม่ กล้าเสี่ยงชอบการทดสอบทดลอง คิดต่อยอดและนำไปประยุกต์ใช้จริง	3

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ชาติพันธุ์	พื้นที่	อายุ (ปี)	การเกษตร/ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ	รายได้เกษตรกร (บาท)	คุณลักษณะผู้นำ	ทักษะการเรียนรู้
47	นายแสง แซ่ท้าว	ม้ง	ถ้ำเวียงแก	43	อะโวคาโด พืช พลับ ชิง พริก หวาน กะหล่ำปลี	การปลูกพริกหวาน	550,000	มีประสบการณ์ทำงานด้านเกษตรในต่างประเทศ สนใจเรียนรู้สิ่งใหม่ ช่างสังเกต ความคิดก้าวหน้า เป็นที่รู้จักของคนในชุมชน เสียสละ สนใจเรื่องเทคโนโลยี	1
48	นายวิเชียร แซ่ท้าว	ม้ง	ถ้ำเวียงแก	54	พริกหวาน มะเขือเทศโหม้ส	การปลูกพืชแบบประณีต	350,000	มีประสบการณ์ทำงานด้านเกษตรในต่างประเทศ คิดต่อยอดความรู้ ช่างสังเกต กล้าเสี่ยงกล้าลงทุน เป็นที่รู้จักของคนในชุมชน มีเครือข่ายทางธุรกิจ มีความรู้ในสิ่งที่ทำและสามารถถ่ายทอดความรู้แก่ผู้อื่นได้	1
49	นายชาญวิทย์ สุวรรณศิริยง	ม้ง	ขุนสถาน	39	ข้าวไร่ อุ่น สตรอเบอร์รี่ พริก หวาน ท่องเที่ยวเชิงเกษตร และเป็นสมาชิกสหกรณ์ดีเด่น	การปลูกสตรอเบอร์รี่ พริก หวาน	450,000	มีความพยายาม กระตือรือร้น รักการเรียนรู้สิ่งใหม่ กล้าเสี่ยงกล้าลงทุน สามารถไกล่เกลี่ยและเจรจาต่อรองได้	2
50	นายคมสัน ยั่งยืนสกุล	ม้ง	ขุนสถาน	65	อู่น	อู่น	420,000	มีจิตสาธารณะ มีความน่าเชื่อถือ ช่างสังเกต และคิดต่อยอดองค์ความรู้ได้	2
51	นายทวีป แสนยาง	ม้ง	ขุนสถาน	40	กะหล่ำปลี อู่น พืช อะโวคาโด สตรอเบอร์รี่ พริก หวาน	การปลูกพริกหวานและอู่น	450,000	มีความพยายาม อดทน กล้าเสี่ยงกล้าลงทุน รักการเรียนรู้สิ่งใหม่ มีทักษะในการเจรจาต่อรอง	2
52	นายประวิณ แสนโซ้ง	ม้ง	ขุนสถาน	29	ข้าวไร่ อู่น สตรอเบอร์รี่ เคพกูสเบอร์รี่ พริกหวาน	การปลูกพริกหวาน สตรอเบอร์รี่	500,000	ขยัน ตั้งใจทำงาน ชอบเรียนรู้และทดลองสิ่งใหม่ กล้าเสี่ยง มีทักษะด้านการค้าตลาดออนไลน์	1
53	นายนิคม รุ่งเรืองกนก	เมี่ยน	น้ำแปง	45	มะม่วง มะนาว เงาะ ปลูกผักในโรงเรือน	ผักในโรงเรือน การบริหารจัดการกลุ่ม	487,500	มีเป้าหมายชีวิต มีวินัย รักการเรียนรู้สิ่งใหม่ ชอบความท้าทาย	2
54	นายวิชาญ ตระกูลพิทักษ์กิจ	เมี่ยน	น้ำแปง	38	ข้าวไร่ ถั่วเนาวนางแดง ข้าวโพด มะนาว ลำไย ไข่ สุนัข โค	มะนาวนอกฤดู ไม้ผล การบริหารจัดการกลุ่ม	150,000	มีความพยายาม กล้าเสี่ยง กล้าตัดสินใจ มีความรับผิดชอบ สามารถถ่ายทอดประสบการณ์และความรู้แก่ผู้อื่นได้	2

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ชาติพันธุ์	พื้นที่	อายุ (ปี)	การเกษตร/ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ	รายได้เกษตรกร (บาท)	คุณลักษณะผู้นำ	ทักษะการเรียนรู้
55	นายชาติชาย แซ่เต๋น	เมียน	น้ำแก่ง	30	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มะนาว ลำไย และยางพารา	การทำมะนาวนอกฤดู	160,000	มีมนุษยสัมพันธ์ดี สนใจใฝ่รู้ ชอบการเรียนรู้ด้วยตนเอง ช่างสังเกต มีเป้าหมายในชีวิต คิดต่อยอดได้	3
56	นางสาววิภาณี ตระกูลจรูญศักดิ์ และสามีชาวลาว	เมียน	น้ำแก่ง	36	ข้าวพันธุ์พื้นเมือง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ มะเขือเทศ อินทผาลัม รับจ้างก่อสร้าง	การก่อสร้างโรงเรือนเหล็ก	100,000	มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน ชยัน กล้าลงทุน คิดนอกกรอบ ช่างสังเกต มีความพยายาม กระตือรือร้น	3
57	นางนันทิกา อินมะโน	คนเมือง	แม่จริม	44	ผักในโรงเรือน ยางพารา เป็นคณะกรรมการในกลุ่มผู้ปลูกผัก	การปลูกผักในโรงเรือน การใช้สารชีวภัณฑ์ การเลี้ยงหมูหลุม	220,000	กล้าเรียนรู้สิ่งใหม่ สุขุม รอบคอบ เสียสละ ช่างสังเกต และมีความเพียรพยายาม	3
58	นายสายันต์ ใผ่ด้วง	คนเมือง	แม่จริม	45	องุ่น ถั่วเหลือง ทำปุ๋ยหมัก แปรรูปผลผลิตทางการเกษตร	การแปรรูปองุ่น การบริหารจัดการกลุ่ม	190,000	มีความเป็นผู้นำ สนใจใฝ่รู้ มนุษย์สัมพันธ์ดี เสียสละ คิดต่อยอดและนำไปประยุกต์ใช้จริง มีเป้าหมายในชีวิต	2
59	นางนพพร จิตวิศา	คนเมือง	แม่จริม	42	ข้าวนา ผักในและโรงเรือน ปาล์มน้ำมัน ยางพารา ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	การจัดการแปลงผักในโรงเรือน	200,000	มนุษยสัมพันธ์ดี ช่างสังเกต สนใจใฝ่รู้ ช่างพูดช่างเจรจา มุ่งมั่นตั้งใจ ชยัน มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน	3
60	นางประกายแก้ว สุริยา	คนเมือง	แม่จริม	48	ผักในและนอกโรงเรือน เลี้ยงหมู	การปลูกผักในโรงเรือน	180,000	มีความรับผิดชอบ มนุษย์สัมพันธ์ดี มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน	3
61	นายยุทธ วนาชมรม	กะเหรี่ยง	แม่สอง	47	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เสาวรสหวาน อะโวคาโด ใผ่หวาน มะม่วง เงาะ มะคาเดเมีย เลี้ยงหมู อดีตรัฐมนตรีช่วยผู้ใหญ่บ้าน	การปลูกพืชแบบผสมผสานที่มีไม้ผลเป็นหลัก	70,000	มีความตั้งใจในการทำงาน ชยัน ช่างสังเกต ชอบทดสอบทดลองด้วยตนเอง จนเกิดเป็นความรู้ใหม่ๆ	3
62	นายหม่อส่วยทุ ดวงเด่นงามดี	กะเหรี่ยง	แม่สอง	73	ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ บุก ไม้ผลผสมผสาน	ระบบการปลูกพืชแบบผสมผสาน มีความรู้เรื่องภูมิปัญญาและพืชท้องถิ่น	70,000	เป็นที่น่าเคารพเชื่อถือของคนในชุมชน ชยัน มีความรู้ในสิ่งที่ทำ เพียรพยายาม	3

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ชาติพันธุ์	พื้นที่	อายุ (ปี)	การเกษตร/ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ	รายได้เกษตรกร (บาท)	คุณลักษณะผู้นำ	ทักษะการเรียนรู้
63	นายสุวิทย์ ไพโรภิกาวี	กะเหรี่ยง	แม่ฮ่อง	41	ข้าวไร่ เสาวรสหวาน บุก อะโวคาโด มะม่วง เลียงแพะ เลียงหมู	การเลี้ยงหมู	80,000	มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน ชอบการเรียนรู้สิ่งใหม่ มุ่งมั่นตั้งใจ ทำงาน สามารถคิดต่อยอดความรู้ได้	3
64	นายวิรัตน์ เลิศล้ำอุดม	กะเหรี่ยง	สบเมย	48	ข้าวนา เสาวรสหวาน กาแฟ อาราบิก้า หนุหลุม มะละกอ	การปลูกเสาวรส และเลี้ยงหมู หลุม	125,000	ช่างสังเกต รักการเรียนรู้สิ่งใหม่ มีระเบียบวินัยในการทำงาน ซื่อสัตย์ ซื่อสัตย์ ให้ความสำคัญต่อการรักษา สิ่งแวดล้อม และการสืบทอดวัฒนธรรม ชนเผ่า	1
65	นายชาติชาย ชีโน	กะเหรี่ยง	แม่สามแลบ	37	มะเขือเทศโหม้ส มะเขือเทศเซอรี เสาวรสหวาน อะโวคาโด	การปลูกมะเขือเทศ การบริหารจัดการกลุ่ม	180,000	มีประสบการณ์ในการทำงานนอกชุมชน มีทักษะด้านการค้าขายและเจรจา ต่อรอง ชอบการทำงานที่มีอิสระกล้า เสี่ยง ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ คิดต่อยอดองค์ ความรู้ โอปอ้อมอารี มีจิตสาธารณะ	2
66	นายอินสม นิธิพนิชกุล	กะเหรี่ยง	แม่สามแลบ	46	ข้าวไร่ พริกกะเหรี่ยง อะโวคาโด มะนาว ฟาร์มสุกร ผู้ใหญ่บ้าน	การเลี้ยงหมูและการทำบ่อ แก๊สชีวภาพ	163,000	เสียสละตนเพื่อส่วนรวม สุขุมรอบคอบ นำเคารพเชื่อถือ ช่างสังเกต สามารถคิด ต่อยอดองค์ความรู้ มีลักษณะความเป็น ผู้นำ	2
67	นายสมหวัง เสริมมตังค์	ม้ง	สบโขง	45	ข้าวนา เสาวรส อะโวคาโด กาแฟอาราบิก้า พริก มะเขือเทศโหม้ส มะเขือเทศเซอรี	การจัดการแปลงปลูก มะเขือเทศ	250,000	มีความพยายาม กระตือรือร้น ซื่อสัตย์ รัก การเรียนรู้สิ่งใหม่ กล้าเสี่ยงกล้าลงทุน สามารถไกล่เกลี่ยและเจรจาต่อรองได้	1
68	นายชัยพร ปรารค์ทวี	กะเหรี่ยง	สบโขง	43	ข้าวนา พริกหวาน กะหล่ำปลี มะเขือเทศ	การปลูกมะเขือเทศโหม้ส	200,000	มุ่งมั่นพยายาม สนใจเรียนรู้สิ่งใหม่ อ่อน น้อมถ่อมตน ลงมือปฏิบัติทันทีเมื่อได้รับ ความรู้	3
69	นายสีมา ระวีรุ่ง	กะเหรี่ยง	สบโขง	53	ข้าวนา มะเขือเทศ	การปลูกมะเขือเทศโหม้ส	180,500	มีจิตสาธารณะ มุ่งมั่นในการทำงาน เพียร พยายาม สนใจใฝ่รู้อ่อนน้อมถ่อมตน	2

ตารางที่ 7 (ต่อ)

ที่	ชื่อ-สกุล	ชาติพันธุ์	พื้นที่	อายุ (ปี)	การเกษตร/ตำแหน่ง	ความเชี่ยวชาญ	รายได้เกษตรกร (บาท)	คุณลักษณะผู้นำ	ทักษะการเรียนรู้
70	นายสอดี สันภัยาล	กะเหรี่ยง	สบโขง	31	ข้าวนา พริกหวาน อะโวคาโด รับจ้างทั่วไป	การปลูกพริกหวาน และ มะเขือเทศโหม้ส	180,000	มนุษยสัมพันธ์ดี ประณีประนอม มุ่งมั่น ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ มีจิตสาธารณะ ชอบ การทำงานเป็นทีม สามารถเจรจาไกล่ เกลี่ยในกลุ่มได้	3
71	นายสุรพล กลิ่นขจรไกล	กะเหรี่ยง	แม่แหหลวง	29	เสาวรสหวาน กาแฟอาราบิก้า เลี้ยงไก่พื้นเมือง	การปลูกเสาวรสหวาน การใช้ ปุ๋ยยา และการคัดเกรด	380,000	มีความเป็นผู้นำ มีจิตสาธารณะ สนใจใฝ่ รู้ มีความสุภาพอ่อนน้อม มีมนุษย สัมพันธ์ มีความสามารถในการจัดการ กลุ่มและการตลาดได้	1
72	นายระกา นามประเสริฐยิ่ง	กะเหรี่ยง	แม่แหหลวง	39	ข้าวนาค้า เสาวรสหวาน กาแฟอาราบิก้า เพาะกล้าพืชผัก ผู้นำกลุ่มวิสาหกิจชุมชน กาแฟอาราบิก้าบ้านปูหลวง	การเพาะกล้าผัก การบริหารจัดการกลุ่ม	285,000	มีความเป็นผู้นำ รักความยุติธรรม เสียสละ มีจิตสาธารณะ ซื่อสัตย์ เป็นที่ น่าเคารพเชื่อถือของคนในชุมชน มีทักษะ ด้านการพูดสามารถเป็นวิทยากร และ สามารถไกล่เกลี่ยและเจรจาต่อรองได้	1
73	นายปฏิพล ท่ออิ	กะเหรี่ยง	ขุนตื้นน้อย	29	ข้าวบือแม้ว เงาะ อะโวคาโด พลับ มะม่วง สาลี่ กาแฟอาราบิก้า	การปลูกไม้ผล	80,000	เคยฝึกงานด้านเกษตรที่ประเทศญี่ปุ่น สนใจใฝ่รู้สิ่งใหม่ เป็นที่รู้จักของคนใน ชุมชน มนุษย์สัมพันธ์ดี มีเป้าหมายใน ชีวิต ให้ความสำคัญกับการรักษา สิ่งแวดล้อม	2
74	นายคาซู นุดา	กะเหรี่ยง	ขุนตื้นน้อย	43	ข้าวพันธุ์ทองถิ่น มะม่วง อะโว คาโด เงาะ ขนุน องุ่น ลูกเนียง กาแฟอาราบิก้า เลี้ยงวัว ควาย ไก่	การปลูกไม้ผล	45,000	ขยัน อดทน เรียนรู้สิ่งใหม่ มีความตั้งใจ ในการทำงาน เป็นที่รู้จักและพร้อมเป็น ต้นแบบของคนในชุมชน	2
75	นายโยมี มนัลพิพัฒน์	กะเหรี่ยง	ขุนตื้นน้อย	53	ข้าวพันธุ์ทองถิ่น มะม่วง อะโวคาโด กล้วย เลี้ยงวัว	การปลูกมะม่วง เลี้ยงวัว	90,000	มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน มีความเพียร พยายาม ขยัน อดทน และสนใจเรียนรู้ สิ่งใหม่	2

จากการศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเกษตรกร 75 ราย พบว่า กลุ่มตัวอย่างทั้งหมดมีคุณลักษณะเด่นหลายประการประกอบกัน และแตกต่างกันไปในแต่ละบุคคลซึ่งเกิดจากการปลูกฝังจิตสำนึกจากครอบครัว สภาพสังคม สิ่งแวดล้อม และการส่งเสริมประสบการณ์ ทำให้แสดงออกกลายเป็นความโดดเด่นด้านบุคลิกภาพที่เป็นลักษณะเฉพาะของกลุ่มตัวอย่าง ดังนี้

ด้วยพื้นที่สูงมีข้อจำกัดหลายด้าน อีกทั้งห่างไกลจากเขตเมือง ทำให้การเข้าถึงสิทธิขั้นพื้นฐานต่างๆ ไม่เท่าเทียมกับคนพื้นราบ รวมทั้งเกษตรกรบางรายไม่ได้เรียนหนังสือ แต่เกษตรกรก็ไม่ย่อท้อต่อความยากลำบากมีความเพียรพยายาม ขยันและอดทนทำการเกษตรให้สำเร็จแม้ว่าจะเจอปัญหาและอุปสรรคมากมาย โดยมีจิตสาธารณะ และเสียสละตน เพื่อต้องการสร้างความเปลี่ยนแปลงและเป็นแบบอย่างที่ดีของคนในชุมชน ซึ่งเมื่อเกิดปัญหาขึ้นผู้นำเกษตรกรจะไม่หยุดนิ่งมีความสนใจใฝ่เรียนรู้ตลอดเวลา โดยจะพยายามแสวงหาความรู้จากภายนอก ทั้งจากเจ้าหน้าที่ เครือข่ายการเรียนรู้ และอินเทอร์เน็ต เพื่อนำมาแก้ไขปัญหาหรือเป็นข้อมูลประกอบการตัดสินใจที่จะทำหรือไม่ทำในเรื่องนั้นๆ มีความกระตือรือร้น พร้อมลงมือปฏิบัติทันทีภายหลังได้รับคำแนะนำหรือความรู้ใหม่ ทั้งในภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติจากการเข้าร่วมฝึกอบรม ศึกษา ดูงาน และฝึกปฏิบัติจริง ทำให้เกษตรกรเหล่านี้เป็นคนที่สามารถคิดต่อยอดความรู้จนเกิดการค้นพบสิ่งใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อการทำงาน เช่น วิธีการใช้น้ำแบบประหยัด การลดต้นทุนการผลิต การเพิ่มปริมาณและคุณภาพผลผลิต เป็นต้น กลายเป็นความชำนาญและฉลาดรอบรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ โดยเกษตรกรแต่ละรายมีเทคนิคในการทำงานและบริหารงาน มีความสามารถในการถ่ายทอด และเป้าหมายในการดำเนินงานที่ชัดเจนว่าต้องการทำไปเพื่ออะไร ซึ่งส่วนใหญ่แล้วมีจุดมุ่งหมายเพื่อให้ครอบครัวมีความสุข อยู่กันพร้อมหน้า และสร้างรากฐานไว้ให้บุตรหลานในอนาคต จนกลายเป็นผู้นำเกษตรกรที่สามารถสร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาได้นอกจากนี้ในกลุ่มผู้นำเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีอายุ 29-45 ปี ยังมีคุณลักษณะบางประการที่ส่งเสริมภาวะความเป็นผู้นำ คือ มีความกล้าแสดงออกในการเรียกร้องหรือเจรจาต่อรอง สามารถปรับตัวรองรับการเปลี่ยนแปลงและยอมรับสถานการณ์หรือสิ่งใหม่ที่ไม่อาจคาดเดาได้มาก่อน กล่าวคือเกษตรกรกลุ่มนี้จะเป็นกลุ่มคนที่กล้าเสี่ยง ชอบความท้าทาย และรักการเรียนรู้สิ่งใหม่ สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีและมีช่องทางการติดต่อสื่อสารที่หลากหลาย อีกทั้งยังเป็นผู้ตระหนักรู้ถึงการใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่า โดยเริ่มให้ความสนใจในการทำเกษตรที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นแนวโน้มที่ดีในการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์ หรือการทำเกษตรปลอดภัยตามนโยบายการดำเนินงานของ สวพส. ที่สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาของประเทศไทยเพื่อความยั่งยืน

โดยเกษตรกรเหล่านี้จะมีแรงกดดันที่ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนระบบเกษตรและความสนใจเข้าร่วมงานกับ สวพส. ได้แก่ (1) เกษตรกรบางรายมีปัญหาด้านสุขภาพที่เกิดจากการทำการเกษตรแบบเดิมที่ใช้สารเคมีอย่างเข้มข้น หรือเป็นโรคประจำตัวที่ไม่สามารถทำการเกษตรอย่างหนักได้ จึงสนใจมาทำการเกษตรในพื้นที่น้อยแต่สร้างรายได้มาก ทำให้เกษตรกรไม่จำเป็นต้องทำงานหนักหรือออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ (2) เกษตรกรมีภาระหนี้สินที่เกิดจากการทำการเกษตรแบบเดิมแล้วขาดทุน เนื่องจากต้นทุนการผลิตสูงในขณะที่ราคาผลผลิตตกต่ำ (3) เกิดภาวะขาดแคลนแรงงานภาคการเกษตรในครัวเรือน เนื่องจากบุตรหลานอยู่ในวัยเรียนหรือออกไปทำงานต่างถิ่น และ (4) เกษตรกรได้ลงปลูกพืชหรือเลี้ยงสัตว์ไปแล้ว แต่มีตลาดรองรับผลผลิตที่ไม่แน่นอน โดนกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง หรือไม่สามารถหาช่องทางในการระบายผลผลิตของตนได้ จึงสนใจเข้าร่วมงานกับ สวพส. รวมทั้ง (5) เกษตรกรต้องการมีรายได้เพิ่มขึ้นเพื่อให้เพียงพอต่อการดำรงชีพของ

สมาชิกในครอบครัวที่นับวันมีค่าใช้จ่ายสูงขึ้น เช่น ค่าเล่าเรียนของบุตรหลาน ค่าอุปโภค-บริโภค ค่าปัจจัยการผลิต และค่าน้ำมันเชื้อเพลิง เป็นต้น

ทั้งนี้คุณลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากวิถีชีวิต การหล่อหลอมเลี้ยงดู ความเชื่อที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และที่ตั้งถิ่นฐานที่มีสภาพภูมิประเทศแตกต่างกัน ทำให้บุคคลในแต่ละชาติพันธุ์มีแนวคิดและการยอมรับสิ่งใหม่แตกต่างกันออกไป ซึ่งคุณลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์ที่พบจากการศึกษาวิจัย มีดังนี้

ชาติพันธุ์กระเหรี่ยง เป็นชาติพันธุ์ที่มีวิถีชีวิตพึ่งพาป่า ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ประกอบอาชีพทำนาและข้าวไร่เป็นหลัก จึงมีการตั้งถิ่นฐานอยู่ในพื้นที่สูงที่มีป่าต้นน้ำและแหล่งน้ำอุดมสมบูรณ์ ลักษณะภูมิประเทศดังกล่าว ทำให้ชุมชนกระเหรี่ยงจึงมักอยู่ห่างไกลได้รับการพัฒนาด้านโครงสร้างพื้นฐาน เทคโนโลยีและสาธารณสุขที่จำกัด อีกทั้งชาติพันธุ์กระเหรี่ยงจะให้ความสำคัญต่อการปลูกข้าวมากกว่าอาชีพอื่นๆ โดยยังมีระบบเครือญาติที่เข้มแข็งจะเห็นได้จากความร่วมมือและการแลกเปลี่ยนแรงงานภายในชุมชน ในอดีตช่วงเวลารว่างจากการปลูกข้าวจะทำงานหัตถกรรม จักสาน เครื่องมือทำมาหากินและทอผ้า แต่ในปัจจุบันเริ่มมีการเพาะปลูกพืชหลังนาและไม่ผลมากนักเพื่อเป็นรายได้เสริม ซึ่งเป็นระบบเกษตรที่רבกวนธรรมชาติน้อยที่สุด โดยที่กลุ่มคนรุ่นพ่อแม่จะมีบทบาทสำคัญในการตัดสินใจทำการเกษตรของลูกหลาน และผู้สูงอายุจะช่วยงานบุตรหลานเป็นครั้งคราวในกิจกรรมที่เน้นความประณีตแต่มีขั้นตอนไม่ซับซ้อน

คนไทยพื้นเมือง ส่วนใหญ่มีถิ่นที่อยู่อาศัยอยู่ไม่ไกลจากเขตเมือง ชุมชนจึงมีโครงสร้างพื้นฐานอย่างถนน ไฟฟ้าที่ค่อนข้างครอบคลุม ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน และมีโอกาสในการเข้าถึงองค์ความรู้ เทคโนโลยี แหล่งทุน และช่องทางตลาด รวมทั้งยังมีโอกาสได้ประกอบอาชีพที่หลากหลายจึงมีประสบการณ์ชีวิตที่ผ่านทั้งความสำเร็จและความล้มเหลวบ่อยครั้ง ดังนั้นคนไทยพื้นเมืองจึงเป็นกลุ่มที่ต้องใช้เวลาในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนแนวคิดในการเรียนรู้สิ่งใหม่อีกทั้งมีความระมัดระวังและต้องการข้อมูลที่ครบถ้วนรอบด้าน ทั้งด้านการผลิตและการตลาด ประกอบกับเป็นกลุ่มคนที่ยังคงให้ความสำคัญต่อพุทธศาสนาและสืบทอดความเชื่อบางส่วน โดยจะถือโอกาสในวันสำคัญทางศาสนาเว้นการทำงานเพื่อพักผ่อนหรือทำกิจกรรมภายในชุมชน

ชาติพันธุ์ม้ง เป็นชาติพันธุ์ที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนเนินเขาสูง สภาพอากาศเย็น ตั้งบ้านอยู่ใกล้กับพื้นที่เกษตรและอยู่รวมกันแบบครอบครัวขยาย ประกอบด้วยคน 3 รุ่น ตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายาย พ่อแม่ และลูก การทำงานส่วนใหญ่จึงใช้แรงงานภายในครัวเรือนเป็นหลัก ในอดีตจะประกอบกับอาชีพเกษตรแบบดั้งเดิมที่ปลูกข้าวไร่ พืชไร่ และพืชผักเป็นหลัก ปัจจุบันจึงยังเห็นเกษตรกรชาติพันธุ์ม้งที่มักจะปลูกพืชอายุสั้นที่ได้ผลตอบแทนในคราวเดียวหรือตามรอบฤดูเก็บเกี่ยว เพื่อสร้างรายได้ให้เพียงพอต่อการดำรงชีวิตของประชากรในครัวเรือนที่มีจำนวนมาก โดยจะทุ่มเทให้การทำงานแบบเต็มเวลาตั้งแต่เช้าตรู่ถึงเย็น มีช่วงเวลาพักผ่อนเฉพาะเทศกาลสำคัญของชนเผ่า เช่น เทศกาลปีใหม่ม้ง นอกจากนี้ยังได้รับการปลูกฝังแนวคิดการเจรจาต่อรองทางการค้าและสร้างเครือข่ายทางธุรกิจแบบชาวจีน โดยคาดหวังข้อมูลที่มีความแม่นยำสูงเพื่อลดเวลาและแรงงาน ปัจจุบันการทำเกษตรจึงมีการนำความรู้สมัยใหม่มาปรับใช้มากขึ้น อีกทั้งมีการแบ่งบทบาทหน้าที่ของ

ชายและหญิงไปตามความถนัด เช่น การทำงานของผู้หญิงและผู้สูงวัยที่จะเน้นใช้ความละเอียดประณีตในขณะที่ผู้ชายจะทำหน้าที่จัดการงานโดยรวม เป็นต้น

ชาติพันธุ์อาข่า ในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. แบ่งออกเป็น 2 กลุ่มหลัก ได้แก่ (1) อู้อ้ออาข่า เป็นกลุ่มที่อพยพเข้ามาอาศัยในประเทศอยู่ก่อนแล้ว มีการจับจองหรือซื้อที่ดินทำกินได้บางส่วน ดำรงชีพด้วยการทำไร่หมุนเวียน ปลูกข้าวไร่ ข้าวโพด เมล็ดฝ้าย พริก ผักพื้นบ้าน ถั่ว งา เพื่อการดำรงชีพ และเลี้ยงสัตว์ไว้ใช้งาน ได้แก่ กลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่บางส่วนของแม่ฮ่องสอนนอก เช่น อาแบ อาหะและ และป่าคาสามัคคี เกษตรกรบางรายมีประสบการณ์ที่ได้ไปใช้ชีวิตจากการทำงานในต่างประเทศ เช่น เกาหลีใต้ ไต้หวัน และ (2) ลอม้ออาข่า เป็นกลุ่มที่เคยอาศัยอยู่ร่วมกับชาวจีนจึงได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบชาวจีน ที่ปลูกฝังทักษะด้านการสื่อสารภาษาจีน การเจรจาทางการค้า ชาติพันธุ์อาข่าในปัจจุบันจึงค่อนข้างมีการปรับตัวและให้ความสนใจการใช้เทคโนโลยีการสื่อสารยุคใหม่ อย่างไรก็ตามชาติพันธุ์อาข่าทั้ง 2 กลุ่มดังกล่าวให้ความสำคัญต่อระบบเครือญาติ (แซ่) เช่นเดียวกับชาวม้ง รวมถึงบทบาทการทำงานที่แบ่งหน้าที่ของหญิงชายซึ่งคล้ายคลึงกับชาติพันธุ์ม้งโดยเพศชายจะเน้นการทำงานที่ใช้แรงงานหนักเป็นหลัก

ชาติพันธุ์เมี่ยน เป็นกลุ่มที่อพยพมาจากจีนตอนใต้เข้าสู่เวียดนามตอนเหนือและลาวตอนเหนือ ทำให้ได้รับอิทธิพลทางความคิดแบบผสมผสานระหว่างชาวจีน เวียดนามและลาว ในอดีตมีการโยกย้ายถิ่นฐานบ่อยครั้งและมักสร้างที่อยู่อาศัยใกล้กันเป็นแบบครอบครัวขยาย ดำรงชีพด้วยการปลูกข้าวไร่ ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ และไม้ผล ทั้งนี้เกษตรกรที่ได้ศึกษาวิจัยมีลักษณะการดำรงชีพที่ต่างกันแบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ (1) เกษตรกรชาติพันธุ์เมี่ยนในจังหวัดน่านและเชียงราย เป็นชุมชนที่ตั้งถิ่นฐานและทำการเกษตรบนที่สูง และ (2) เกษตรกรชาติพันธุ์เมี่ยนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงคลองลาน จ.กำแพงเพชร ที่อพยพย้ายถิ่นฐานออกจากพื้นที่ป่าสงวนและอุทยานแห่งชาติ และมีการปรับเปลี่ยนจากระบบเกษตรบนพื้นที่สูงมาเป็นพื้นที่ราบ โดยได้รับการจัดสรรพื้นที่ทำกินครัวเรือนละ 1.25-5 ไร่ ประกอบกับพื้นที่เกษตรส่วนใหญ่ขาดความอุดมสมบูรณ์ เกษตรกรดำรงชีพด้วยการปลูกพืชไร่ ได้แก่ มันสำปะหลัง ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ปลูกต้นยูคาลิปตัส อย่างไรก็ตามเกษตรกรทั้ง 2 กลุ่ม ต่างมีความเพียรพยายามอย่างมากในการปรับเปลี่ยนระบบเกษตร หรือหาอาชีพทางเลือกอื่นๆ มีแนวความคิดในการตัดสินใจทำงานแบบเดียวกันหากได้เห็นความสำเร็จของบุคคลในชาติพันธุ์ เช่น ทำงานรับจ้างทั้งในและต่างประเทศ ประกอบอาชีพขายน้ำเต้าหู้ เป็นต้น

หากมองในมุมของปัจจัยด้านอายุเป็นหลัก ผู้นำเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีอายุ 29-45 ปี จะมีลักษณะเด่นคือ เป็นผู้มีความเพียรพยายาม กระตือรือร้น เรียนรู้ได้เร็ว ชอบคิด กล้าลงมือปฏิบัติ และกล้าเจรจาต่อรอง รวมทั้งมีการปรับตัวต่อสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไปและยอมรับสิ่งใหม่ได้ง่าย ส่วนผู้นำเกษตรกรวัยทำงานตอนกลางที่มีอายุ 46-60 ปี เป็นกลุ่มคนที่มีการสั่งสมประสบการณ์ชีวิตมาระยะเวลาหนึ่ง เช่น การออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ หรือต่างประเทศ เช่น ไต้หวัน เกาหลีใต้ มาเลเซีย อิสราเอล อเมริกา และฟินแลนด์ เป็นต้น บวกกับได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ทำให้คนเหล่านี้สามารถนำเอาประสบการณ์ที่ได้มาประยุกต์ใช้ในการประกอบอาชีพ ยอมรับการเปลี่ยนแปลงหากสิ่งนั้นมาช่วยเสริมการพัฒนาได้ง่าย และมีเป้าหมายในการประกอบอาชีพด้านการเกษตรเพื่อวางรากฐานไว้ให้กับลูกหลานในอนาคต ส่วนผู้นำเกษตรกรที่มีอายุตั้งแต่ 61 ปีขึ้นไป นับเป็นกลุ่มคนที่มีประสบการณ์สูง มีทักษะหลายด้าน เป็นคนใจเย็น ซึ่งเป็นผู้ที่สร้างศรัทธาและแรงบันดาลใจให้ผู้อื่นได้ รวมทั้งเป็นกลุ่มคนที่เข้าร่วมกิจกรรมกับ สวพส. มาระยะเวลานาน เกษตรกรจึงมีลักษณะ

ของผู้ให้พร้อมที่จะแบ่งปันความรู้แก่เกษตรกรรายอื่นที่สนใจ แต่มีข้อจำกัดในเรื่องของกำลังแรงงานที่ไม่สามารถทำงานหนักได้ นอกจากนี้การศึกษาพบว่า ในผู้นำเกษตรกรทั้ง 75 ราย มีทักษะการเรียนรู้ที่แตกต่างกันออกไปซึ่งเกิดจากปัจจัยหลายด้าน ประกอบด้วย ความพร้อมที่จะเรียนรู้ของเกษตรกร แรงจูงใจหรือสิ่งเร้า แหล่งเรียนรู้ตามธรรมชาติหรือในชุมชน ผู้ถ่ายทอดความรู้หรือเจ้าหน้าที่ และสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของเกษตรกร ทำให้ผู้นำเกษตรกรทั้ง 75 ราย มีทักษะการเรียนรู้ แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 เกษตรกรที่มีทักษะการเรียนรู้เร็ว (ร้อยละ 30) ที่ต้องการเสริมความรู้เฉพาะเรื่องเพื่อยกระดับรายได้ของตนเอง ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรที่อยู่ในวัยแรงงานอายุ 29-45 ปี จัดเป็นกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่ได้รับการศึกษา สามารถอ่านเขียนภาษาไทยได้ดี อาจมีประสบการณ์ทำงานภายนอกชุมชน และมีทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อการติดต่อสื่อสารได้ค่อนข้างดี เช่น Line Facebook รวมทั้งยังสามารถค้นหาข้อมูลข่าวสารด้านการเกษตร ราคาผลผลิต และความรู้เพิ่มเติมได้จาก Google และ YouTube หรือการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างเครือข่ายที่มีความสนใจเดียวกัน เมื่อมีปัญหาที่ไม่สามารถจัดการเบื้องต้นได้ด้วยตนเองถึงจะสอบถามคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ แนวทางการพัฒนากลุ่มคนเหล่านี้จึงต้องมุ่งเน้นการเสริมความรู้ที่ตรงกับความต้องการในปัจจุบันและรองรับความท้าทายในอนาคต เช่น เทคโนโลยีการเพาะปลูก มาตรฐานการผลิต และการตลาดสมัยใหม่ ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการหนุนเสริมการเรียนรู้เพื่อยกระดับให้เกษตรกรเป็นผู้ประกอบธุรกิจเกษตรได้

นายวิเชียร แสงท้าว

นายอาคอง แลเชอ

ภาพที่ 8 ผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงลำเวียงแก จ.น่าน และวาวี จ.เชียงราย (ภาคผนวก)

กลุ่มที่ 2 เกษตรกรที่พร้อมปรับเปลี่ยนเมื่อมีข้อมูลที่รอบด้าน (ร้อยละ 37) ครอบคลุมข้อมูลการผลิต การตลาด และผลตอบแทน เพื่อประกอบการตัดสินใจเปรียบเทียบการเกษตรเดิมของครัวเรือนและทางเลือก โดยเกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุ 46-60 ปี มีประสบการณ์ทำงานด้านการเกษตรมาระยะเวลาหนึ่ง เกษตรกรสามารถเรียนรู้เพิ่มเติมได้ด้วยตนเอง แต่อาจมีข้อจำกัดในการเข้าถึงเทคโนโลยีดิจิทัล เนื่องจากบางพื้นที่มีสัญญาณโทรศัพท์มือถือและอินเทอร์เน็ตไม่ครอบคลุม การเรียนรู้ของเกษตรกรจึงเริ่มจากการเรียนรู้ที่เกิดจากประสบการณ์ ร่วมกับการสอบถามคำแนะนำจากเจ้าหน้าที่ การปรับใช้ความรู้ที่ได้รับจากการศึกษาดูงานและการฝึกอบรมต่างๆ ทั้งที่จัดขึ้นจากหน่วยงานภาครัฐ เอกชน มหาวิทยาลัย และ สวปส. ทำให้เกษตรกร

มีทักษะในการเรียนรู้มากขึ้น แนวทางการพัฒนาเกษตรกรจึงควรเป็นรูปแบบผสมผสาน ทั้งการฝึกอบรม การศึกษาดูงาน การสาธิตภายในแปลง การติดตามให้คำแนะนำ รวมทั้งการสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็น และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขยายเครือข่ายการเรียนรู้ สำหรับในพื้นที่ที่ยังมีข้อจำกัดด้านการติดต่อสื่อสาร การสาธิตภายในแปลง การติดตามให้คำแนะนำของนักวิจัยและนักพัฒนาอย่างใกล้ชิด รวมทั้งการสร้างเครือข่าย การเรียนรู้แบบบูรณาการกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง หรือการสร้างเครือข่ายการเรียนรู้ข้ามพื้นที่ในบริบทเดียวกัน จะทำให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงแหล่งความรู้และเงินทุนได้ง่ายขึ้น อันเป็นการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการ พัฒนาศักยภาพและภาวะความเป็นผู้นำของเกษตรกรในการเชื่อมโยงเครือข่ายทั้งด้านการผลิตและการตลาด

นายวุ่นชิง ฟุ่งวิเศษ

นางสาวนนทลี พรศักดิ์ศิริกุล

ภาพที่ 9 ผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงคลองลาน จ.กำแพงเพชร (ภาคผนวก)

นายอุดร การะหงส์

นายอาอยู่ เหมอแล

นายชาติชาย ชีโน

ภาพที่ 10 ผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง
ห้วยเป้า จ.เชียงใหม่ แม่สลอง จ.เชียงราย และแม่สามแลบ จ.แม่ฮ่องสอน (ภาคผนวก)

กลุ่มที่ 3 เกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนเมื่อเห็นตัวอย่างความสำเร็จ (ร้อยละ 33) ซึ่งครอบคลุมเกษตรกรทุกช่วงอายุ แต่มักจะอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดาร การคมนาคมขนส่งยากลำบาก เกษตรกรบางรายไม่สามารถอ่านเขียนภาษาไทยได้ ทำให้การเข้าถึงความรู้มีจำกัด โดยเฉพาะความรู้ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล เกษตรกรจึงเป็นผู้ค้นคว้าและสร้างความรู้ (research oriented) โดยมีกระบวนการเรียนรู้เริ่มจากการสังเกตด้วยตนเอง เรียนรู้จากการสาธิตภายในแปลง และลงมือปฏิบัติจริงตามคำแนะนำของเจ้าหน้าที่ พร้อมๆ กับการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับเพื่อนเกษตรกร ทำให้เกิดพื้นที่ทางสังคมและความคิด (social space) ที่ช่วย

สนับสนุนการสร้างความเข้าใจ (tacit knowledge) และหาแนวทางปฏิบัติที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ของตนเองได้ ในกลุ่มนี้เจ้าหน้าที่ สวพส. จึงมีบทบาทสำคัญ โดยระบบพี่เลี้ยงที่คอยแนะนำ ติดตาม และให้กำลังใจอย่างใกล้ชิด เป็นส่วนสำคัญที่ช่วยสร้างแรงบันดาลใจให้เกษตรกรมุ่งมั่นทำงาน ดังนั้น การตัดสินใจปรับเปลี่ยนของคนในกลุ่มนี้จึงเรียนรู้จากความสำเร็จของคนในชาติพันธุ์เดียวกันเป็นส่วนใหญ่ โดยแนวทางการพัฒนาที่นอกเหนือจากการส่งเสริมด้วยข้อมูลที่รอบด้านแล้ว ควรเน้นการสร้างตัวอย่างความสำเร็จในชุมชนเพื่อเป็นแรงบันดาลใจและแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ของเกษตรกร

นางนันทิกา อินมะโน

นายพีรวิช มิตรมหายศ

ภาพที่ 11 ผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง
แม่จริม จ.น่าน และปางหินฝน จ.เชียงใหม่ (ภาคผนวก)

โดยสรุปแล้ว เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ร่วม คือ เป็นผู้ที่มีความเสียสละ คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เพียรพยายาม ขยันและอดทน สนใจใฝ่เรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลา มีความกระตือรือร้นในการทำงาน พร้อมลงมือปฏิบัติทันทีเมื่อได้รับความรู้ใหม่ มีความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ และมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลอื่น รวมทั้งมีความภูมิใจในการเป็นผู้นำเกษตรกร โดยมีเป้าหมายในการดำเนินงานที่ชัดเจน สร้างความเชื่อมั่นและศรัทธาแก่เกษตรกรรายอื่นในพื้นที่ได้ สอดคล้องกับนิสา ภูมิวิรัช (2560) ที่พบว่าคุณลักษณะของผู้นำเกษตรกรในอุดมคติของปราชญ์ชาวบ้าน ในจังหวัดพัทลุง จังหวัดตรัง และจังหวัดพัทลุง จะประกอบด้วย เป็นผู้มีความมุ่งมั่น สร้างแรงบันดาลใจให้ผู้อื่น มีสติปัญญา มีคุณธรรมเป็นผู้ทำการเกษตรเป็นอาชีพ

4.1.4 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาผู้นำเกษตรกร

มุมมองจากเกษตรกร

- 1) ขาดงบประมาณในการลงทุนเพื่อต่อยอดทางการเกษตรและการเข้าถึงแหล่งทุนต่างๆ
- 2) มีข้อจำกัดในการติดต่อสื่อสาร เนื่องจากมีสัญญาณโทรศัพท์หรืออินเทอร์เน็ตไม่ครอบคลุม ทำให้ไม่สามารถติดต่อเจ้าหน้าที่ในการประสานงานเรื่องต่างๆ ได้สะดวก หรือแม้แต่การติดต่อสื่อสารทางธุรกิจกับกลุ่มพ่อค้าหรือกลุ่มผู้บริโภค
- 3) ขาดแหล่งข้อมูลเพื่อการตัดสินใจซื้อขายผลผลิตในพื้นที่ ยังขาดความรู้ในเรื่องการใช้เทคโนโลยีเพื่อมาช่วยในการผลิตและตลาด

- 4) การปรับเปลี่ยนวิถีเกษตร เช่น การปรับเปลี่ยนระบบการเพาะปลูกพืชเชิงเดี่ยวสู่ไม้ผล ต้องใช้เวลานาน ทำให้เกษตรกรยังไม่เห็นความสำเร็จว่าจะสามารถเก็บผลผลิตและนำไปจำหน่ายได้ ซึ่งส่งผลต่อการตัดสินใจและความเชื่อมั่นของเกษตรกรที่จะเข้าร่วมการพัฒนา กับ สวพส.
- 5) เกษตรกรรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ ยังไม่มีประสบการณ์ในการทำงาน หรือความรู้รอบด้านเพื่อนำมาแก้ไขปัญหา รวมทั้งยังไม่ได้รับการยอมรับหรือมีสิทธิ์ในการตัดสินใจจากครอบครัวได้เต็มที่
- 6) การดำเนินกิจกรรมการพัฒนาไม่ต่อเนื่อง เพราะมีการปรับเปลี่ยนเจ้าหน้าที่อยู่บ่อยครั้ง

มุมมองจากเจ้าหน้าที่ สวพส. และหน่วยงานภายนอก

- 1) ด้านการติดต่อสื่อสาร โดยเฉพาะในพื้นที่ที่ไม่มีสัญญาณโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต หรือมีสัญญาณแต่ไม่เสถียร ทำให้มีปัญหาในเรื่องของการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรในด้านเทคโนโลยีการผลิตและการตลาดออนไลน์ รวมทั้งการติดต่อประสานงานด้านต่างๆ
- 2) ข้อจำกัดด้านคมนาคมขนส่ง เนื่องจากบางพื้นที่มีความยากลำบากในการเข้าถึง โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝน การส่งเสริมอาชีพและพืชทางเลือกจึงมีข้อจำกัด ซึ่งเกี่ยวข้องกับปัญหาในการติดต่อสื่อสาร และการตลาดที่มีจำกัดด้วย
- 3) การสื่อสารทั้งข้อมูล องค์ความรู้ และภาษาที่ใช้ในการสื่อสาร ต้องทำให้เกษตรกรเกิดความเข้าใจอย่างแท้จริง หากเกษตรกรไม่เข้าใจแล้วจะทำให้เกิดข้อผิดพลาดในการทำงาน หรือทำแล้วไม่ได้ผล จนเกิดความท้อแท้ และสูญเสียความมั่นใจได้ ซึ่งเจ้าหน้าที่เองก็ยังมีปัญหาด้านการสื่อสารกับเกษตรกรเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกัน
- 4) ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ ส่งผลต่อการสร้างความเข้าใจที่ตรงกันของคนในชุมชน เนื่องจากมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ระบบความคิด และระดับการเรียนรู้ของเกษตรกรที่มาจาก การปลูกฝังของครอบครัวหรือตระกูล แม้ว่าการสร้างเครือข่ายผู้นำเกษตรกรที่มีความหลากหลายทางชาติพันธุ์ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนแนวทางการทำงานที่เกิดจากประสบการณ์ของแต่ละคนได้ แต่ไม่ได้ทั้งหมดเนื่องจากมีความเป็นชาติพันธุ์และเอกลักษณ์เฉพาะตนเข้ามาเกี่ยวข้อง เช่น ชาติพันธุ์ม้ง และอาข่า
- 5) การเข้าใจในบริบทชุมชน วิถีชีวิตชนเผ่า และทักษะการเรียนรู้ของเกษตรกร เป็นสิ่งสำคัญต่อการพัฒนาผู้นำเกษตรกรเพราะจะทำให้สามารถวางแผนการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรบนฐานความรู้ได้ตามความสนใจและความพร้อมของเกษตรกรแต่ละราย
- 6) การยอมรับของคนในชุมชน หากเจ้าหน้าที่ไม่สามารถสร้างศรัทธา หรือทำให้เกษตรกรเข้ามาสนใจและพร้อมที่จะทำงานร่วมกันได้ ก็จะส่งผลต่อการพัฒนาเกษตรกรให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้ เนื่องจากขาดการยอมรับของเกษตรกรและคนในชุมชน
- 7) การดำเนินงานของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องมีความต่อเนื่อง เพราะจะทำให้เกษตรกรเกิดการสั่งสมประสบการณ์ มีการเรียนรู้และต่อยอดทางความคิดได้ โดยพี่เลี้ยงจะเป็นกลุ่มคนที่คอยช่วยเหลือเกษตรกรในการแก้ไขปัญหา สนับสนุนและให้ความรู้ในการพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรอยู่เสมอ

4.1.5 ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาผู้นำเกษตรกร

การศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาผู้นำเกษตรกร พบว่า การพัฒนาชุมชน 5 ด้าน ซึ่งประกอบด้วย (1) ทุนมนุษย์เป็นต้นทุนชีวิตของเกษตรกร ที่เกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ การศึกษา ความรู้และภูมิปัญญา ฐานะความยากจน และทักษะต่างๆ แสดงออกมาเป็นศักยภาพของแต่ละบุคคล (2) ทุนทางสังคมที่ส่งเสริมการพัฒนา คือ การสร้างและเชื่อมโยงเครือข่ายการเรียนรู้ภายในชุมชน (3) ทุนทางกายภาพ เช่น ที่อยู่อาศัย สาธารณูปโภค ระบบข้อมูลข่าวสาร/การสื่อสาร ระบบการคมนาคมขนส่ง ไฟฟ้า และระบบการกระจายน้ำเพื่อการเกษตร (4) ทุนทางทรัพยากรธรรมชาติ ได้แก่ คุณภาพของดิน การมีแหล่งน้ำ ต้นทุน ความอุดมสมบูรณ์ของป่า และความหลากหลายทางชีวภาพ (5) ทุนทางการเงินที่ช่วยให้เกษตรกรมีงบประมาณในการพัฒนาแปลง การจัดซื้อปัจจัยการผลิต และซื้อกล้าพันธุ์ดี เป็นต้น จะเห็นได้ว่าปัจจัย 5 ด้าน เป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เพราะถ้าทุนทั้ง 5 ด้านได้รับการพัฒนาไปพร้อมๆ กัน ก็จะสร้างบรรยากาศที่ดีต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้นำเกษตรกร กล่าวคือ

ปัจจัยภายในตัวของเกษตรกรที่มีคุณธรรม ได้แก่ มีความขยัน อดทน มีจิตสาธารณะ คิดถึงประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตน เสียสละ พร้อมเปิดใจยอมรับการเรียนรู้สิ่งใหม่ได้ง่าย กล้าแสดงออกสนใจใฝ่รู้ มีความกระตือรือร้นพร้อมลงมือปฏิบัติทันที เป็นผู้ที่มีอุดมการณ์มีความเชื่อมั่นและศรัทธาในหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งเป็นผู้ที่สร้างแรงบันดาลใจเป็นแบบอย่างที่ดีของเกษตรกรรายอื่นได้ การแสดงออกด้วยอุปนิสัยของเกษตรกรเหล่านี้ เป็นคุณลักษณะในอุดมคติของความเป็นผู้นำที่พร้อมต่อการเรียนรู้ โดยมีปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการพัฒนาด้านตนเองสู่การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง ประกอบด้วยวิธีการผสมผสานในแต่ละช่วงเวลา อาทิเช่น ระบบการเยี่ยมเยียนติดตามแปลงอย่างใกล้ชิด ระบบพี่เลี้ยงที่คอยให้คำแนะนำปรึกษา การวิจัยอย่างมีส่วนร่วมในการค้นหาความรู้เพื่อแก้ไขปัญหากระบวนการผลิตของเกษตรกร การเชิดชูเกียรติในฐานะผู้นำเกษตรกร การยกระดับเป็นแปลงเรียนรู้ของเกษตรกรจากกลุ่มบ้านใกล้เคียงและต่างพื้นที่ จะช่วยดึงศักยภาพของผู้นำเกษตรกรออกมาได้อย่างเด่นชัด ทำให้เกษตรกรรู้สึกไม่โดดเดี่ยวหรือถูกทอดทิ้ง และเห็นคุณค่าในตนเองเกิดความภาคภูมิใจในความเป็นเกษตรกรในฐานะผู้ร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่สูง โดยการได้รับโอกาสไปศึกษาดูงานทั้งในและต่างประเทศของผู้นำเกษตรกรจะช่วยเปิดโลกทัศน์ได้เห็นภาพการพัฒนาในบริบทที่แตกต่างออกไป และการทำงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานต่างๆ ทั้งในภาครัฐและเอกชน ในการสนับสนุนองค์ความรู้ เทคโนโลยี ปัจจัยโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นต่อการเกษตร ผสมผสานกับการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน จะช่วยหนุนเสริมให้มีความพร้อมในการพัฒนาด้านไปสู่การเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้เป็นอย่างดี

4.1.6 การเปลี่ยนแปลงของชุมชนที่เกิดจากการขับเคลื่อนของผู้นำเกษตรกร

การดำเนินงานของ สวพส. ในช่วง 15 ปีที่ผ่านมา ช่วยให้ครัวเรือนเกษตรกรมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยเห็นได้จากรายได้ของผู้นำเกษตรกรที่เพิ่มขึ้นในระยะ 2-3 ปีหลังเข้าร่วมกิจกรรมกับ สวพส. ทำให้เกษตรกรมีความมั่นคงทางด้านอาหารและรายได้ รวมทั้งไม่ต้องออกไปรับจ้างนอกพื้นที่ สามารถอยู่กับครอบครัวได้อย่างพร้อมหน้า ส่งผลต่อความสัมพันธ์ในครอบครัว และสามารถเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของชุมชนได้ อีกทั้งเกษตรกรยังได้รับการพัฒนาศักยภาพของตนเอง ที่เกิดจากการเรียนรู้ภายในแปลง การฝึกอบรม การศึกษาดูงานชุมชนต้นแบบ ทำให้เกษตรกรสามารถนำความรู้เหล่านั้นมาประยุกต์ใช้ในระดับแปลง ก่อเกิดเป็น

ทรัพยากรมนุษย์ และสามารถถ่ายทอดไปยังเกษตรกรรายอื่น เช่น เทคนิคการให้น้ำ ตัดแต่งกิ่ง การเพาะกล้า การจัดการหลังการเก็บเกี่ยว การใช้ยาป้องกันกำจัดโรคและแมลงที่ได้ผล เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นนี้จะเห็นได้จากการถอดบทเรียนความสำเร็จของกรณีศึกษาผู้นำเกษตรกรตามทักษะการเรียนรู้ในภาคผนวก ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของสถาบันเกษตรกร ที่พบว่าปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจที่สำคัญปัจจัยหนึ่ง คือ คน (Man) หรือทรัพยากรมนุษย์ การที่สถาบันเกษตรกรจะขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนได้นั้น ต้องมีคนที่มีความรู้ความสามารถ ประสบการณ์ เสียสละ และมีจิตสาธารณะที่พร้อมจะทำงานเพื่อส่วนรวม ซึ่งก็คือคุณลักษณะเฉพาะของผู้นำเกษตรกร เมื่อชุมชนใดมีผู้นำเกษตรกรที่ดี ชุมชนนั้นก็ย่อมเกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม และเมื่อคนในชุมชนมีรายได้ที่เพียงพอต่อการดำรงชีพ คนในสังคมมีความสามัคคี อยู่เย็นเป็นสุข ชุมชนนั้นก็จะเป็นที่ตระหนักรู้และให้ความสำคัญต่อส่วนร่วม ห่วงแหนทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เนื่องจากเป็นต้นทุนการดำรงชีพของคนบนพื้นที่สูง จะมีน้ำได้ก็ต้องมีป่า จะทำการเกษตรกรได้ก็ต้องมีน้ำและดินที่ดี สัมพันธ์เชื่อมโยงกันเป็นห่วงโซ่ นอกจากนี้การพัฒนาผู้นำเกษตรกรยังเกี่ยวพันกับการพัฒนาระบบเกษตรของชุมชนบนพื้นที่สูง การปรับเปลี่ยนจากการทำเกษตรเชิงเดี่ยวเป็นเกษตรผสมผสาน เกษตรประณีต หรือเกษตรอินทรีย์ที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะในแต่ละพื้นที่ได้ส่งเสริมการปลูกไม้ผลทำให้เกิดพื้นที่สีเขียว ซึ่งเกษตรกรมองว่าเป็นการฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชน ทำให้เกิดการพัฒนาที่สมดุล ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมควบคู่กันไป

4.2 การศึกษาลักษณะธุรกิจของสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

4.2.1 ข้อมูลสถาบันเกษตรกรของ สวพส.

สถาบันเกษตรกร เป็นองค์กรประชาชนที่เกิดขึ้นจากการรวมตัวของเกษตรกรเป็นกลุ่มสมาชิก โดยมีระเบียบแบบแผนในการปฏิบัติ แนวคิด ความเชื่อและอุดมการณ์ ผู้ดำเนินงานและสถานที่ตั้งของสถาบันเพื่อดำเนินกิจกรรมด้านการเกษตรอันรวมถึงการจัดการปัจจัยการผลิต การแปรรูป ธุรกิจเกษตร การตลาด ตลอดจนการส่งเสริมอาชีพเกษตรกรให้สามารถตอบสนองความต้องการและก่อให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกมากที่สุด ฉะนั้นการรวมตัวของเกษตรกรเป็นสถาบันเกษตรกร จะทำให้เกษตรกรมีพลังอำนาจในการประกอบอาชีพ เกิดความรัก ความสามัคคีในกลุ่ม สมาชิกที่มีจุดด้อยจะได้พึ่งพาผู้มีความสามารถมากกว่า และจะช่วยให้งานของกลุ่มหรือของสังคมมีประสิทธิภาพและประสิทธิผลมากขึ้น สำหรับชุมชนบนพื้นที่สูง ที่ตั้งอยู่ในถิ่นทุรกันดาร มีความยากลำบากในการเข้าถึงปัจจัยการผลิตและการตลาด สวพส. ได้ส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรในรูปแบบต่างๆ อย่างเข้มข้นมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 เพื่อเป็นกลไกสำคัญในการบริหารจัดการด้านการผลิตและการตลาดตามศักยภาพและความเหมาะสมในแต่ละพื้นที่ ตามหลักคิดการพัฒนาระบบการตลาดผลผลิตโครงการหลวง ภาพที่ 12 มีการจัดการผลผลิตและจำหน่ายสินค้าผ่านช่องทางการตลาด 3 ช่องทางหลัก (ภาพที่ 13) ได้แก่

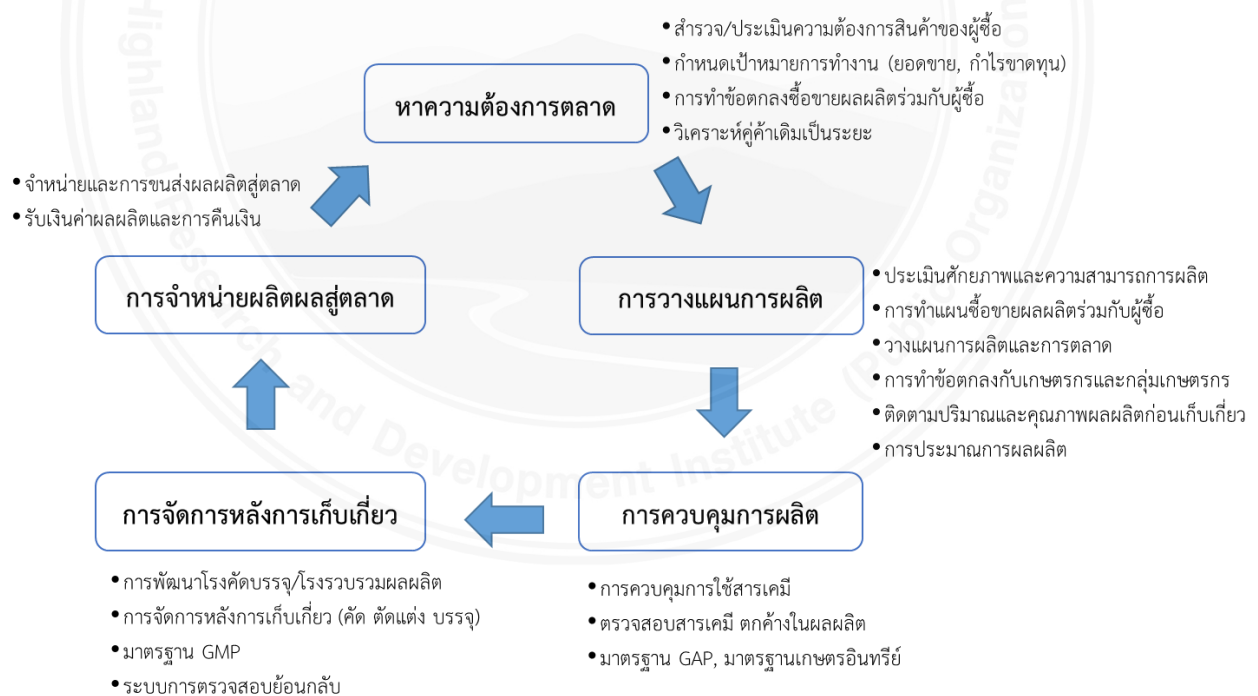
1) ตลาดข้อตกลง เป็นลักษณะที่ผู้รับซื้อและผู้ผลิตได้มีข้อตกลงเพื่อทำแผนการผลิตตามความต้องการตลาดร่วมกัน โดยมีลักษณะของข้อตกลงตั้งแต่แบบไม่เป็นทางการไปจนถึงการทำข้อตกลงเป็นลายลักษณ์อักษรที่ระบุเงื่อนไขเกี่ยวกับการผลิตและการตลาดของสินค้า ได้แก่ แหล่งผลิต พื้นที่เพาะปลูก ปริมาณราคา สถานที่ส่งมอบผลผลิต ช่วงเวลาการส่งมอบ คุณภาพ การตรวจสอบคุณภาพ การชำระเงิน การให้คำแนะนำทางวิชาการ และการชดเชยค่าเสียหายเมื่อมีการผิดสัญญา ซึ่งรายละเอียดต่างๆ ของข้อตกลงจะ

แตกต่างกันไปตามกลุ่มผู้รับซื้อ เช่น มูลนิธิโครงการหลวง โรงงานแปรรูป บริษัทเอกชน อุทยานหลวงราชพฤกษ์ รวมถึงห้างค้าปลีก (Modern Trade)

2) ตลาดท้องถิ่น เป็นลักษณะที่ผู้ผลิตนำสินค้าไปจำหน่ายให้กับกลุ่มผู้รับซื้อภายในชุมชน โรงเรียน โรงพยาบาล กลุ่มพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น นักท่องเที่ยว ซึ่งเป็นตลาดที่ไม่มีความแน่นอนในการรับซื้อ แต่มีความยืดหยุ่นในการรับซื้อทั้งปริมาณและคุณภาพ ทั้งนี้ตลาดท้องถิ่นสามารถยกระดับสู่ตลาดข้อตกลงได้ โดยทำแผนการผลิตให้มีความชัดเจนเพื่อไม่ให้สินค้าเกินความต้องการ

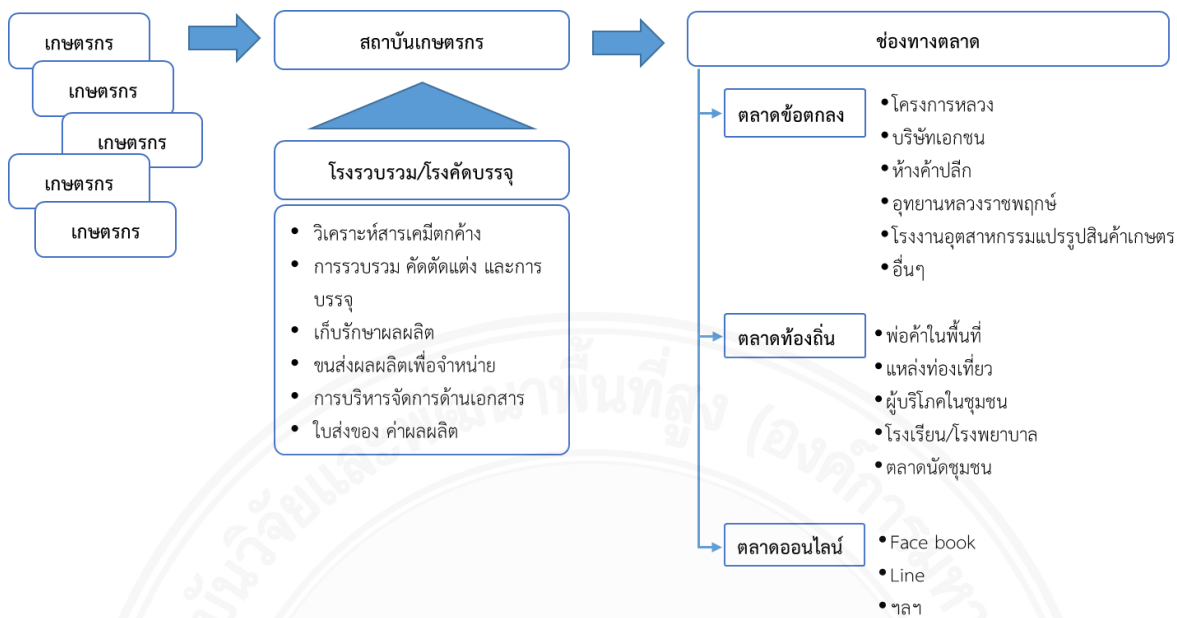
3) ตลาดออนไลน์ คือ การทำการตลาดผ่านระบบอินเทอร์เน็ต สามารถเข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้รวดเร็ว และเข้าถึงกลุ่มลูกค้าได้ทั่วโลก และยังช่วยประหยัดค่าใช้จ่าย ในเรื่องพนักงานขาย การโฆษณาประชาสัมพันธ์ โดยการทำการตลาดออนไลน์มีหลายรูปแบบ เช่น Facebook, Line, Twitter, e-bay, Shopee เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม การศึกษาพบว่า การค้าขายสินค้าผ่านช่องทางตลาดออนไลน์ของสถาบันเกษตรกรในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. ยังมีน้อย เนื่องจากปัจจัยและข้อจำกัดในหลายด้าน ได้แก่ การเดินทางคมนาคมขนส่งที่ไม่สะดวกต่อการจัดส่งสินค้า การเข้าถึงสัญญาณโทรศัพท์และอินเทอร์เน็ต ความพร้อมของเกษตรกรในการค้าออนไลน์ทั้งองค์ความรู้และการใช้เทคโนโลยีต่างๆ ดังนั้น การตลาดสินค้าเกษตรของสถาบันเกษตรกรในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. เกือบร้อยละ 75 ยังคงเป็นรูปแบบการค้าออฟไลน์เป็นหลัก และเป็นการส่งขายสินค้าในปริมาณมากให้กับตลาดข้อตกลงที่ได้ทำแผนการผลิตร่วมกัน

ภาพที่ 12 หลักคิดการพัฒนากระบวนการตลาดผลผลิตโครงการหลวง

ที่มา: สำนักพัฒนา (2564)

ภาพที่ 13 การจัดการผลผลิตและการตลาดสถาบันเกษตรกร
ที่มา: สำนักพัฒนา (2564)

ปัจจุบันในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. 44 แห่ง มีการส่งเสริมการปลูกพืชและเลี้ยงสัตว์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมตามระบบมาตรฐานอาหารปลอดภัยและใช้เทคโนโลยีการผลิตที่ทันสมัย เช่น ระบบการผลิตที่ดีและเหมาะสม (Good Agricultural practices: GAP) และมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้สามารถจำหน่ายผลผลิตได้ทุกช่องทางตลาด โดยเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนด้วยการส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อการจัดการผลผลิตและการตลาดรวม 98 กลุ่ม ประกอบด้วย สหกรณ์ 11 กลุ่ม เตรียมสหกรณ์ 7 กลุ่ม วิสาหกิจชุมชน 51 กลุ่ม และพึ่งตนเอง 29 กลุ่ม มีสมาชิกที่เป็นเกษตรกรรวม 3,211 ราย กระจายทั่วไปในแต่ละกลุ่มพื้นที่ ตามตารางที่ 8

ตารางที่ 8 จำนวนสถาบันเกษตรกรแบ่งตามกลุ่มพื้นที่

กลุ่มพื้นที่	สหกรณ์	เตรียมสหกรณ์	วิสาหกิจชุมชน	พึ่งตนเอง	รวม (กลุ่ม)
ปิง-กลอง	3	5	17	10	35
กก-โขง	0	1	7	7	15
น่าน	4	0	9	10	23
สาละวิน	4	1	1	1	7
พื้นที่เฉพาะ	0	0	16	1	17
รักษน้ำ	0	1	0	0	1
จำนวนกลุ่ม	11	8	51	29	98
สมาชิกกลุ่ม	913	390	1,361	547	3,211
เงินทุนกลุ่ม	15,189,354.65	2,473,478.11	5,765,817.30	1,813,985	25,242,635.06

ทั้งนี้กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาสถาบันเกษตรกรของ สวพส. ได้วิเคราะห์และประเมินสถาบันเกษตรกร โดยใช้เกณฑ์การประเมินที่พัฒนาขึ้นเพื่อประเมินระดับความเข้มแข็งของสถาบันเกษตรกรในรูปแบบต่างๆ (ตารางที่ 3 ในบทที่ 2) และเป็นแผนที่นำทางในการพัฒนาสถาบันเกษตรกรแต่ละแห่งให้เหมาะสมกับระดับการพัฒนาของชุมชน โดยมีการจัดระดับความเข้มแข็งของกลุ่มสถาบันเกษตรกรออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ระดับดีเยี่ยม (A) คือ สถาบันเกษตรกรที่มีความเข้มแข็งสามารถบริหารจัดการด้านการผลิตและการตลาดได้ด้วยตนเอง เป็นที่ยอมรับของหน่วยงานภายนอก หรือสามารถเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการจัดการกลุ่มและการตลาดได้ ระดับดี (B) คือ สถาบันเกษตรกรมีการวางแผนและดำเนินกิจกรรมได้ในระดับหนึ่ง เจ้าหน้าที่ สวพส. เป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำแนะนำเป็นครั้งคราว และควรได้รับการพัฒนาศักยภาพในด้านต่างๆ ที่จะเพิ่มประโยชน์ต่อการบริหารจัดการกลุ่ม การตลาด และการเงิน ระดับพอใช้ (C) คือ สถาบันเกษตรกรที่อยู่ระหว่างการเริ่มต้น สมาชิกกลุ่มยังมีความรู้เรื่องการบริหารจัดการกลุ่มไม่มากนัก เกษตรกรต้องได้รับการฝึกอบรมให้ความรู้ และมีเจ้าหน้าที่ สวพส. คอยเป็นพี่เลี้ยงอย่างใกล้ชิด โดยมีข้อมูลสถาบันเกษตรกรในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 98 กลุ่ม สรุปไว้ในตารางที่ 9

ตารางที่ 9 ข้อมูลสถาบันเกษตรกรในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. 98 กลุ่ม

พื้นที่	ที่	สถาบันเกษตรกร	สถานกลุ่ม	สมาชิก	เงินทุนกลุ่ม	กิจกรรม/ลักษณะธุรกิจ
ดอยปุย	1	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมบ้านดอยปุย	วิสาหกิจชุมชน	17	32,000.00	ท่องเที่ยว
	2	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกผักและองุ่นบ้านดอยปุย	วิสาหกิจชุมชน	12	678,439.00	ผลิตและจำหน่ายผัก
	3	กลุ่มไม้ดอกบ้านดอยปุย	พึ่งตนเอง	4	100,000.00	ผลิตและจำหน่ายไม้ดอก
โหล่งขอด	4	กลุ่มผู้ปลูกลำไยบ้านแม่สาหร่ายนาเลา	พึ่งตนเอง	17	32,000.00	สินเชื่อปัจจัยการผลิต
	5	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกกาแฟบ้านแม่สาหร่ายป่าเมี่ยง	วิสาหกิจชุมชน	25	66,460.00	ผลิตและรวบรวมกาแฟจำหน่าย
	6	กลุ่มเกษตรกรปลูกไม้ดอกเพื่อตัดไม้ดอกบ้านแม่สาหร่ายนาเลา	พึ่งตนเอง	11	118,000.00	ผลิตและส่งไม้ดอกจำหน่าย สินเชื่อปัจจัยการผลิต
ปางแดงใน	7	วิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมย้อมสีธรรมชาติปางแดงใน	วิสาหกิจชุมชน	40	94,277.00	ผลิตและจำหน่ายผ้าทอ
	8	กลุ่มเตรียมสหกรณ์โครงการขยายผลโครงการหลวงปางแดงใน	เตรียมสหกรณ์	55	600,666.00	จำหน่ายปัจจัยการผลิต
ปางมะโอ	9	กลุ่มวิสาหกิจผู้ปลูกกาแฟอาราบิก้าบ้านปางมะโอ	วิสาหกิจชุมชน	23	19,950.00	ผลิตและจำหน่ายกาแฟ
	10	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนแปรรูปสมุนไพร	วิสาหกิจชุมชน	11	29,337.00	ผลิตและจำหน่ายสมุนไพร
ห้วยเป้า	11	วิสาหกิจชุมชนโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยเป้า	วิสาหกิจชุมชน	68	582,871.00	จำหน่ายปัจจัยการผลิต
	12	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มพัฒนาผลิตภัณฑ์จากมะแตง	วิสาหกิจชุมชน	14	256,497.00	ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์มะแตง
	13	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกมะม่วงบ้านห้วยเป้า	วิสาหกิจชุมชน	33	26,390.00	สินเชื่อปัจจัยการผลิต
	14	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกกระเทียมบ้านห้วยเป้า	วิสาหกิจชุมชน	13	120,500.00	สินเชื่อปัจจัยการผลิต
	15	กลุ่มผู้เลี้ยงหมูหลุมบ้านห้วยเป้า	พึ่งตนเอง	25	31,880.00	ผลิตและจำหน่ายหมูหลุม
	16	กลุ่มผู้ปลูกผักโครงการพัฒนาฯ พื้นที่สูงห้วยเป้า	พึ่งตนเอง	10	15,600.00	ผลิตและรวบรวมผักจำหน่าย
ป่าแป๋	17	วิสาหกิจกลุ่มผู้ปลูกผักบ้านปางมะกาลัย	วิสาหกิจชุมชน	7	40,000.00	ผลิตและรวบรวมผักจำหน่าย
	18	วิสาหกิจแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลป่าแป๋	วิสาหกิจชุมชน	55	71,170.00	รวบรวมใบชาจำหน่าย แปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมี่ยง
ผาแตก	19	กลุ่มเกษตรกรผาแตก	พึ่งตนเอง	53	95,000.00	จำหน่ายปัจจัยการผลิต
	20	กลุ่มปศุสัตว์	พึ่งตนเอง	6	41,636.00	จำหน่ายหมู
	21	กลุ่มผู้ปลูกผักในโรงเรียน	พึ่งตนเอง	12	21,200.00	ผลิตและจำหน่ายผัก
ปางหินฝน	22	สหกรณ์การเกษตรโครงการหลวงปางหินฝน จำกัด	สหกรณ์	108	826,762.51	รวบรวมผลผลิตจำหน่าย
	23	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกผักในโรงเรียนตำบลปางหินฝน	วิสาหกิจชุมชน	20	329,734.00	สินเชื่อปัจจัยการผลิต
แม่มะลอ	24	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกผักในโรงเรียน	วิสาหกิจชุมชน	28	156,115.00	จำหน่ายปัจจัยการผลิต รวบรวมผลผลิตจำหน่าย
	25	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้เลี้ยงหมูบ้านใหม่พัฒนาสันติ	วิสาหกิจชุมชน	47	516,800.00	สินเชื่อปัจจัยการผลิต
	26	กลุ่มพืชไร่แม่วาก	พึ่งตนเอง	27	107,555.00	สินเชื่อปัจจัยการผลิต
	27	วิสาหกิจชุมชนบ้านแม่วาก	วิสาหกิจชุมชน	43	29,780.00	รวบรวมผลผลิตจำหน่าย
ปากกล้วย	28	กลุ่มเตรียมสหกรณ์โครงการขยายผลฯ ปากกล้วย	เตรียมสหกรณ์	58	498,321.00	จำหน่ายปัจจัยการผลิต

ตารางที่ 9 (ต่อ)

พื้นที่	ที่	สถาบันเกษตรกร	สถานกลุ่ม	สมาชิก	เงินทุนกลุ่ม	กิจกรรม/ลักษณะธุรกิจ
คลองลาน	29	กลุ่มเตรียมสหกรณ์บ้านสุขวิจิตรพัฒนา	เตรียมสหกรณ์	18	171,036.11	สินเชื่อปัจจัยการผลิต
	30	กลุ่มเตรียมสหกรณ์บ้านอุดมทรัพย์	เตรียมสหกรณ์	18	517,406.00	จำหน่ายของชำ
	31	กลุ่มเตรียมสหกรณ์บ้านน้ำพระทัย	เตรียมสหกรณ์	41	204,994.00	สินเชื่อปัจจัยการผลิต
ห้วยเขย่ง	32	สหกรณ์การเกษตรการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยเขย่ง จำกัด	สหกรณ์	109	477,628.23	รับซื้อผลผลิต จำหน่ายปัจจัยการผลิต
	33	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรบ้านห้วยเขย่ง	วิสาหกิจชุมชน	22	50,000.00	จำหน่ายวัสดุทางการเกษตร
	34	กลุ่มผู้ปลูกผัก 70 ไร่ บ้านห้วยเขย่ง	พึ่งตนเอง	13	50,000.00	ผลิตและจำหน่ายผัก
ห้วยน้ำขาว	35	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกผักในโรงเรือน	วิสาหกิจชุมชน	30	53,200.00	รวบรวมผลผลิต จัดหาสินค้ามาจำหน่าย
วาวี	36	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรบ้านห้วยไต่ (แม่ฉางข้าว)	วิสาหกิจชุมชน	62	10,130.00	ผลิตและจำหน่ายผัก
	37	กลุ่มพัฒนาและแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟลิ้นช้างบ้านดอยช้าง	พึ่งตนเอง	10	94,000.00	จำหน่ายและแปรรูปผลิตภัณฑ์กาแฟ
	38	กลุ่มผู้ปลูกผักบ้านแสนเจริญ	พึ่งตนเอง	10	5,000.00	ผลิตและจำหน่ายผัก
	39	กลุ่มเกษตรกรโครงการขยายผลโครงการหลวงวาวี	พึ่งตนเอง	128	276,655.00	จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย
	40	กลุ่มผู้ปลูกชา	พึ่งตนเอง	13	5,000.00	ผลิตและจำหน่ายชา
	41	กลุ่มปศุสัตว์	พึ่งตนเอง	10	13,500.00	ผลิตและจำหน่ายหมู
	42	วิสาหกิจชุมชนดอยช้างพัฒนา	วิสาหกิจชุมชน	23	5,560.00	ผลิต รวบรวม และจำหน่ายผัก
	43	กลุ่มแม่บ้านดอยช้างลิ้น	พึ่งตนเอง	16	5,740.00	แปรรูปและจำหน่ายสบู่สมุนไพร
แม่สลอง	44	วิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตและแปรรูปข้าวป้าเมี่ยงแม่พริก	วิสาหกิจชุมชน	13	12,565.00	แปรรูปและจำหน่ายข้าวเหนียว
	45	วิสาหกิจแม่สลองพืชผล (กลุ่มผัก)	วิสาหกิจชุมชน	45	236,265.00	ผลิตและจำหน่ายผัก
ดอยกลาง	46	วิสาหกิจชุมชนกาแฟบ้านแม่จันหลวง (ชากระ)	วิสาหกิจชุมชน	42	25,840.00	ผลิตและจำหน่ายกาแฟ
	47	ผู้ปลูกไม้ดอกพื้นที่บ้านดอยกลาง	พึ่งตนเอง	13	12,500.00	ผลิตและจำหน่ายไม้ดอก
	48	กลุ่มวิสาหกิจกาแฟดอยกลาง (ปางตันเตื่อ)	วิสาหกิจชุมชน	40	15,800.00	ผลิต รวบรวม แปรรูป และจำหน่ายผลิตภัณฑ์กาแฟ
ห้วยก้างปลา	49	กลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกองุ่น	พึ่งตนเอง	22	-	ผลิตและจำหน่ายองุ่น
	50	กลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจัน	วิสาหกิจชุมชน	24	79,232.30	ผลิตและจำหน่ายผักอินทรีย์
แม่จริม	51	วิสาหกิจชุมชนผักปลอดภัยแม่จริม	วิสาหกิจชุมชน	152	349,849.00	รับซื้อผลผลิต จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย
ปางยาง	52	กลุ่มเกษตรกรโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปางยาง	พึ่งตนเอง	26	1,300.00	จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย
ถ้ำเวียงแก	53	สหกรณ์การเกษตรขยายผลโครงการหลวงถ้ำเวียงแก จำกัด	สหกรณ์	62	1,591,626.58	จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย
	54	วิสาหกิจชุมชนพืชปลอดสารพิษบ้านปางแก	วิสาหกิจชุมชน	35	270,000.00	ผลิตและจำหน่ายผัก จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย
	55	วิสาหกิจชุมชนม่อนไร่บ้านถ้ำเวียงแกผาหมี่	วิสาหกิจชุมชน	15	40,000.00	จำหน่ายข้าว
	56	กลุ่มหัตถกรรมบ้านถ้ำเวียงแกผาหมี่	พึ่งตนเอง	16	94,277.00	รวมกลุ่มจำหน่ายหัตถกรรม
ขุนสถาน	57	สหกรณ์การเกษตรขยายผลโครงการขยายผลขุนสถานบ้านแสนสุข จำกัด	สหกรณ์	85	3,054,609.40	สินเชื่อ จัดหาสินค้ามาจำหน่าย
	58	กลุ่มผู้ปลูกผักบ้านเขตนวัน	พึ่งตนเอง	30	100,000.00	ผลิตและจำหน่ายผัก

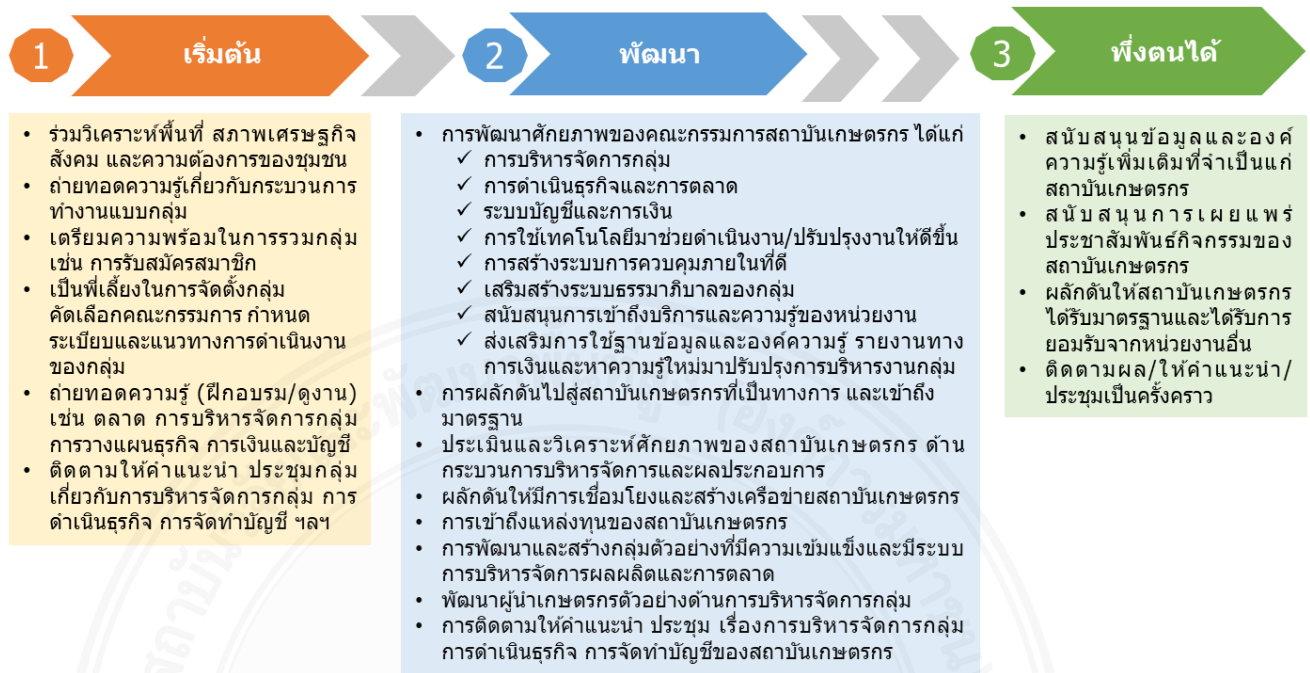
ตารางที่ 9 (ต่อ)

พื้นที่	ที่	สถาบันเกษตรกร	สถานกลุ่ม	สมาชิก	เงินทุนกลุ่ม	กิจกรรม/ลักษณะธุรกิจ
น้ำแบ่ง	59	สหกรณ์การเกษตรขยายผลโครงการขยายผลน้ำแบ่ง จำกัด	สหกรณ์	52	4,207,938.38	สินเชื่อ จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย
น้ำแขวง	60	สหกรณ์การเกษตรขยายผลโครงการขยายผลน้ำแขวง จำกัด	สหกรณ์	84	2,091,692.78	สินเชื่อ และจัดหาปัจจัยการผลิต
	61	กลุ่มผู้ปลูกผัก	พึ่งตนเอง	17	64,000.00	จำหน่ายปัจจัยการผลิต
	62	กลุ่มผู้ปลูกถั่วเหลือง	พึ่งตนเอง	28	45,000.00	จัดหาเมล็ดพันธุ์ถั่วเหลืองจำหน่าย
สะเนียน	63	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรปลอดภัยคุณภาพสูงบ้านวังดาว	วิสาหกิจชุมชน	20	7,000.00	รวมกันผลิตผักในและนอกโรงเรือน
	64	กลุ่มผู้ปลูกเงาะ	พึ่งตนเอง	48	12,000.00	รวมกลุ่มจำหน่ายผลผลิต
โป่งคำ	65	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มสมุนไพรบ้านศรีบุญเรือง	วิสาหกิจชุมชน	10	125,000.00	ผลิตและจำหน่ายเครื่องสำอางสมุนไพร
	66	กลุ่มผู้ปลูกผักในโรงเรือนโครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ โป่งคำ	พึ่งตนเอง	13	13,000.00	ผลิตและจำหน่ายผัก จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย
	67	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มถ่านอัดแท่งบ้านศรีบุญเรือง	วิสาหกิจชุมชน	15	37,448.00	ผลิตและจำหน่ายถ่านอัดแท่ง
บ่อเกลือ	68	วิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตกาแฟบ้านห้วยโตน	วิสาหกิจชุมชน	67	69,860.00	รับซื้อผลผลิตและจำหน่ายกาแฟ
	69	กลุ่มผู้ปลูกผักและไม้ผล บ้านสัว	พึ่งตนเอง	24	120,000.00	ผลิตและจำหน่ายผักและไม้ผล
	70	กลุ่มผู้ปลูกผักและไม้ผล บ้านห้วยโตน	พึ่งตนเอง	21	450,000.00	ผลิตและจำหน่ายผักและไม้ผล จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย
วังไผ่	71	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มข้าวกล้องดอຍบ้านวังไผ่	วิสาหกิจชุมชน	20	37,280.00	รวบรวมและแปรรูปข้าวจำหน่าย
	72	กลุ่มปลูกผักปลอดสารพิษบ้านใหม่	พึ่งตนเอง	33	927,873.00	ผลิตและรวบรวมผักจำหน่าย
น้ำเค็ม	73	กลุ่มผู้ปลูกผักบ้าน (น้ำเค็ม)	พึ่งตนเอง	26	13,000.00	จำหน่ายปัจจัยการผลิต ผลิตและรวบรวมผักจำหน่าย
สบเมย	74	สหกรณ์เกษตรกรโครงการขยายผลโครงการหลวงสบเมย จำกัด	สหกรณ์	86	113,420.00	จำหน่ายปัจจัยการผลิต รวบรวมผลผลิตจำหน่าย แปรรูปผลิตภัณฑ์จากพืชท้องถิ่น ออมทรัพย์
พบพระ	75	สหกรณ์พัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงพบพระ จำกัด	สหกรณ์	69	1,071,589.37	จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย รวบรวมผลผลิตจำหน่าย
แม่สอง	76	สหกรณ์พัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่สอง จำกัด	สหกรณ์	92	1,052,063.00	จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย รวบรวมผลผลิตจำหน่าย
สบโขง	77	กลุ่มเกษตรกรแม่สอง	พึ่งตนเอง	17	150,873.00	ผลิตและรวบรวมมะเขือเทศจำหน่าย
ผาผึ้ง-ศรีคีรีรักษ์	78	กลุ่มเตรียมสหกรณ์พัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงผาผึ้ง-ศรีคีรีรักษ์	เตรียมสหกรณ์	69	204,400.00	รวบรวมผลผลิตจำหน่าย
แม่สามแลบ	79	กลุ่มเตรียมสหกรณ์โครงการพัฒนาพื้นที่สูงฯ แม่สามแลบ	เตรียมสหกรณ์	136	364,710.00	จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย รวบรวมผลผลิตจำหน่าย
	80	วิสาหกิจชุมชนผ้าทอมือกะเหรี่ยงบ้านแม่ตอละ	วิสาหกิจชุมชน	18	41,635.00	ผลิตและจำหน่ายผ้าทอมือ
ฟ้าสว	81	วิสาหกิจชุมชนเพื่อการท่องเที่ยวเชิงนิเวศและการเกษตรบ้านนาเลา	วิสาหกิจชุมชน	-	-	ท่องเที่ยว

ตารางที่ 9 (ต่อ)

พื้นที่	ที่	สถาบันเกษตรกร	สถานกลุ่ม	สมาชิก	เงินทุนกลุ่ม	กิจกรรม/ลักษณะธุรกิจ
ป่าเกี๊ยะใหม่	82	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มกาแปดอยสามหมื่น	วิสาหกิจชุมชน	15	-	ผลิตและจำหน่ายกาแฟ
	83	วิสาหกิจชุมชนบ้านดอยช้าง	วิสาหกิจชุมชน	17	-	ผลิตและจำหน่ายกาแฟ
	84	วิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมดอยสามหมื่น	วิสาหกิจชุมชน	7	-	ผลิตและจำหน่ายงานหัตถกรรม
ผาแดง	85	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตทางการเกษตรบ้านผาแดง	วิสาหกิจชุมชน	11	70,000.00	ผลิตและจำหน่ายผัก
	86	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มงานหัตถกรรมสตรีแม่บ้านห้วยสถาน	วิสาหกิจชุมชน	7	5,000.00	ผลิตและจำหน่ายงานหัตถกรรม
ห้วยยะ	87	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผลิตภัณฑ์บ้านแกงหอมกะเหรี่ยง	วิสาหกิจชุมชน	7	-	ผลิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์แปรรูปทางการเกษตร
	88	วิสาหกิจชุมชนผู้รักเกษตรพื้นที่สูง	วิสาหกิจชุมชน	7	-	จัดหาปัจจัยการผลิตจำหน่าย
ห้วยโป่งพัฒนา	89	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มอาชีพบ้านห้วยต้นตอง	วิสาหกิจชุมชน	14	20,000.00	ผลิตและจำหน่ายผัก
แม่แฮหลวง	90	วิสาหกิจกาแฟอราบิก้าตำบลยางเปียง	วิสาหกิจชุมชน	46	14,800.00	ผลิตและจำหน่ายกาแฟ
	91	วิสาหกิจชุมชนเพื่อการพัฒนาการเกษตรบ้านห้วยโค้ง	วิสาหกิจชุมชน	7	20,000.00	ผลิตและรวบรวมผลผลิตจำหน่าย
ขุนตื้นน้อย	92	วิสาหกิจกาแฟอราบิก้าตำบลแม่ตืน	วิสาหกิจชุมชน	64	60,000.00	ผลิตและจำหน่ายกาแฟ
	93	วิสาหกิจชุมชนเกษตรผสมผสาน	วิสาหกิจชุมชน	7	-	ผลิตและจำหน่ายผักผลไม้
ห้วยแห้ง	94	วิสาหกิจชุมชนผู้ผลิตผ้าทอมือบ้านห้วยแห้ง	วิสาหกิจชุมชน	7	20,000.00	ผลิตและจำหน่ายงานหัตถกรรม
	95	วิสาหกิจชุมชนผู้ปลูกกาแฟอราบิก้าสบโขง	วิสาหกิจชุมชน	30	30,000.00	ผลิตและจำหน่ายกาแฟ
	96	กลุ่มผู้ปลูกผักอินทรีย์บ้านห้วยแห้ง	พึ่งตนเอง	9	20,000.00	ผลิตและจำหน่ายผักอินทรีย์
ฝิปานเหนือ	97	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มผู้ปลูกกาแฟอราบิก้าตำบลนาเกียน	วิสาหกิจชุมชน	21	60,000.00	ผลิตและจำหน่ายกาแฟ
ลุ่มน้ำภาค	98	วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์รักษาน้ำลุ่มน้ำภาค	วิสาหกิจชุมชน	17	57,000.00	ผลิตและจำหน่ายผักอินทรีย์

4.2.2 กระบวนการพัฒนาสถาบันเกษตรกรที่ผ่านมาของ สวพส.

ภาพที่ 14 กระบวนการพัฒนาสถาบันเกษตรกรที่ผ่านมาของ สวพส.

จากภาพที่ 14 อธิบายได้ว่า กระบวนการพัฒนาสถาบันเกษตรกรในช่วงที่ผ่านมาของ สวพส. แบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ **ช่วงเริ่มต้น** เป็นระยะที่เกษตรกรมีความตั้งใจในการรวมกลุ่มเพื่อดำเนินธุรกิจหรือต้องการแก้ไขปัญหาที่เผชิญอยู่ร่วมกัน ในระยะนี้เจ้าหน้าที่ สวพส. จะเข้ามามีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนากลุ่มเกษตรกร คอยให้คำและเป็นที่แนะนำปรึกษาอย่างใกล้ชิด รวมทั้งช่วยจัดหาช่องทางการตลาดและปัจจัยการผลิตที่จำเป็นต่อการดำเนินกิจการของกลุ่ม โดยส่วนใหญ่แล้วจะเริ่มจากการรวมตัวกันเป็นกลุ่มพึ่งตนเองหรือกลุ่มเตรียมสหกรณ์ เมื่อกลุ่มเกษตรกรมีความพร้อมและได้รับการถ่ายทอดความรู้ในด้านต่างๆ เช่น การตลาด การบริหารจัดการกลุ่ม การวางแผนธุรกิจ การเงินและบัญชี ฯลฯ จนสามารถบริหารจัดการกลุ่มได้ในระดับหนึ่งแล้ว ขึ้นต่อไปเจ้าหน้าที่จะผลักดันให้เกิดการรวมกลุ่มอย่างเป็นทางการเพื่อขยายธุรกิจ และเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงแหล่งเงินทุน การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก เพิ่มอำนาจต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และยกระดับมาตรฐานการผลิต หรือเพื่อระดมเงินทุนหมุนเวียนในการประกอบกิจการของกลุ่ม ซึ่งจัดอยู่ใน**ระยะพัฒนา** ที่เป็นช่วงของการพัฒนาศักยภาพกลุ่มเกษตรกรให้สามารถดำเนินกิจการได้อย่างยั่งยืน อันนำไปสู่**ระยะพียงต้นได้** คือกลุ่มเกษตรกรได้รับมาตรฐาน และการยอมรับจากหน่วยงานภายนอก เป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการบริหารจัดการกลุ่มและการตลาด ที่มีผลการดำเนินงานต่อเนื่อง สามารถเชื่อมโยงและสร้างเครือข่ายที่เกิดจากการขับเคลื่อนของกลุ่มเกษตรกร โดยกลุ่มเกษตรกรเป็นผู้บริหารจัดการกลุ่ม และมีเจ้าหน้าที่ สวพส. หรือหน่วยงานภาคีเป็นพี่เลี้ยงคอยให้คำปรึกษาและแนะนำเท่านั้น ทั้งนี้จากการศึกษาลักษณะธุรกิจของสถาบันเกษตรกรทั้ง 98 กลุ่ม ร่วมกับนักพัฒนาในกลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาสถาบันเกษตรกร พบว่า ลักษณะการรวมกลุ่มเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงมีรูปแบบธุรกิจที่แตกต่างกันออกไปตามความเหมาะสมของพื้นที่ ชนิดพืชหรือสินค้าที่กลุ่มเกษตรกรผลิตได้ ความพร้อมของกลุ่ม และขนาดของธุรกิจ

4.2.3 ลักษณะธุรกิจของสถาบันเกษตรกร 8 กลุ่ม

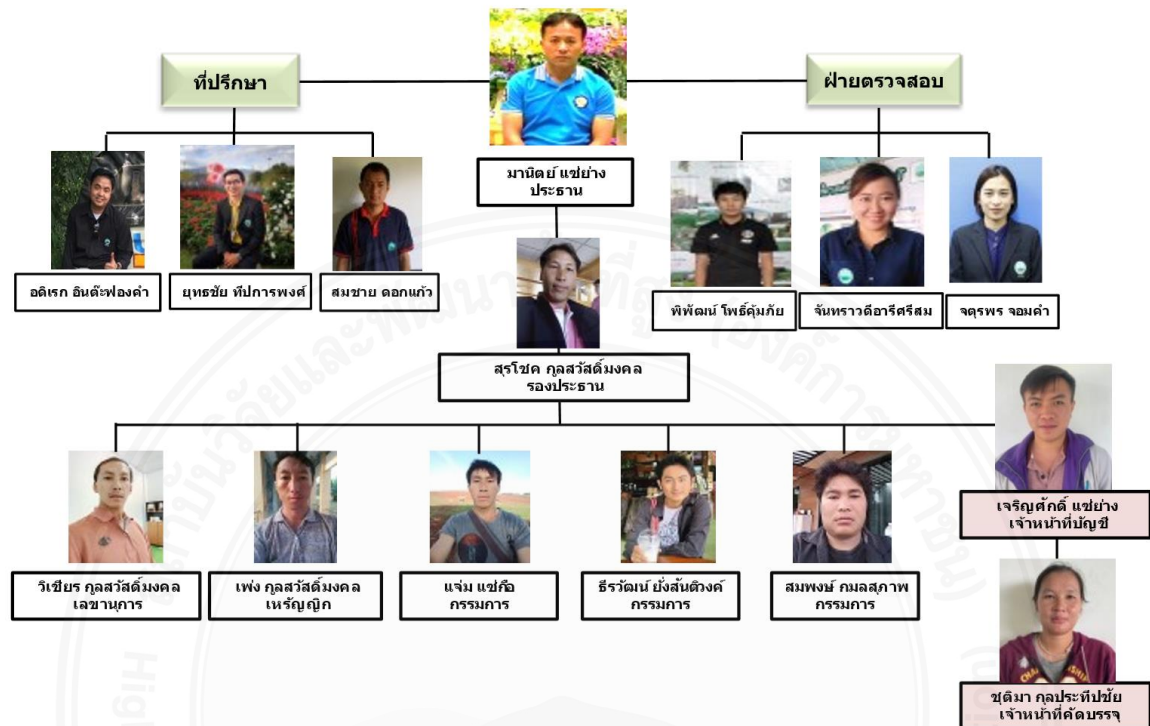
การศึกษานี้ เป็นการศึกษาลักษณะธุรกิจ ปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จ คู่แข่งทางการตลาด และบทบาทของหน่วยงานภายนอก ต่อการพัฒนาสถาบันเกษตรกรที่มีความเข้มแข็งอยู่ในระดับดีและดีเยี่ยมจำนวน 8 กลุ่ม ได้แก่ (1) สหกรณ์การเกษตรโครงการหลวงปางหินฝน จำกัด (2) วิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลป่าแป๋ (3) วิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจัน (4) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยเป้า (5) สหกรณ์การเกษตรโครงการขยายผลโครงการหลวงสบเมย จำกัด (6) วิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมย้อมสีธรรมชาติปางแดงใน (7) สหกรณ์พัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงพหุพระ จำกัด และ (8) วิสาหกิจกาแฟดอยกลาง (ปางตันเตื่อ) เพื่อเป็นต้นแบบความสำเร็จของการพัฒนาสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงที่มีความหลากหลายทางลักษณะธุรกิจและภูมิสังคม ดังต่อไปนี้

1) สหกรณ์การเกษตรโครงการหลวงปางหินฝน จำกัด

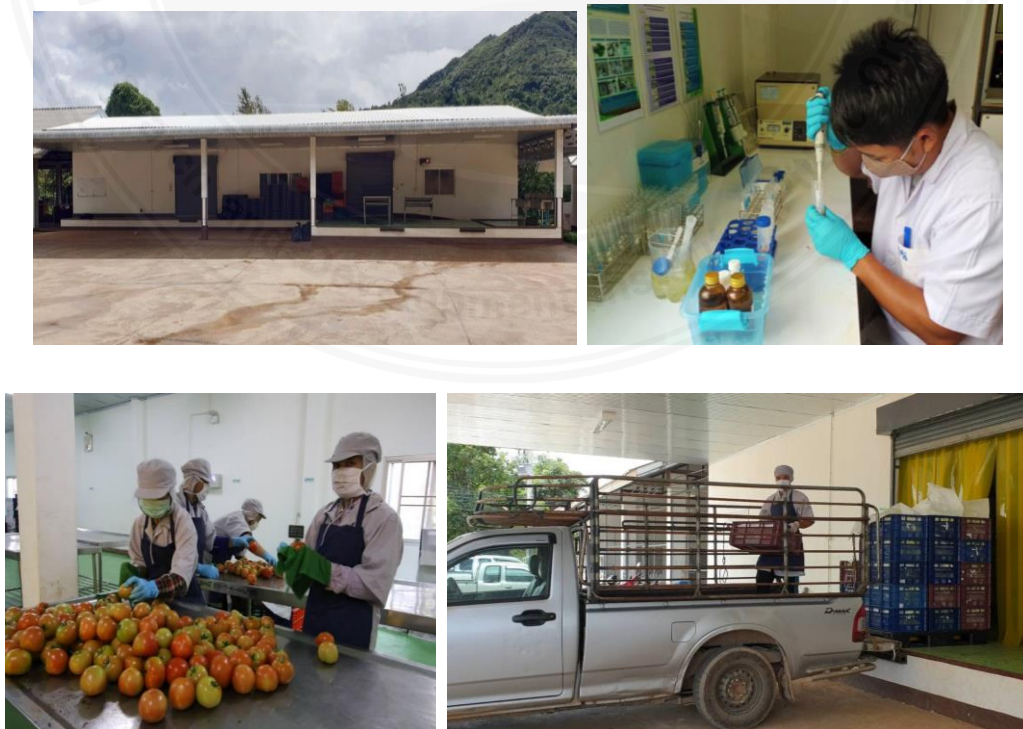
สหกรณ์การเกษตรโครงการหลวงปางหินฝน จำกัด จัดตั้งขึ้นเมื่อวันที่ 3 ธันวาคม พ.ศ. 2553 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อจัดหาปัจจัยการผลิตมาจำหน่ายให้กับสมาชิก เนื่องจากในพื้นที่มีการปลูกกะหล่ำปลีและสามารถปลูกได้ตลอดปี ในเริ่มแรกมีสมาชิก 117 คน ทุนเรือนหุ้น 134,480.00 บาท ทุนดำเนินงาน 576,746.30 บาท ดำเนินธุรกิจสินเชื่อเพื่อการเกษตร ตลอดระยะเวลา 9 ปี ขาดการบริหารจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบและไม่ต่อเนื่อง ทำให้มีผลประกอบการขาดทุนสะสม 136,704.71 บาท จนกระทั่งในปี พ.ศ.2562 สวพส. เข้าไปช่วยสนับสนุนและให้ความรู้ในการจัดการบริหารกลุ่ม ปัจจุบันมีเกษตรกรสมาชิก 108 คน กระจายใน 9 หมู่บ้านของ ต.ปางหินฝน อ.แม่แจ่ม จ.เชียงใหม่ ภายใต้อำเภอที่ส่งเสริมของโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปางหินฝน มีทุนเรือนหุ้น 140,48.00 บาท ทุนดำเนินงาน 686,282.51 บาท กำลังอยู่ระหว่างแก้ไขข้อบังคับสหกรณ์และขอเปลี่ยนชื่อเป็น สหกรณ์พื้นที่สูงแบบโครงการหลวงปางหินฝน จำกัด

ในปี พ.ศ.2563 คณะกรรมการสหกรณ์ฯ มีมติเพิ่มธุรกิจการรวบรวมผลผลิตของสมาชิกเพื่อจำหน่าย โดยรับซื้อผลผลิตของสมาชิกในราคาที่เป็นธรรม เพื่อแก้ไขปัญหาไม่มีตลาดรับซื้อผลผลิตที่ชัดเจน เริ่มกระบวนการตั้งแต่คณะกรรมการสหกรณ์ฯ ประสานงานหาช่องทางตลาดหรือคู่ค้ารายใหม่ จากนั้นจึงประชุมร่วมกับสมาชิกเพื่อวางแผนการผลิต และกำหนดเงื่อนไขว่าผลผลิตนั้นต้องเพาะปลูกภายใต้มาตรฐานอาหารปลอดภัย (Good Agriculture Practice : GAP) และอีกบทบาทของคณะกรรมการสหกรณ์ฯ ที่สำคัญ คือ การควบคุมในทุกกระบวนการผลิตสินค้า เพื่อให้ลูกค้ามั่นใจในคุณภาพและความปลอดภัยของสินค้าเกษตร ได้แก่ ตรวจเยี่ยมแปลงพืชของเกษตรกรสมาชิก เพื่อให้คำแนะนำในการเพาะปลูก โดยเฉพาะการใช้สารเคมีทางการเกษตร รวมถึงกระบวนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวทั้งหมด เมื่อผลผลิตถึงระยะเก็บเกี่ยวผลผลิต คณะกรรมการสหกรณ์ฯ จะสุ่มเก็บผลผลิตเพื่อตรวจวิเคราะห์สารตกค้าง 2 ครั้ง คือ ก่อนเก็บเกี่ยวผลผลิต และ วันที่เกษตรกรนำผลผลิตมาส่ง ณ จุดรับวัตถุดิบที่โรงคัดบรรจุสินค้าเกษตรของสหกรณ์ฯ จากนั้นผลผลิตจะถูกนำเข้าสู่กระบวนการจัดการหลังการเก็บเกี่ยวตามมาตรฐาน GMP โดยคนในชุมชนที่ผ่านการฝึกอบรมหลักเกณฑ์วิธีการที่ดีในการผลิตอาหาร ซึ่งกระบวนการดังกล่าว ประกอบด้วย การทำความสะอาดผลผลิต การตัดแต่ง การคัดแยกผลผลิตตามชั้นคุณภาพที่คู่ค้ากำหนด และจำแนกผลผลิตตามลูกค้าแต่ละประเภท สุดท้ายผลผลิตจะถูกจัดส่งไปถึงลูกค้าตามวันเวลาที่นัดหมาย ปัจจุบันสหกรณ์มีผลผลิตที่รวบรวมและจำหน่ายผ่านชุมชนสหกรณ์การเกษตร

ภาคเหนือ จำกัด จำนวน 8 ชนิด ได้แก่ มะเขือเทศราชินี มะเขือเทศโหม้ส มะเขือเทศสีดา มะเขือเทศท้อ มั่นฝรั่ง กะหล่ำปลี แดงกวางญี่ปุ่น และฟักทองคางคก โดยมีโครงสร้างคณะกรรมการสหกรณ์ดังภาพที่ 15

ภาพที่ 15 โครงสร้างคณะกรรมการบริหารจัดการสหกรณ์ฯ ปางหินฝน

ภาพที่ 16 การดำเนินกิจกรรมของสหกรณ์ฯ ปางหินฝน

ภาพที่ 17 การบริหารจัดการผลิตในโรงคัดบรรจุของสหกรณ์ฯ ปางหินฝน

ตารางที่ 10 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของสหกรณ์ฯ ปางหินฝน

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- คณะกรรมการมีความมุ่งมั่นตั้งใจ และเสียสละในการทำงานให้สำเร็จ - สมาชิกกลุ่มคือเกษตรกรที่มีความเชี่ยวชาญในการทำเกษตร - มีโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อม ได้แก่ โรงคัดบรรจุที่ได้มาตรฐาน และรถขนส่งผลิตผล	- ขาดการจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระบบ - เจ้าหน้าที่ผู้ดูแลด้านการเงินของกลุ่มยังไม่มี ความชำนาญในการทำบัญชี - มีช่องทางการตลาดเพียงช่องทางเดียว
โอกาส	อุปสรรค
- มีปริมาณผลิตเพียงพอสู่ความต้องการของตลาด ในพื้นที่ส่งเสริมยังมีพืชผักและไม้ผลหลายชนิดที่พร้อมจำหน่าย - มีเจ้าหน้าที่ สวพส. คอยเป็นที่ปรึกษาช่วยติดตามและให้คำแนะนำ	- สถานการณ์ COVID-19 ทำให้ความต้องการผลิตของตลาดลดลง

จากตารางที่ 10 การวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของกลุ่ม พบว่า กลุ่มมีจุดแข็ง คือ คณะกรรมการมีความมุ่งมั่นตั้งใจในการทำงานให้สำเร็จและเสียสละในการทำงาน เกษตรกรสมาชิกมีความรู้ ความเชี่ยวชาญด้านการเกษตร และมีโครงสร้างพื้นฐานที่พร้อม เช่น โรงคัดบรรจุ แต่ก็มีจุดอ่อนอีก

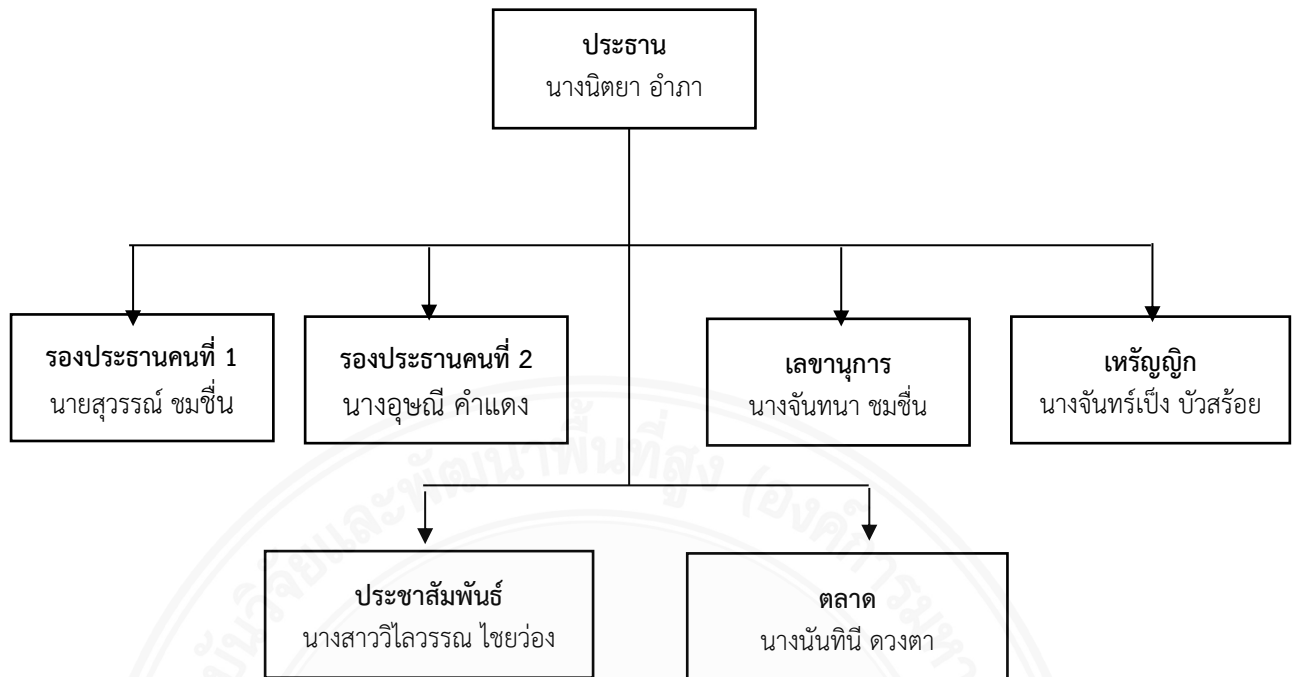
หลายด้าน เช่น การจัดเก็บข้อมูลที่เป็นระบบ ความรู้ในการทำบัญชี และมีช่องทางการตลาดน้อย คือ ขายผ่านชุมนุมสหกรณ์การเกษตรภาคเหนือ จำกัด เพียงช่องทางเดียว ส่วนปัจจัยภายนอกที่สร้างโอกาสในการดำเนินธุรกิจของสหกรณ์ คือ มีปริมาณผลผลิตที่หลากหลาย มีหน่วยงานช่วยติดตามและให้คำแนะนำ ประกอบกับที่ตั้งอยู่ศูนย์กลางชุมชน ทำให้เกิดการเชื่อมโยงด้านการผลิตและการตลาดได้ง่าย แต่เนื่องด้วยสถานการณ์โควิดในปัจจุบันทำให้ความต้องการผลผลิตของตลาดลดลง

เมื่อมองในแง่ของคู่แข่งทางการตลาดในชุมชน พบว่า มีผู้รวบรวมผลผลิตในชุมชน 1 ราย ซึ่งเป็นสมาชิกของกลุ่มด้วย ที่รับซื้อผลผลิตมะเขือเทศเช่นเดียวกัน แต่มีช่องทางตลาดที่แตกต่างกัน และรับซื้อผลผลิตที่มีคุณภาพรองลงมา หรือตกเกรด เพื่อระบายสินค้าที่ไม่ได้มาตรฐานตามเงื่อนไขการรับซื้อผลผลิตของกลุ่มจากสมาชิกรายอื่น ดังนั้นในแง่ของธุรกิจจึงถือว่าเป็นคู่แข่งทางอ้อม อย่างไรก็ตามเพื่อให้กลุ่มสามารถดำเนินกิจการไปได้อย่างต่อเนื่อง กลุ่มจึงต้องมีการรักษามาตรฐานสินค้าให้คงที่ตรงกับความต้องการของตลาดที่ให้ความสนใจรับซื้อผลผลิตที่ปลอดภัย เพื่อสร้างความเชื่อมั่นในตราสินค้า ขณะเดียวกันก็ต้องมีการขยายช่องทางการตลาดใหม่ ดังนั้น ในระยะต่อไปของการดำเนินงานพัฒนา กลุ่มควรมีการเพิ่มช่องทางการตลาดที่หลากหลาย เช่น การค้าออนไลน์รูปแบบใหม่เพื่อขยายฐานลูกค้าไปยังกลุ่มผู้บริโภคในหลายระดับ รวมทั้งพัฒนาความร่วมมือกับเครือข่ายทั้งภาครัฐและเอกชน เช่น CP พัฒนาระบบจัดเก็บข้อมูลที่ทันสมัยโดยใช้เทคโนโลยีดิจิทัล ที่ทำให้ข้อมูลต่างๆ สามารถตรวจสอบและเข้าถึงได้ง่าย รักษาระดับมาตรฐานสินค้าให้คงที่ พัฒนาศักยภาพการจัดทำบัญชีและการเงินโดยอาจมีการจัดอบรมให้ความรู้แก่ผู้รับผิดชอบ

2) วิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลป่าแป๋

ระบบเกษตรในชุมชนป่าแป๋เป็นวนเกษตรป่าเมืองที่ชุมชนยังอาศัยอยู่ร่วมกับป่าโดยมีรายได้หลักจากชาอัสสัม (เมี่ยง) มะแขว่น และกาแฟได้ร่มเงา เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปการบริโภคเมี่ยงมีแนวโน้มลดลงทำให้เกษตรกรมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีพ ประกอบกับเกษตรกรมีอายุมากขึ้น การเดินทางไปเก็บเมี่ยงจึงค่อนข้างลำบาก เนื่องจากพื้นที่การเกษตรส่วนใหญ่มีความลาดชันมากกว่าร้อยละ 30 ในปี พ.ศ.2561 เกษตรกรจึงให้ความสนใจและคิดค้นการนำเอาผลผลิตชาอัสสัมมาต่อยอดทางธุรกิจโดยการนำส่วนต่างๆ ของชาอัสสัมมาแปรรูปเป็นขนมจากชาเมี่ยง สบู่ชาเมี่ยง น้ำยาล้างจาน ชาซองพร้อมดื่ม น้ำชาเมี่ยงมะนาว และการจัดตั้งกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ชาเมืองตราม่อนนางเกตุ ที่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมจาก ม.ราชภัฏเชียงใหม่ อบต.ป่าแป๋ กศน. และ สวพส.

ต่อมาในปี พ.ศ.2562 ได้มีการจัดตั้ง “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชน ตำบลป่าแป๋” ขึ้น เพื่อยกระดับการรวมกลุ่มเกษตรกรจากกลุ่มพึ่งตนเองให้เป็นการรวมกลุ่มที่ได้รับรองทางกฎหมาย และพัฒนาความสามารถของกลุ่มเกษตรกรในการจัดการผลผลิตทางการเกษตร การแปรรูป การจัดการตลาด การเข้าถึงแหล่งทุน และการระดมเงินทุนหมุนเวียนเพื่อประกอบกิจการ ซึ่งเกิดจากการดำเนินงานอย่างมีส่วนร่วมระหว่างนักวิจัย นักพัฒนา หน่วยงานท้องถิ่น และ ม.ราชภัฏเชียงใหม่ ในการสนับสนุนงบประมาณและความรู้ด้านต่างๆ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม ทั้งนี้เพื่อการอนุรักษ์พืชท้องถิ่น สร้างเครือข่ายเกษตรกรในชุมชนตำบลป่าแป๋ และแก้ไขปัญหาผลผลิตล้นตลาดโดยการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพืชท้องถิ่นด้วยการแปรรูป ปัจจุบันกลุ่มมีจำนวนสมาชิก 55 คน ทุนหมุนเวียน 71,170 บาท บริหารจัดการกลุ่มโดยคณะกรรมการ 11 คน และมีนายศุภกฤต วรรณสิทธิ์ เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงป่าแป๋เป็นที่ปรึกษา

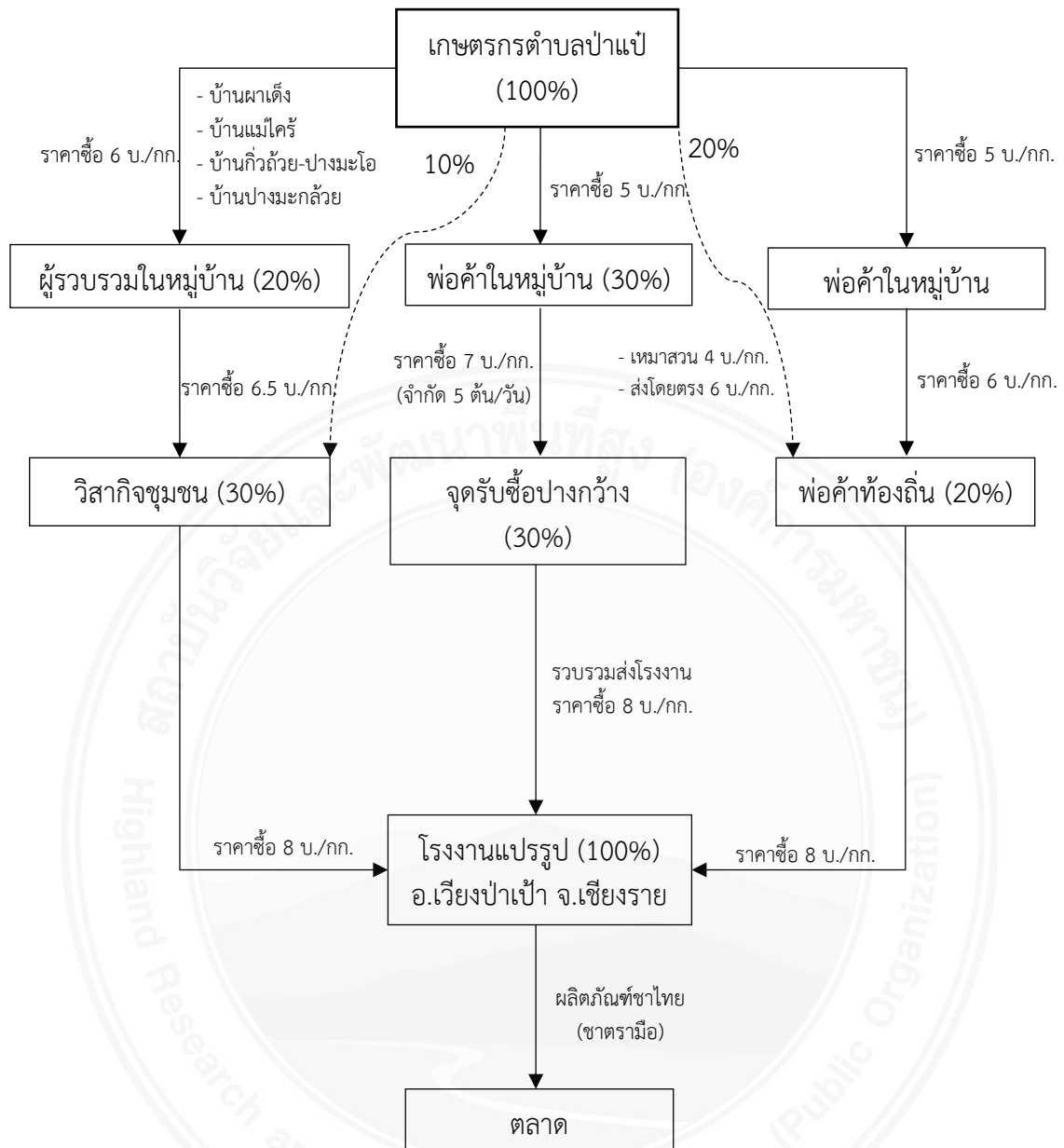
ภาพที่ 18 โครงสร้างคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ป่าแป้

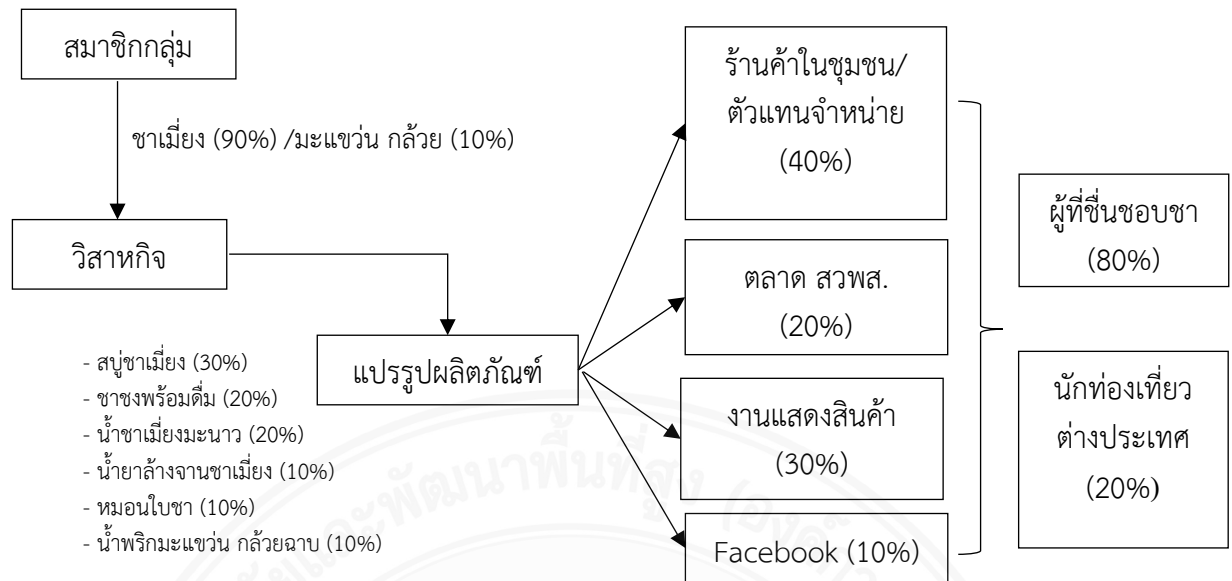
ภาพที่ 19 ธุรกิจแปรรูปและรวบรวมผลผลิตใบชาอัสสัม (ใบแก่) ของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ป่าแป้

การดำเนินธุรกิจของกลุ่ม ประกอบด้วย 2 ธุรกิจหลัก ได้แก่

- 1) ธุรกิจรวบรวมผลผลิตใบชาอัสสัม (ใบแก่) จำหน่ายเป็นวัตถุดิบให้กับบริษัทชาไทย อินเตอร์เนชั่นแนล จำกัด อำเภอยางป่าเป้า จังหวัดเชียงราย หรือ ชาตรามือ มีวิถีตลาดของใบชาอัสสัม (ใบแก่) ดังภาพที่ 20
- 2) ธุรกิจแปรรูปชาเมี่ยงและผลผลิตทางการเกษตรของชุมชน ได้แก่ สบู่ชาเมี่ยง ชาขงพร้อมดื่ม น้ำชาเมี่ยงมะนาว น้ำยาล้างจานชาเมี่ยง หมอนใบชา น้ำพริกมะแขว่น และกล้วยฉาบ จำหน่ายสินค้าผ่านร้านค้าในชุมชน ตลาด สวพส. การแสดงสินค้า หรือจำหน่ายให้ผู้ที่มาศึกษาดูงาน นักท่องเที่ยว และช่องทางออนไลน์ ดังภาพที่ 21

ภาพที่ 20 วิธีการตลาดใบชาอัสสัม (ใบแก่) ของกลุ่มวิสาหกิจฯ ป่าแป๋

ภาพที่ 21 วิธีการตลาดผลิตภัณฑ์แปรรูปของกลุ่มวิสาหกิจฯ ป่าแป๋

ตารางที่ 11 จุดแข็ง จุดอ่อน โอกาส และอุปสรรคของกลุ่มวิสาหกิจฯ ป่าแป๋

จุดแข็ง	จุดอ่อน
- ตำบลป่าแป๋มีพื้นที่ปลูกชาร้อยละ 42 ของพื้นที่ภาคเหนือตอนบนทั้งหมด - สมาชิกให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มเพื่อการจัดการผลผลิต การแปรรูป และการตลาด - ชุมชนให้คุณค่ากับการผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม	- ขาดความรู้เกี่ยวกับเทคโนโลยีการผลิตที่ทำให้สินค้ามีคุณภาพสม่ำเสมอ - สมาชิกส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้สูงอายุ ทำให้มีความรู้ด้านการตลาดออนไลน์น้อย - ความพร้อมเพรียงของสมาชิกในการเข้าร่วมกิจกรรม - ผลิตภัณฑ์ยังไม่สื่อถึงเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่สร้างความน่าสนใจในตัวสินค้า
โอกาส	อุปสรรค
- พื้นที่ใกล้เคียงเป็นแหล่งท่องเที่ยวทำให้มีโอกาสในการจำหน่ายสินค้าให้นักท่องเที่ยว - ผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมกำลังเป็นที่สนใจของผู้บริโภค - มีหน่วยงานเข้ามาสนับสนุนทั้งความรู้และงบประมาณ (กศน. ม.ราชภัฏเชียงใหม่ ม.พาร์อีสเทอร์น มช. สวพส.)	- ผู้บริโภคยังไม่มั่นใจในสินค้าและวัตถุดิบที่นำมาใช้แปรรูป - สภาพอากาศในฤดูฝนทำให้ชาเมืองมีคุณภาพต่ำ - สถานการณ์ COVID-19 ทำให้กำลังซื้อของผู้บริโภคลดลง และขาดช่องทางในการขายให้กับนักท่องเที่ยว และการออกบูธแสดงสินค้า

จากการวิเคราะห์สภาพแวดล้อมของกลุ่ม พบว่า ผลิตภัณฑ์ของกลุ่มมีโอกาสในการพัฒนาไปสู่การผลิตที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม (eco-products) ซึ่งชุมชนเองก็เห็นคุณค่าของการอนุรักษ์และรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมตามวิถีชีวิตของคนอยู่ร่วมกับป่า โดยเห็นว่าระบบการผลิตที่ได้

มาตรฐานอินทรีย์จะเป็นส่วนหนึ่งที่ช่วยยกระดับและสร้างความน่าเชื่อถือในตัวสินค้ามากขึ้น อย่างไรก็ตาม สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่มีอายุค่อนข้างมาก ทำให้มีความรู้และการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในการทำตลาดออนไลน์ไม่มากนัก ดังนั้นการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ด้านเทคโนโลยีการตลาดจึงเป็นสิ่งจำเป็นต่อการพัฒนา กลุ่มในระยะต่อไป โดยการดึงกลุ่มคนรุ่นใหม่เข้ามาช่วยในการทำการตลาดออนไลน์จะเป็นอีกแนวทางหนึ่งที่กลุ่มควรมองหา และจากการศึกษาคู่แข่งทางการตลาดของกลุ่ม พบว่า ในธุรกิจใบชาอัสสัม (ใบแก่) มีคู่แข่ง 1 ราย ซึ่งเป็นคนในท้องถิ่นทำหน้าที่รวบรวมใบชาแก่ไปส่งขายยังตลาดเดียวกัน นับเป็นคู่แข่งทางการตลาดโดยตรง และมีจุดแข็งคือ ผู้ค้ารายนี้มีเงินทุนหมุนเวียนเพื่อรับซื้อผลผลิตของเกษตรกรในตำบลป่าแป๋ ทั้งในรูปแบบรับซื้อผลผลิตสด และแบบเหมาสวนที่มีการนำคนงานเข้าไปเก็บชาโดยตรง ในขณะที่กลุ่มมีเงินทุนหมุนเวียนในการรับซื้อผลผลิตจากสมาชิกน้อย และไม่มีคนงานช่วยเก็บชาสำหรับเกษตรกรที่ต้องการขายใบชาแบบเหมาสวน จึงทำให้บางส่วนในชุมชนป่าแป๋เลือกที่จะส่งขายใบชาให้กับผู้ค้ารายนี้

อย่างไรก็ตาม ธุรกิจใบชา ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่องและมีผลกำไรมากขึ้น สืบเนื่องมาจากเกษตรกรหลายรายเข้ามาเป็นสมาชิกกลุ่มและเห็นว่าการนำผลผลิตมาให้กับกลุ่มนี้ได้รับการแบ่งเงินปันผลกำไรทุกปี รวมทั้งกลุ่มแกนนำมีความเข้มแข็งในการช่วยขับเคลื่อนการพัฒนา กลุ่ม สำหรับในธุรกิจแปรรูปสินค้าเกษตร ในปัจจุบันสินค้าของกลุ่มเริ่มเป็นที่รู้จักของคนทั่วไปมากขึ้น ซึ่งมาจากการที่หน่วยงานเข้ามาช่วยสนับสนุนทั้งองค์ความรู้ในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐานและช่องทางการจัดจำหน่ายจึงทำให้กลุ่มยังคงดำเนินกิจการไปได้อย่างราบรื่น แต่ก็ยังคงต้องการรับการพัฒนาจาก สวพส. และหน่วยงานร่วมบูรณาการ เช่น การพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ความรู้ในการจัดทำบัญชี การค้าตลาดออนไลน์ รูปแบบใหม่ ทักษะการพูดและการนำเสนอผลงาน การปรับปรุงและยกระดับการผลิตให้ได้มาตรฐาน GMPสู่การสร้างตราสินค้าที่ได้รับมาตรฐานอาหารปลอดภัย เป็นต้น

3) วิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจัน

กลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจันเดิมเป็นพื้นที่เยี่ยมเยียนของโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่สลอง สมาชิกในกลุ่มบางส่วนได้รับการสนับสนุนการสร้างโรงเรือนจากสำนักงานเกษตรเพื่อปลูกผักสวนครัวไว้บริโภคภายในครัวเรือนภายใต้โครงการ 9101 ต่อมาในปี พ.ศ.2561 สวพส. ได้จัดตั้งโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยก้างปลา และให้เข้าดำเนินงานส่งเสริมในพื้นที่มีการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน ส่งเสริมอาชีพเกษตรกร และได้มีการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อปลูกผักอินทรีย์ขึ้นในระยะแรกของการรวมกลุ่ม เกษตรกรยังไม่มีระบบการจัดการที่ดี ทำให้ผลผลิตที่ส่งให้กับลูกค้ามีคุณภาพแตกต่างกัน และได้รับความเสียหายเป็นจำนวนมาก จนกระทั่งในเดือนพฤษภาคม พ.ศ.2562 จึงได้มีการจัดตั้งกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจันขึ้น เพื่อทำหน้าที่ในการจัดการผลผลิตและการตลาดสินค้าเกษตรของสมาชิก

ปัจจุบันมีสมาชิกกลุ่ม 24 ราย เงินหมุนเวียน 91,232.30 บาท และมีตัวแทนคณะกรรมการจาก 5 หมู่บ้าน ร่วมเป็นกรรมการในการดำเนินงาน ได้แก่ บ้านเล่าชีก้วย บ้านป่าบางงามบน บ้านโป่งป่าแขม บ้านสันติสุข และบ้านหล่อโย โดยมีแปลงเกษตรกรที่ผ่านการรับรองมาตรฐานอินทรีย์แล้ว 19 ราย และอีก 5 ราย กำลังอยู่ในระยะปรับเปลี่ยน รวมทั้งสิ้น 49 โรงเรือน มีพืชที่ขอรับรองอินทรีย์ 8 ชนิด ได้แก่ กรีนโอ๊ค เรดโอ๊ค คอส เรดโครอล เบบี้ฮ่องเต้ เบบี๋คอส คื่นช่ายฮ่องเต้ และคื่นช่ายเห็ดหอม บริหารจัดการกลุ่มโดยคณะกรรมการ 8 คน และมีนายเกาชิง แซ่กง เป็นประธาน จำหน่ายสินค้าผ่านตลาด 3 ช่องทาง

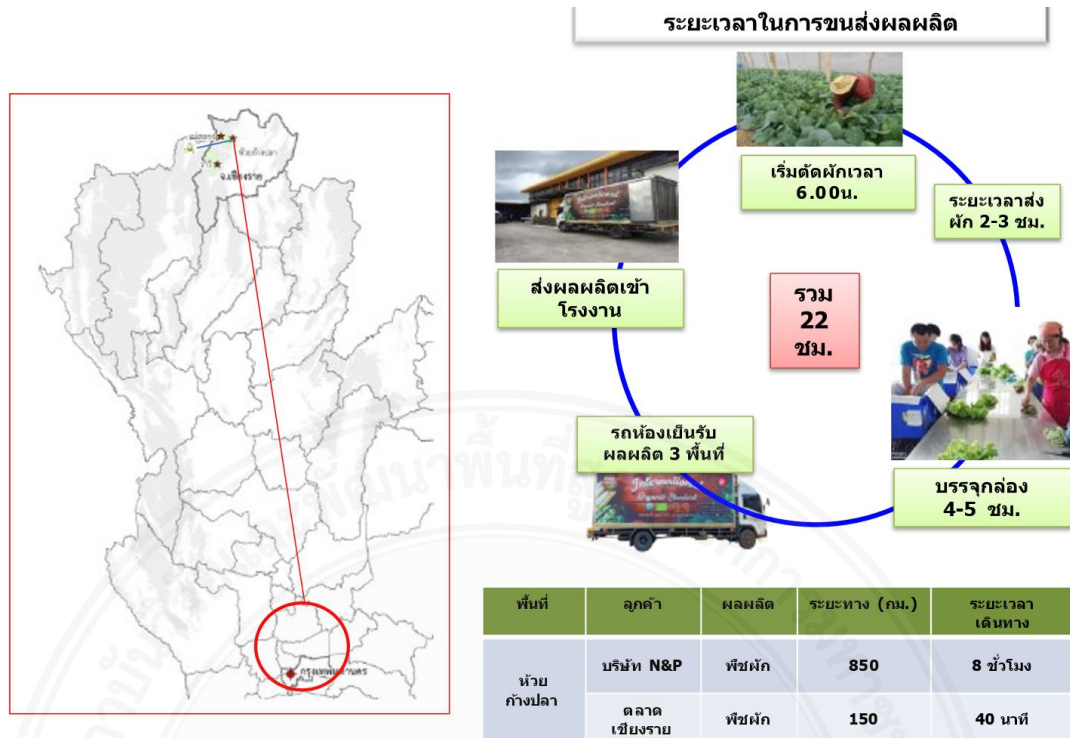
ได้แก่ ตลาดข้อตกลงกับบริษัท N&P ตลาดท้องถิ่นในจังหวัดเชียงราย และเสาวรสวนผ่านตลาดโครงการหลวง ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงหมอกจ๋าม

ภาพที่ 22 รูปแบบธุรกิจของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจัน

ภาพที่ 23 ระบบการซื้อ-ขายของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจัน

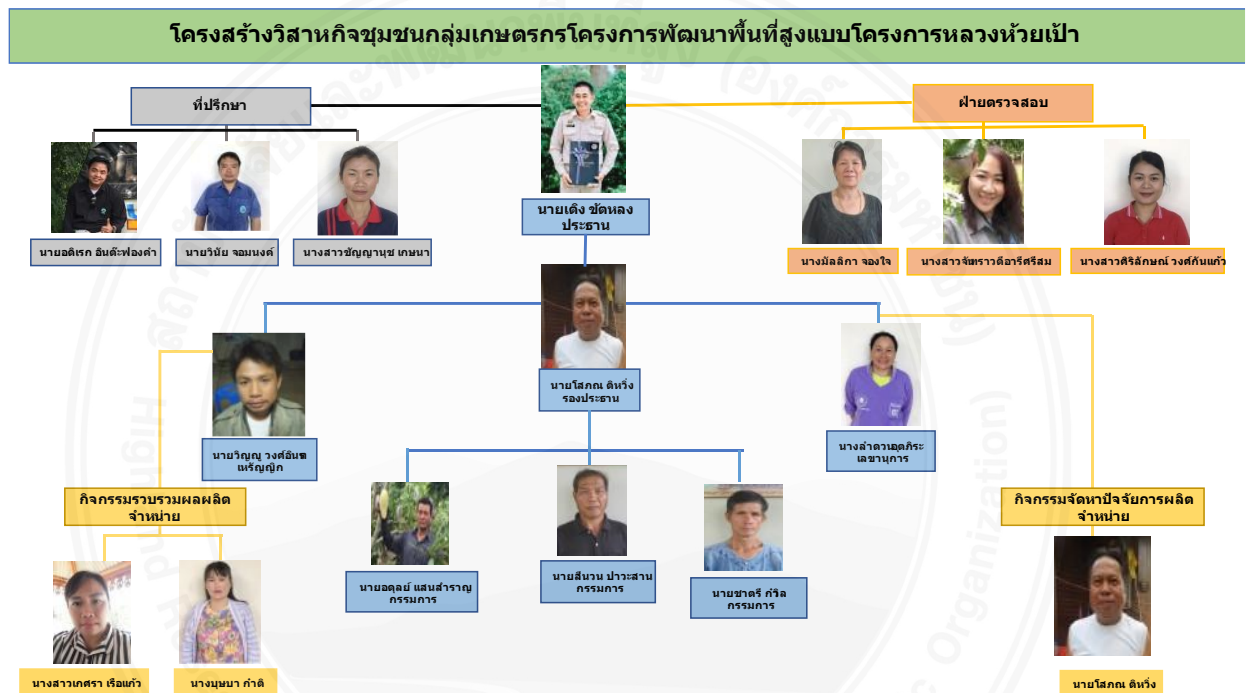
ภาพที่ 24 กระบวนการจัดการผลผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจัน

การศึกษาสภาพแวดล้อมของกลุ่มพบว่า มีจุดแข็ง คือ มีการจัดการด้านการผลิตและการตลาดได้เอง คณะกรรมการมีความเข้มแข็งสามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย ภายในกลุ่มมีการนำเทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการสื่อสารระหว่างคณะกรรมการและสมาชิกในด้านการผลิตและการตลาด สำหรับปัญหาที่พบในปัจจุบันของกลุ่ม คือ การขาดแคลนแรงงานที่จะเข้ามาช่วยในการตัดแต่งผัก ตราซังของเกษตรกรและบริษัทมีความคลาดเคลื่อนไม่ตรงกัน และมีความต้องการยกระดับเป็นสหกรณ์แต่ยังขาดบุคลากรที่จะเข้ามาช่วยในการทำบัญชี ดังนั้น ในระยะ 5-6 ปี ยังคงต้องมีการรวมกลุ่มในรูปแบบวิสาหกิจชุมชนไปก่อน เมื่อกลุ่มมีความพร้อมจึงจะยกระดับขึ้นเป็นสหกรณ์ และเพื่อให้ผลผลิตที่ได้มีมาตรฐานเดียวกันประธานกลุ่มจึงอยากจะผลักดันให้เกิดการจัดตั้งโรงคัดบรรจุที่ได้มาตรฐาน GMP ทั้งนี้ เพื่อจะรองรับผลผลิตที่มากขึ้นในอนาคต และการขยายช่องทางการตลาด หรือกลุ่มลูกค้าให้หลากหลายมากขึ้น เช่น โรงแรมในจังหวัดเชียงราย ร้านอาหาร และห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ เป็นต้น

ส่วนการศึกษาคู่แข่งขันทางธุรกิจ พบว่า ภายในชุมชนมีเพียงเกษตรกรที่เป็นสมาชิกในกลุ่ม 24 ราย ที่ทำการเกษตรและได้รับรองมาตรฐานอินทรีย์ จึงไม่มีคู่แข่งทางตรงที่มีการปลูกพืชและมีช่องทางการตลาดเดียวกัน แต่อย่างไรก็ตามกลุ่มยังต้องพัฒนาระบบการบริหารจัดการกลุ่มอย่างเป็นระบบ และรักษามาตรฐานผลผลิตให้มีคุณภาพตรงกับความต้องการของลูกค้า ซึ่งนอกจากจะจำหน่ายในลักษณะค้าส่งแล้ว ปัจจุบันกลุ่มยังได้มีการจัดทำเพจ Facebook เพื่อขยายช่องทางการตลาดออนไลน์ให้เข้าถึงลูกค้าที่ใส่ใจในการรักษาสุขภาพ ในนามตราสินค้า “โอบดอย” โดยมีเจ้าหน้าที่ สวพส. คอยเป็นพี่เลี้ยงและให้คำแนะนำปรึกษาทั้งในด้านการผลิตและการตลาด และมีหน่วยงานภายนอกเข้ามาให้ความรู้ด้านการเกษตรและอื่นๆ เป็นครั้งคราว เช่น เกษตรอำเภอก และกรมพัฒนาที่ดิน เป็นต้น

4) วิสาหกิจชุมชนโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยเป้า

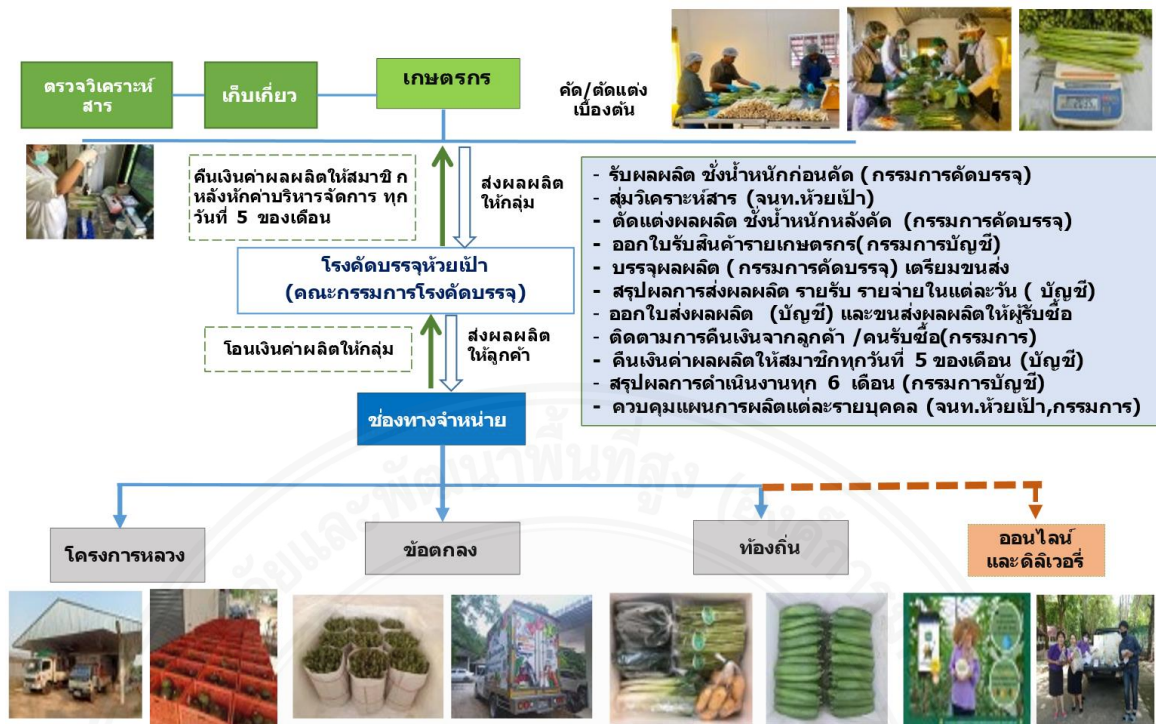
เดิมการรวมกลุ่มของเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยเป้า อ.เชียงดาว จ.เชียงใหม่ เป็นการรวมกลุ่มแบบไม่เป็นทางการเพื่อเตรียมเป็นกลุ่มสหกรณ์ที่มาจากกลุ่มผู้ผลิตต่างๆ ได้แก่ เสาวรส กระเทียม และมะม่วง เมื่อวันที่ 10 สิงหาคม 2560 มีสมาชิกแรกตั้ง 41 คน ทุนเรือนหุ้น 28,200 บาท ทุนดำเนินงาน 206,665 บาท โดยจำหน่ายปัจจัยการผลิตให้แก่สมาชิก ต่อมาเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่คล่องตัวและถูกต้องตามกฎหมาย จึงได้จดทะเบียนจัดตั้งเป็นวิสาหกิจชุมชน ในวันที่ 10 มกราคม 2563 มีการดำเนินธุรกิจ 2 รูปแบบ ได้แก่ การจัดหาปัจจัยการผลิตมาจำหน่ายในราคาที่เป็นธรรม และรวบรวมผลผลิตจำหน่าย ปัจจุบันมีเกษตรกรสมาชิก 68 คน ทุนดำเนินการ 531,591 บาท

ภาพที่ 25 โครงสร้างคณะกรรมการกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ห้วยเป้า

ภาพที่ 26 กิจกรรมของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ห้วยเป้า

ภาพที่ 27 การจัดการผลผลิตของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนฯ ห้วยเป้า

ปัจจุบันกลุ่มมีช่องทางการจัดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตร 4 ช่องทาง ได้แก่ ตลาด ข้อตกลง ตลาดโครงการหลวง ตลาดท้องถิ่น และการจำหน่ายผลผลิตแบบ Delivery ในตัวเมืองเชียงดาว มีปัญหาชนิดพืชที่จำหน่ายมีน้อย ขาดการสื่อสารที่เข้าถึงลูกค้าที่หลากหลายช่องทาง ดังนั้นในการพัฒนา ระยะต่อไปของกลุ่มจึงได้วางแผนการผลิตพืชที่มีความต้องการทางการตลาดเชื่อมโยงศูนย์อื่นในกลุ่มน้ำเดียวกัน การทำสื่อประชาสัมพันธ์ล่วงหน้าที่ดี หรือการปรับปรุงเพจ Facebook เพิ่มช่องทางการขนส่งผ่านเคอรี่ หรือบริษัทเอกชนอื่นๆ สำหรับไม้ผล หรือสินค้าแปรรูป และการจำหน่ายผลผลิตตามสถานที่ราชการในเมืองเชียงดาว โดยพบว่าปัจจัยที่ทำให้กลุ่มสามารถดำเนินธุรกิจได้อย่างต่อเนื่อง คือ คณะกรรมการมีความเข้มแข็งสามารถปฏิบัติตามบทบาทหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย กลุ่มมีทุนดำเนินงานที่เพียงพอต่อการทำธุรกิจ มีเจ้าหน้าที่ สวพส. ช่วยเป็นพี่เลี้ยงทำให้กลุ่มสามารถจัดการด้านการผลิตและการตลาดได้ มีผู้ที่มีความรู้ในการจัดทำบัญชีรายรับ-รายจ่าย และมีโรงคัดบรรจุที่ได้มาตรฐาน GMP ซึ่งทำให้ผู้บริโภคเชื่อมั่นได้ว่าผลผลิตจากกลุ่มสะอาดและปลอดภัย แต่ก็ยังมีข้อจำกัดในการพัฒนาด้านการตลาดออนไลน์คือ สมาชิกกลุ่มส่วนใหญ่เป็นผู้สูงอายุจึงมีทักษะการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลน้อย ทางกลุ่มจึงเร่งพัฒนาคนรุ่นใหม่ให้มาช่วยในการค้าขายผ่านระบบออนไลน์ ในนามตราสินค้า “น้ำ 3 สาย by ห้วยเป้า” โดยมีเจ้าหน้าที่ของ สวพส. ทั้งส่วนงานวิจัยและพัฒนาคอยเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำต่างๆ และมีหน่วยงานท้องถิ่น เช่น เกษตรกรอำเภอ สรรพากรอำเภอ เข้ามาช่วยอำนวยความสะดวกในการจัดเตรียมเอกสารเพื่อยื่นขอใบอนุญาตต่างๆ

จากการศึกษาคู่แข่งทางธุรกิจ พบว่า ไม่มีคู่แข่งทางตรงในกลุ่มพืชผักในโรงเรือน และหน่อไม้ฝรั่ง เพราะเกษตรกรที่ปลูกพืชเหล่านี้เป็นสมาชิกกลุ่ม และตลาดก็มีช่องทางชัดเจน คือ ส่งขายผลผลิตให้ตลาดข้อตกลง และขายผ่านช่องทางออนไลน์จึงมีกลุ่มลูกค้าเฉพาะ ส่วนคู่แข่งทางการตลาดของ

มะม่วงนั้น จะเป็นคู่แข่งทางอ้อมที่มีการรับซื้อผลผลิตในระดับมาตรฐานการส่งออก และตกเกรดสำหรับส่งขายให้โรงงานแปรรูปเท่านั้น อย่างไรก็ตามกลุ่มยังคงต้องรักษาคุณภาพผลผลิต ขณะเดียวกันก็ต้องขยายช่องทางการตลาดรูปแบบใหม่เพื่อเพิ่มโอกาสทางการตลาด และรองรับผลผลิตของสมาชิกเกษตรกรในอนาคตที่ได้รับการส่งเสริมใหม่ เพื่อขยายโอกาสในการพัฒนาไปยังกลุ่มคนที่ยังไม่ได้รับการยกระดับอาชีพจาก สวสพ.

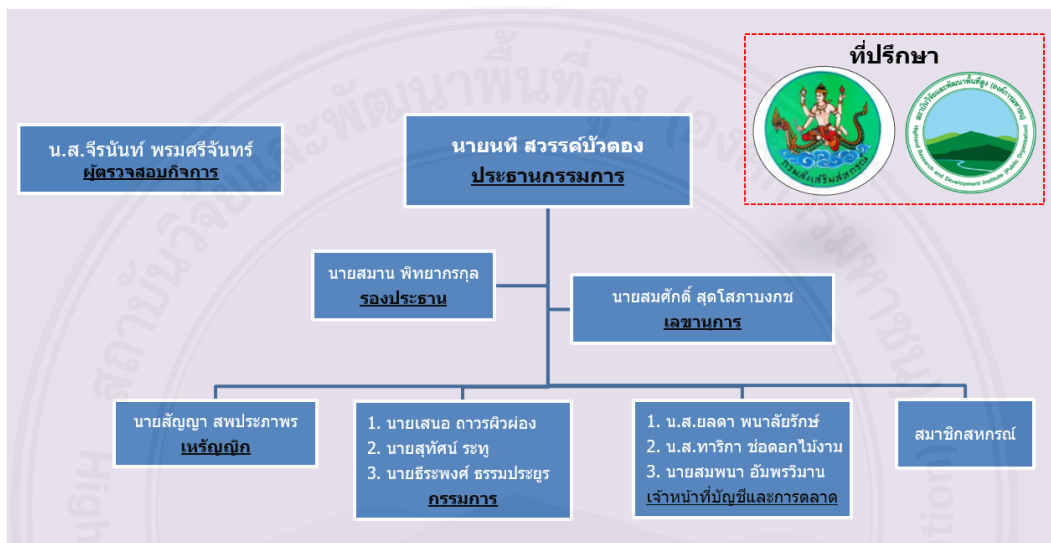

ภาพที่ 28 ช่องทางตลาดออนไลน์และผลผลิตของกลุ่มวิสาหกิจฯ ห้วยเป่า
ที่มา: <https://www.facebook.com/huapao.online>

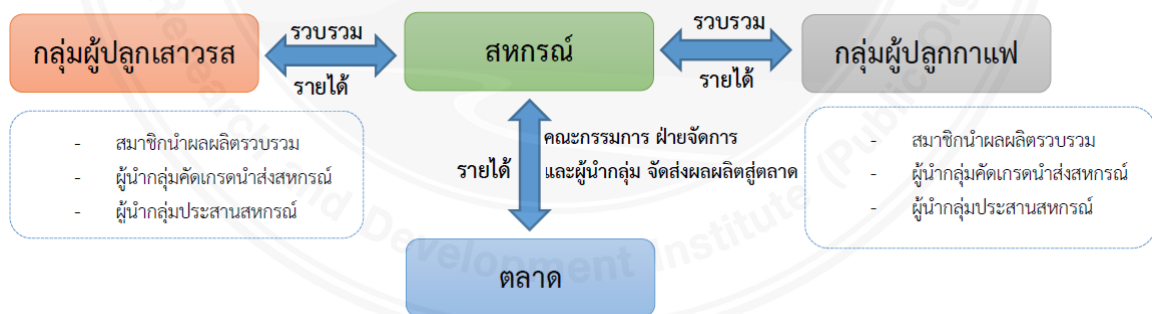
5) สหกรณ์การเกษตรโครงการขยายผลโครงการหลวงสบเมย จำกัด

สหกรณ์การเกษตรโครงการขยายผลโครงการหลวงสบเมย ได้รับการส่งเสริมและสนับสนุนการรวมกลุ่มจาก สวสพ. มาตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 ในลักษณะกลุ่มเตรียมสหกรณ์ ซึ่งมีวัตถุประสงค์ร่วมกันในการจัดหาปัจจัยการผลิตและวัสดุอุปกรณ์การเกษตรมาจำหน่ายแก่สมาชิกตามแผนการผลิต และการรวบรวมผลผลิต เสาวรส กาแฟและลาจากสมาชิก ซึ่งถือได้ว่าเป็นการรวมกลุ่มกันในภาคเศรษฐกิจเพื่อหวังว่าจะสามารถลดต้นทุนการผลิตและมีรายได้เพิ่มขึ้น อีกทั้งในพื้นที่เพาะปลูกอยู่ห่างไกลจากตัวอำเภอสบเมยและอำเภอแม่สะเรียง การคมนาคมขนส่งไม่สะดวก หากแต่ว่าการรวมกลุ่มกันจะสามารถลดปัญหาอุปสรรคดังกล่าวได้ ตลอดจนการรวมกลุ่มมีผู้นำหมู่บ้าน ศาสนา เป็นแกนนำในการนำพาให้การบริหารจัดการกลุ่มมีประสิทธิภาพ ประสิทธิผล บรรลุเป้าหมายของชุมชนได้ ต่อมาในวันที่ 23 พฤษภาคม 2559 ได้ขอรับการจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ประเภทการเกษตร โดยใช้ชื่อว่า “สหกรณ์การเกษตรโครงการขยายผลโครงการหลวงสบเมย จำกัด” สำนักงานตั้งอยู่เลขที่ 162 หมู่ที่ 7 ตำบลสบเมย อำเภอสบเมย จังหวัด

แม่ฮ่องสอน สมาชิกเริ่มแรก 50 ราย ซึ่งเป็นเกษตรกรที่ได้รับการส่งเสริมอาชีพการเกษตรจากโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงสบเมย ทุนเรือนหุ้นจำนวน 37,750 บาท ดำเนินธุรกิจที่สอดคล้องกับความต้องการของสมาชิก 3 ธุรกิจ คือ ธุรกิจจัดหาสินค้าปัจจัยการผลิตมาจำหน่ายแก่สมาชิก ธุรกิจรวบรวมผลผลิตที่จากพืชส่งเสริมและพืชท้องถิ่น ได้แก่ เสาวรสหวาน พริกกะเหรี่ยง กาแฟ ข้าว พืชผักต่างๆ และธุรกิจรับฝากเงินออมทรัพย์ ดำเนินธุรกิจ ดูแลโดยคณะกรรมการสหกรณ์ จำนวน 7 คน ดังภาพที่ 29 และมีผู้นำกลุ่มสมาชิกผู้ปลูกเสาวรและผู้นำกลุ่มผู้ปลูกกาแฟ เข้ามามีส่วนรวมในการผลผลิตดังภาพที่ 30

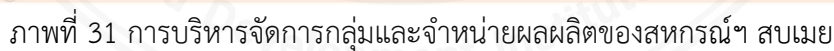

ภาพที่ 29 โครงสร้างคณะกรรมการและสมาชิกสหกรณ์ฯ สบเมย

ภาพที่ 30 กระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิกสหกรณ์ฯ สบเมย

ปัจจุบันสหกรณ์มีสมาชิกจำนวน 86 ราย ทุนเรือนหุ้น 39,000 บาท ทุนดำเนินงาน 74,420 บาท ดำเนินกิจการใน 4 ธุรกิจ ได้แก่ (1) ธุรกิจจัดหาสินค้าปัจจัยการผลิตมาจำหน่าย (2) ธุรกิจรวบรวมผลผลิต ได้แก่ เสาวรส กาแฟกะลา มะละกอ พักทอง พริกกะเหรี่ยง และอาโวคาโด จำหน่ายสินค้าผ่านตลาดในชุมชนที่มีพ่อค้ามารับซื้อในพื้นที่ ตลาดขายส่งในจังหวัดแม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ ตลาด สวพส. การออกบูทประชาสัมพันธ์และสร้างเพจทาง facebook ภายใต้ชื่อ “ฉ่ายโน้” ซึ่งหมายความว่า สะพายตะกร้า (ฉ่าย หมายถึง สะพาย ส่วนโน้ หมายถึง ตะกร้า) เป็นการเล่าเรื่องราววิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยงที่มักสะพายตะกร้าสานเมื่อออกไปทำไร่สำหรับไว้ใส่อุปกรณ์และผลผลิตทางการเกษตร ซึ่งการพัฒนาตรา

การศึกษาสภาพแวดล้อมของกลุ่ม พบว่า การรวมกลุ่มเกษตรกรในระยะแรกของสหกรณ์ฯ สบเมย อยู่ในรูปแบบกลุ่มเตรียมสหกรณ์ 3 ปี ซึ่งอยู่ในช่วงระยะเริ่มต้นสู่ระยะพัฒนาที่เจ้าหน้าที่ สวพส. ได้เข้ามาเป็นพี่เลี้ยงอย่างใกล้ชิด เพื่อเตรียมความพร้อมในด้านการบริหารจัดการ ปัจจัยการผลิตวัสดุ อุปกรณ์การเกษตร และการรวบรวมผลผลิตของสมาชิก เมื่อกลุ่มมีความพร้อมจึงได้ผลักดันให้เกิดการจัดตั้งและจดทะเบียนเป็นสหกรณ์เพื่อการเกษตร ซึ่งกล่าวได้ว่าสหกรณ์ได้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในระดับพื้นฐาน ก้าวสู่การพัฒนาสหกรณ์อีกระดับหนึ่ง เป็นสหกรณ์ที่ยึดสมาชิกเป็นหลักในการให้บริการ และสามารถช่วยเหลือเกษตรกรทั่วไปในชุมชน ระดับต่อมา ความสำเร็จของสหกรณ์ในปัจจุบันได้ให้ความสำคัญกับสมาชิก คณะกรรมการดำเนินการ และฝ่ายจัดการ อันก่อให้เกิดศักยภาพการบริหารจัดการและกระบวนการมีส่วนร่วมของสมาชิก ซึ่งเป็นวิถีนวนเผ่าแต่ดั้งเดิมของชาวกะเหรี่ยงโปที่ยึดหลักการ

ช่วยเหลือตนเอง ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน จะเห็นจากการอยู่อาศัย การดำรงชีวิตแบบที่แบบนึ่งอย่างพอเพียงซึ่งแสดงให้เห็นถึงจุดแข็งที่เป็นทุนดั้งเดิมของคนในชุมชน ผสมผสานกับการมีผู้นำชุมชน ผู้นำทางความเชื่อ ผู้นำทางศาสนาที่เข้มแข็ง มีความเสียสละ ช่วยแก้ไขปัญหาให้แก่ชุมชนได้เป็นอย่างดี สิ่งสำคัญที่เป็นปัจจัยแห่งความสำเร็จของสหกรณ์ที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมนั่นก็คือ คนในชุมชนสามารถดำรงชีพอยู่กับป่าและทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล ตลอดจนสหกรณ์ได้บูรณาการกับหน่วยงานราชการและภาคเอกชนอย่างต่อเนื่องซึ่งจะเสริมศักยภาพของชุมชนได้เป็นอย่างดี

จากการสอบถามเจ้าหน้าที่สหกรณ์ นักพัฒนาในพื้นที่ และคณะกรรมการสหกรณ์ฯ สบเมยพบว่า การรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ของชุมชนในพื้นที่สบเมย ทำให้มีอำนาจการต่อรองกับพ่อค้าคนกลาง และมีช่องทางตลาดที่แน่นอน การจัดหาปัจจัยการผลิตมีราคาที่เป็นธรรม ลดค่าใช้จ่ายในการขนส่งผลผลิต การพัฒนาในด้านโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน และระบบกระจายน้ำในแปลงเกษตร ทำให้ครัวเรือนเกษตรกรมีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพ แต่อย่างไรก็ตาม สหกรณ์ฯ สบเมยยังมีความเสี่ยงในหลายด้านที่เป็นข้อจำกัดบางประการ ได้แก่ ด้านคมนาคมขนส่งที่ลำบากในช่วงฤดูฝน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลำเลียงผลผลิตออกจากพื้นที่เพาะปลูก ระบบไฟฟ้า สัญญาณโทรศัพท์ และอินเทอร์เน็ต ที่ยังไม่ครอบคลุมในทุกพื้นที่ และบางช่วงเวลามีการขัดข้องเป็นเวลานาน ส่งผลกระทบต่อการดำเนินการธุรกิจของสหกรณ์ โดยเฉพาะด้านการตลาดที่จำเป็นต้องมีการติดต่อสื่อสารกับบุคคลภายนอก แม้กระทั่งการติดต่อสื่อสารระหว่างเจ้าหน้าที่กับเกษตรกรก็เป็นไปได้ค่อนข้างยาก รวมทั้งการแข่งขันด้านการตลาดของสหกรณ์มีต้นทุนสูงกว่าพื้นที่อื่น เนื่องจากมีความห่างไกลจากชุมชนเมือง เช่น ต้นทุนค่าขนส่ง ต้นทุนในการจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การเกษตร ปุ๋ย ยาและสารเคมี เป็นต้น นอกจากนี้พื้นที่สบเมยยังมีความเสี่ยงในเรื่องภัยธรรมชาติ โรคระบาด และมีปัญหาเรื่องน้ำในการทำเกษตร ซึ่งเป็นปัจจัยภายนอกที่อาจมากระทบต่อการดำเนินกิจการที่ต่อเนื่องของสหกรณ์ฯ สบเมยได้

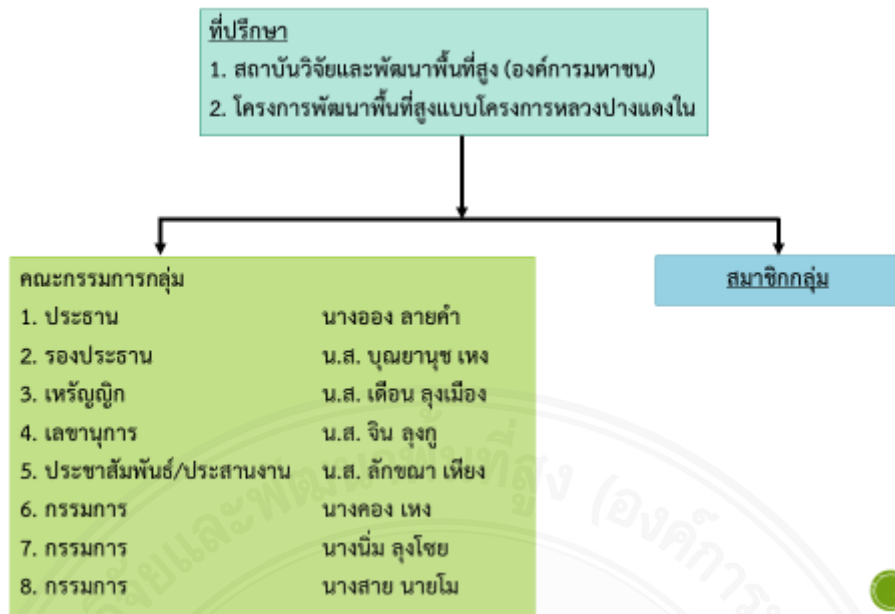
ภาพที่ 32 การสัมภาษณ์นักพัฒนา เจ้าหน้าที่สหกรณ์ และคณะกรรมการสหกรณ์ฯ สบเมย

6) วิสาหกิจชุมชนพัฒนาร้อยย้อมสีธรรมชาติปางแดงใน

การย้อมสีผ้าด้วยสีธรรมชาติเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีมาตั้งแต่โบราณกาล ซึ่งการใช้สีธรรมชาติของแต่ละชุมชน ย่อมมีกรรมวิธีเทคนิคที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับวัตถุดิบที่มีในแต่ละพื้นที่ สำหรับบ้านปางแดงใน ตำบลเชียงดาว อำเภอเชียงดาว จังหวัดเชียงใหม่ ชาวदारาร้อยย้อมสีธรรมชาติที่มีอัตลักษณ์เฉพาะตัวและสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นมาหลายชั่วอายุ ในปี พ.ศ.2550 นักวิจัยจาก สวพส. เข้ามาดำเนินงานทดสอบการย้อมสีผ้าจากสีธรรมชาติตามภูมิปัญญาดั้งเดิมของชนเผ่า

ดาราอั้ง จำนวน 20 พืช ได้สี 35 เฉดสี และถ่ายทอดความรู้ให้แก่ชุมชน พร้อมกับสนับสนุนให้ชุมชนพัฒนาผลิตภัณฑ์ออกจำหน่าย ได้แก่ เสื้อคลุมดาราอั้ง กระเป๋ายาม และผ้าพันคอ รวมทั้งการอบรมให้ความรู้ในด้านต่างๆ จนกระทั่งชุมชนมีความพร้อมในการบริหารจัดการกลุ่ม จึงผลักดันให้มีการจัดตั้งวิสาหกิจชุมชนขึ้นในวันที่ 13 กรกฎาคม 2558 ได้ยื่นจดทะเบียนเป็น “วิสาหกิจชุมชนกลุ่มหัตถกรรมย้อมสีธรรมชาติบ้านปางแดงใน” และจดทะเบียนเครื่องหมายการค้าของกลุ่ม โดยใช้ลายปักบนผ้าของชนเผ่าดาราอั้งมาเป็นสัญลักษณ์เพื่อแสดงออกถึงเอกลักษณ์ของชนเผ่า ต่อมาในปี พ.ศ.2559 พัฒนาชุมชนอำเภอเชียงดาวได้เข้ามาสนับสนุนการขึ้นทะเบียนผลิตภัณฑ์ของกลุ่มเป็นสินค้า OTOP ซึ่งกลุ่มได้มีการพัฒนาและยกระดับผลิตภัณฑ์ให้มีความหลากหลายและมีมาตรฐานมาอย่างต่อเนื่อง

วิสาหกิจชุมชนผ้าทอย้อมสีธรรมชาติบ้านปางแดงใน เป็นการรวมกลุ่มของกลุ่มแม่บ้านบ้านปางแดงในที่ใช้เวลาว่างจากการทำเกษตรกรรม มีสมาชิกจำนวน 33 คน มารวมกลุ่มกันและแบ่งหน้าที่กันทอผ้า ย้อมสี หาสีย้อมผ้าจากธรรมชาติตามป่าชุมชนในพื้นที่ ที่มีจุดเด่นคือการย้อมสีโดยใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติ ประกอบด้วย เพกา ไม้ประดู่ และใบแห้ว สีช่วยย้อม ได้แก่ สนิมเหล็ก ปูนขาว ขี้เถ้า จุลศรี ขี้ครั่ง ทำให้สีที่ได้จากการย้อมออกมามีความสวยงามตามธรรมชาติ จากนั้นนำมาทอเป็นผ้าถุง ยาม ผ้าพันคอ เสื้อคลุม และสินค้าอื่นอีกหลายประเภท ส่วนผลผลิตที่ทอก็จะมีชื่อเรียกต่างกันไป ซึ่งเป็นเอกลักษณ์ที่โดดเด่นของกลุ่ม และกลุ่มได้จดลิขสิทธิ์ผลผลิตตามภูมิปัญญาไว้เรียบร้อยแล้ว เพื่อสืบทอดผ่านชนรุ่นหลังแบบพี่สอนน้อง ผู้เฒ่าผู้แก่สอนลูกหลาน ในการบริหารจัดการกลุ่มได้มีการเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการ จำนวน 8 คน (ภาพที่ 33) โดยมีเจ้าหน้าที่ สวพส. เป็นที่ปรึกษา และมีนางสาวลักขณา เขียง เป็นประชาสัมพันธ์/ประสานงาน และการตลาด ปัจจุบันหัตถกรรมของกลุ่มมีช่องทางการจัดจำหน่ายผ่านศูนย์สาธิตและจำหน่ายผลิตภัณฑ์ภายในชุมชน กลุ่มงานหัตถกรรม มูลนิธิโครงการหลวง กลุ่มงานตลาด สวพส. การออกร้านแสดงสินค้า และตลาดออนไลน์ผ่าน Facebook โดยใช้ชื่อว่า “หัตถกรรมหลังเขาชนเผ่าดาราอั้ง Dara-Ang's Handicraft” ทำให้สินค้าของกลุ่มเป็นที่รู้จักของบุคคลทั่วไปมากขึ้น นอกจากการดำเนินธุรกิจแล้วกลุ่มยังเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านการย้อมสีผ้าธรรมชาติให้กับนักเรียน นักศึกษา เกษตรกรของ สวพส. หน่วยงานภาครัฐและเอกชน และนักท่องเที่ยว ในปีพ.ศ. 2562 กลุ่มมีรายได้รวมจากการจำหน่ายสินค้าทั้งหมด 223,025 บาท และในอนาคตกลุ่มมีแผนการพัฒนาสินค้าให้มีมาตรฐานเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไปมากขึ้น ยื่นขอจดลิขสิทธิ์ลายปักผ้าชนเผ่าดาราอั้ง ยื่นขอมาตรฐานผลิตภัณฑ์ชุมชน (มผช.) ยื่นประกวดรางวัล OTOP ติดดาว และขยายตลาดสู่สากล ผ่านช่องทางการจำหน่ายแบบออนไลน์ เช่น Ebay, Amazon และในปี พ.ศ.2563 กลุ่มได้รับการคัดเลือกให้เป็นตัวแทนจังหวัดเชียงใหม่ ในการประกวดวิสาหกิจชุมชนดีเด่น ประจำปี 2563 ในระดับเขตอีกด้วย

ภาพที่ 33 โครงสร้างคณะกรรมการวิสาหกิจชุมชนฯ ปางแดงใน

การศึกษาสภาพแวดล้อมของวิสาหกิจชุมชนฯ ปางแดงใน ทำให้เห็นชัดว่า ชนเผ่าดาราอั้ง บ้านปางแดงใน มีวิถีการดำรงชีวิตที่มีการอนุรักษ์ขนบธรรมเนียมประเพณี การรักษาวัฒนธรรมชนเผ่า และการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของบรรพบุรุษอย่างเหนียวแน่น เทคนิคการย้อมผ้าจากพืชในท้องถิ่น นับเป็นภูมิปัญญาที่ตกทอดมาอย่างช้านานของชนเผ่าดาราอั้ง ที่ชุมชนมีการอนุรักษ์และเห็นคุณค่าของภูมิปัญญานี้ โดยมีความตั้งใจที่จะรักษาไว้ให้คงอยู่และส่งต่อไปยังลูกหลาน ทำให้เกิดอัตลักษณ์ของชุมชนที่สะท้อนถึงความรู้สึกนึกคิดของคนรุ่นก่อน เป็นเสน่ห์ของชนเผ่าดาราอั้งบ้านปางแดงในที่มีความสำคัญต่อภูมิปัญญาท้องถิ่น อย่างไรก็ตามความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้ จะเกิดขึ้นไม่ได้หากไม่มีกำลังหนุนเสริมจากคนรุ่นใหม่ ที่ได้รับการศึกษาสามารถอ่านเขียนภาษาไทยได้ดี และมีความรู้ด้านการตลาดและเทคโนโลยี อย่างเช่น นางสาวลักขณา เหยียง และนางสาวเดือน ลุงเมือง ที่จบการศึกษาและเข้ามาเป็นกำลังในการขับเคลื่อนการพัฒนาด้านการตลาด การเงิน และบัญชี โดยเฉพาะช่องทางตลาดออนไลน์ที่ทำให้หัตถกรรมบ้านปางแดงในกลายเป็นที่รู้จักของกลุ่มคนที่ชื่นชอบงานฝีมือที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นและเป็นผลิตภัณฑ์ที่ทำมาจากธรรมชาติ ที่เป็นตลาดเฉพาะกลุ่ม (niche market) ซึ่งทำให้หัตถกรรมบ้านปางแดงในมีความโดดเด่นเมื่อเทียบกับงานหัตถกรรมที่วางจำหน่ายทั่วไปตามท้องตลาด

นอกจากนี้การได้รับการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดจากงานวิจัยในการทดสอบเจดสีให้มีความหลากหลายมากขึ้น การสนับสนุนองค์ความรู้ด้านหัตถกรรม การจัดการกลุ่ม ระบบบัญชี การเงิน การตลาด ปัจจัยการผลิต และการติดตามอย่างใกล้ชิดของเจ้าหน้าที่ สวพส. ประกอบกับแรงสนับสนุนจากหน่วยงานบูรณาการทั้งในส่วนท้องถิ่นและภูมิภาค ทำให้กลุ่มสามารถขับเคลื่อนการพัฒนาและยกระดับมาตรฐานสินค้าไปได้อย่างรวดเร็ว รวมทั้งมีผลการดำเนินงานที่ต่อเนื่อง กลายเป็นกลุ่มวิสาหกิจที่ได้รับการยอมรับจากหน่วยงานภายนอกดังจะเห็นได้จากการได้เป็นตัวแทนของจังหวัดเชียงใหม่ในการประกวดวิสาหกิจชุมชนดีเด่น ประจำปี พ.ศ.2563 ซึ่งสะท้อนให้เห็นความสำเร็จในระดับหนึ่งของกลุ่ม แต่กลุ่มก็ยังไม่หยุดที่จะพัฒนาตนเอง ได้มีการวางแผนงานในการยกระดับมาตรฐานของกลุ่ม อีกทั้งยังจะขยายตลาด

ไปสู่ระดับสากลมากขึ้น ซึ่งในส่วนนี้ยังต้องอาศัยความช่วยเหลือจากทุกภาคส่วนไม่ว่าจะเป็น สวพส. และหน่วยงานต่างๆ ทั้งภาครัฐและเอกชน ที่จะเข้ามาเป็นพี่เลี้ยงให้คำปรึกษาแนะนำ รวมถึงการร่วมศึกษาวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ เช่น เทคนิคการย้อมสีผ้าให้คงทน การพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ของกลุ่มให้มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น และการพัฒนาระบบตลาดด้วยการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยให้การดำเนินงานของกลุ่มเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพมากขึ้น

การรวมกลุ่มวิสาหกิจชุมชนนี้ สามารถสร้างรายได้เสริมให้แก่กลุ่มแม่บ้านที่เป็นสมาชิกของกลุ่มในเชิงประจักษ์ แต่สิ่งทีนอกเหนือจากนั้นคือ การสร้างความภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชนที่สามารถอนุรักษ์และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์ให้คงอยู่ได้ โดยเฉพาะความภาคภูมิใจของกลุ่มแม่บ้านที่เป็นสตรีชาวดารอั้ง เนื่องจากเป็นกลุ่มคนสำคัญในการขับเคลื่อนการดำเนินกิจการของกลุ่ม รวมทั้งได้ใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ เกิดกิจกรรมที่ต้องทำงานร่วมกัน มีการแบ่งหน้าที่การทำงานอย่างชัดเจน และได้พัฒนาฝีมือในด้านหัตถกรรม รวมทั้งการเป็นส่วนหนึ่งที่ถ่ายทอดความรู้ไปยังบุคคลที่สนใจเพื่อเผยแพร่ความเป็นอัตลักษณ์ของชนเผ่าได้เป็นอย่างดี รวมทั้งยังได้สร้างความสัมพันธ์ระหว่างคนรุ่นใหม่กับคนรุ่นเก่าในการขับเคลื่อนการพัฒนาเศรษฐกิจของชุมชน และการกลับมาร่วมพัฒนาหมู่บ้านของนางสาวลักขณา เทียง และนางสาวเดือน ลุงเมือง นับว่าเป็นต้นแบบการดำเนินชีวิตของเด็กและเยาวชนบ้านปางแดงใน โดยก่อให้เกิดจิตสำนึกที่ดีในการอนุรักษ์ ฟื้นฟู และสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวดารอั้งต่อไป

ภาพที่ 34 การย้อมผ้าสีธรรมชาติตามภูมิปัญญาชาวดารอั้ง และช่องทางการจัดจำหน่ายสินค้า
ที่มา: <https://www.facebook.com/HandicraftChiangdao/>

7) สหกรณ์พัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงพพระ จำกัด

โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงพพระ มีพื้นที่ดำเนินงาน 24 หมู่บ้าน ประชากรจำนวน 7,843 ครัวเรือน 32,370 คน ประชากรส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่าม้งที่อพยพมาจาก อำเภออมก๋อย มาตั้งถิ่นฐานที่ดอยมูเซอ อำเภอเมืองตาก จังหวัดตาก และได้อพยพมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านปากกล้วย (แม่ละเมา) และย้ายมาตั้งบ้านเรือนที่บ้านปากาในปัจจุบัน ชาวบ้านดำรงชีพด้วยการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ไม้ผล ไม้ยืนต้น พืชตระกูลถั่ว ถนนส่วนใหญ่เป็นถนนลาดยาง คอนกรีต จะมีบางจุดในส่วนของหมู่บ้านที่เป็นถนนลูกรัง การจัดตั้งสถาบันเกษตรกรในพื้นที่พบพระมีทั้งกลุ่มทางการและไม่เป็นทางการ เช่น กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มโค และสหกรณ์ เป็นต้น สำหรับการจัดตั้งสหกรณ์ เริ่มต้นจากเดิมเกษตรกรในตำบลคีรีราษฎร์และรวมไทยมีการปลูกเฮมพ์เพื่อผลิตเส้นใยทอผ้าและใช้ในการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ของชุมชน ต่อมาในปี พ.ศ. 2553 สวพส. ได้เข้ามาวิจัยเกี่ยวกับสายพันธุ์เฮมพ์จนได้พันธุ์เฮมพ์ที่ขึ้นทะเบียนพันธุ์ที่ถูกต้องตามกฎหมาย และในปี พ.ศ. 2557 สวพส. ดำเนินการส่งเสริมปลูกเฮมพ์เชิงพาณิชย์ โดยเกษตรกรได้รวมสมาชิกเพื่อดำเนินกิจกรรมส่งเสริมและจำหน่ายผลิตภัณฑ์จากเฮมพ์ และได้จัดตั้งเป็น “สหกรณ์ผู้ปลูกเฮมพ์พพระจำกัด” เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2558 แต่เกษตรกรก็ยังประสบปัญหาด้านการตลาด รวมทั้งให้เกิดความคล่องตัวในการดำเนินธุรกิจ เนื่องจากมีพืชส่งเสริมที่หลากหลายมากขึ้น เช่น พริกหวาน มะเขือเทศโหม้ส มะเขือเทศเชอร์รี่ กาแฟอาราบิก้า และเสาวรส เป็นต้น ทางชุมชนจึงมีความคิดเห็นร่วมกันว่าควรจะมีการปรับเปลี่ยนชื่อของสหกรณ์ ให้ครอบคลุมการดำเนินธุรกิจที่เพิ่มขึ้นเป็น “สหกรณ์พัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงพพระ” ในปี พ.ศ. 2561

สหกรณ์ฯ พพระ ได้ดำเนินธุรกิจเพื่อช่วยเหลือสมาชิก โดยเริ่มแต่งตั้งคณะกรรมการสหกรณ์ และได้ทำการสำรวจตลาด สอบถามความต้องการของลูกค้า วางแผนการผลิต จัดหาปัจจัยการผลิตที่สมาชิกต้องการมาจำหน่ายในราคาที่เป็นธรรม มีระบบติดตามแปลงเพื่อให้คำแนะนำแก่สมาชิก ตลอดจนรวบรวมผลผลิตจากสมาชิกไปจำหน่ายยังตลาดข้อตกลงที่ได้ตกลงไว้ ซึ่งบางส่วนเป็นตลาดเครือข่ายที่เชื่อมโยงกับสหกรณ์ฯ แม่สอง โดยคณะกรรมการสหกรณ์เป็นผู้ดำเนินการทั้งหมด มีหลักในการดำเนินงานร่วมกันคือ สหกรณ์ต้องช่วยให้สมาชิกมีรายได้ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สมาชิกอยู่ได้สหกรณ์ก็อยู่ได้ ฉะนั้นสหกรณ์จึงไม่ได้มุ่งหวังกำไรสูงสุด แต่เป็นเพียงคนกลางที่รวบรวมผลผลิตของสมาชิกไปจำหน่ายตามช่องทางตลาดต่างๆ ที่ได้ทำข้อตกลงกันเอาไว้ เช่น พ่อค้าส่งรายใหญ่ในตลาดไทและตลาดสี่มุมเมือง ทำให้สมาชิกไม่โดนกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง ผลการดำเนินงานที่ผ่านมา ทำให้สหกรณ์มีรายได้จาก (1) ธุรกิจรวบรวมผลผลิตทางการเกษตรจำหน่าย ประกอบด้วย เฮมพ์ พริกหวาน มะเขือเทศ และเสาวรส และ (2) ธุรกิจจำหน่ายปัจจัยการผลิต โดยสหกรณ์มีแผนการเพิ่มผลผลิตผักอินทรีย์และรับซื้อผลผลิตกาแฟมากขึ้น เพื่อลดความเสี่ยงราคาผลผลิตตกต่ำที่เกิดจากปริมาณผลผลิตล้นตลาด และเพื่อขยายช่องทางการตลาดให้รองรับกับความต้องการของผู้บริโภคในปัจจุบัน ที่ให้ความสนใจในการรับประทานพืชผักปลอดภัยมากขึ้น โดยมีโครงสร้างคณะกรรมการสหกรณ์ และการบริหารจัดการผลผลิตดังภาพที่ 34

ภาพที่ 35 โครงสร้างคณะกรรมการ และการบริหารจัดการผลผลิตของสหกรณ์ฯ พบพระ

ภาพที่ 36 อุดมกิจรวบรวมผลผลิตทางการเกษตรของสหกรณ์ฯ พบพระ

การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรในพื้นที่พบพระไม่ว่าจะเป็นความรู้ในด้านการผลิต การตลาด การบริหารจัดการกลุ่ม รวมทั้งการเปิดโอกาสให้เกษตรกรได้มีเวทีในการแสดงความคิดเห็นและ ร่วมแก้ไขปัญหา ตลอดจนการสร้างความรู้ความเข้าใจร่วมกันในการดำเนินกิจการของสหกรณ์ ทำให้เกษตรกร เกิดความรู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินธุรกิจ ทำให้การดำเนินกิจการต่างๆ ของสหกรณ์เป็นไปได้ง่าย และเกิดความยั่งยืนในอนาคต ประกอบกับการมีเจ้าหน้าที่ สวพส. ทั้งที่ประจำการในพื้นที่และรายสาขา ที่มาจากส่วนกลาง คอยเป็นพี่เลี้ยงให้คำแนะนำปรึกษา และติดตามการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องนั้น ล้วน เป็นแรงผลักดันให้เกษตรกรมีความกระตือรือร้นในการทำงาน ในขณะเดียวกันเกษตรกรชาติพันธุ์ม้งมี ลักษณะเด่น คือ เป็นคนที่มีทักษะด้านการค้า การเจรจาต่อรอง กล้าเสี่ยง กล้าลงทุน เรียนรู้ได้เร็ว และลงมือปฏิบัติทันทีหากสิ่งๆ ที่ทำก่อให้เกิดประโยชน์กับตนและครอบครัว ส่งผลให้การดำเนินงานของสหกรณ์มีความต่อเนื่องจนเกิดการพัฒนาที่ทำให้ชุมชนเข้มแข็ง ซึ่งการจัดตั้งสหกรณ์ฯ พบพระ ไม่เพียงแต่ทำให้สมาชิกมีตลาดรับซื้อผลผลิตที่แน่นอน เกิดการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อช่วยกันแก้ไขปัญหา การบริหาร

จัดการอย่างเป็นระบบที่ช่วยลดต้นทุนในการรวบรวมผลผลิตทางการเกษตร จนทำสมาชิกสหกรณ์มีรายได้เพียงพอต่อการดำรงชีพของครัวเรือนแล้ว ยังช่วยพัฒนาความรู้ในการเพาะปลูกพืชแบบประณีตที่ใช้พื้นที่น้อยแต่ให้ผลตอบแทนสูง เช่น พริกหวานและมะเขือเทศ ความรู้ในด้านการจัดการตลาดและบัญชี การติดต่อประสานงานกับลูกค้า และการพัฒนาสินค้าเกษตรของสหกรณ์ด้วยเทคโนโลยีบนฐานความรู้ ทำให้สหกรณ์ดำเนินกิจการเพื่อช่วยเหลือและตอบสนองความต้องการของสมาชิกได้มากยิ่งขึ้น อีกทั้งยังช่วยลดพื้นที่ปลูกข้าวโพดเพิ่มพื้นที่สีเขียวของชุมชนจากการส่งเสริมการปลูกไม้ผลและการพัฒนาระบบเกษตรปลอดภัย ทำให้ชุมชนลดการใช้สารเคมี ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่าสหกรณ์เป็นองค์กรของชุมชนที่ช่วยเหลือคนในชุมชนให้มีความอยู่ดี กินดี และมีรายได้ที่ดีขึ้น ส่งผลให้ชุมชนมีความเข้มแข็งอยู่ได้ด้วยตนเอง

8) วิสาหกิจกาแฟดอยกลาง (ปางต้นเตื่อ)

ดอยกลาง เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของอำเภอดอยเต่า จังหวัดเชียงใหม่ อยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติป่าห่มปก มีพื้นที่ส่วนหนึ่งติดกับชายแดนเมียนมา สูงจากระดับน้ำทะเล 1,200 เมตร ภูมิประเทศเป็นเทือกเขาเรียงรายสลับซับซ้อน มีแม่น้ำลำธารที่ไหลจากเมียนมาไหลผ่านช่วยให้เกิดความชุ่มชื้นในระบบนิเวศ พื้นที่ชุมชนดอยกลางยังคงความเป็นธรรมชาติและมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่หลากหลาย โดยเฉพาะตระกูลนกสวยงามหลายสายพันธุ์ และป่าไม้ที่สมบูรณ์ที่หายาก อุณหภูมิเฉลี่ยค่อนข้างหนาวเย็นตลอดทั้งปี บางพื้นที่ในช่วงฤดูหนาวจะมองเห็นทะเลหมอกและเกิดเมฆะนึ่ง ประชากรในชุมชนดอยกลางเป็นชุมชนคนพื้นเมืองและบางส่วนเป็นไทยใหญ่ มีรายได้หลักจากการเกษตร ปลูกชาและลิ้นจี่มาช้านาน ต่อมาในปี พ.ศ. 2548 ได้รับการส่งเสริมให้ปลูกกาแฟภายใต้ร่มเงาของต้นลิ้นจี่และป่าไม้ธรรมชาติทำให้ได้รับผลผลิตดีมาก นอกจากนี้ยังได้รับความรู้การปลูกกาแฟจากมูลนิธิโครงการหลวง ประกอบกับกระแสการบริโภคกาแฟได้รับความนิยมมากขึ้น ความต้องการผลผลิตกาแฟจึงเพิ่มขึ้นตามไปด้วย เนื่องจากที่อยู่อาศัยและพื้นที่การเกษตรของชุมชนตั้งอยู่บนดอยซึ่งห่างไกลจากแหล่งรับซื้อผลผลิตกาแฟ ทำให้เกิดอุปสรรคในการขนส่ง มีค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปยังตลาดสูง อีกทั้งโดนกดราคาจากพ่อค้าคนกลาง จึงทำให้ชุมชนมีรายได้น้อย เกษตรกรชาวดอยกลางจึงรวมตัวกันจัดตั้งเป็น “วิสาหกิจชุมชนกาแฟดอยกลาง” ในปี พ.ศ. 2556 มีสมาชิกเริ่มก่อตั้ง 26 คน ซึ่งได้รับการสนับสนุนจาก ธกส. โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้คนในชุมชนมีรายได้และกระจายรายได้อย่างทั่วถึง ต่อมาได้รับการสนับสนุนจากคณะเกษตรศาสตร์มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ตามโครงการเสริมสร้างศักยภาพการผลิตกาแฟล้านนาคุณภาพ ในพื้นที่ภาคเหนือตอนบน 1 ให้การสนับสนุนสมาชิกโดยการจัดอบรม ศึกษาดูงานการชิมและชงกาแฟ สนับสนุนโรงตากกาแฟ เรือนเพาะชำต้นกล้ากาแฟ นอกจากนี้ ยังได้รับเงินทุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลดอยกลาง และเงินกองทุนประชารัฐจัดซื้ออุปกรณ์การผลิตกาแฟหลายชนิดแบบครบวงจร ตั้งแต่ขั้นตอนการผลิตจนถึงร้านจำหน่ายกาแฟในหมู่บ้าน รวมทั้งได้รับการสนับสนุนจาก สวพส. ในการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์กาแฟให้มีความทันสมัยและน่าสนใจ การปรับปรุงพัฒนาเครื่องหมายทางการค้าของกลุ่ม การขยายช่องทางการตลาด เช่น การออกบูทแสดงสินค้าในงานของสถาบัน โครงการหลวง และการส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ธรรมชาติของชุมชน

รูปแบบเก่า

รูปแบบใหม่

ภาพที่ 37 ผลิตภัณฑ์กาแฟของวิสาหกิจชุมชนฯ ดอยหลวง

ปัจจุบันกลุ่มมีสมาชิกจำนวน 40 ราย ประธานกลุ่มคือ นางจันทร์แดง กาญจนพิชญ์ และมีการแต่งตั้งคณะกรรมการในการทำงานอย่างเป็นระบบเน้นเรื่องการทำบัญชี ซึ่งลูกสมาชิกสามารถตรวจสอบได้ รวมทั้งมีการอบรมทรัพยากรทุกเดือนอย่างต่ำ 1 วัน (30 บาท/วัน) ประกอบธุรกิจการรับซื้อผลผลิตจากสมาชิก (เชอร์รี่) มาแปรรูปเป็นกะลาขายส่วนหนึ่ง อีกส่วนหนึ่งทางกลุ่มได้คว้งขายเองเพื่อให้ลูกค้าได้ชิมรสชาติของกาแฟดอยหลวงเมื่อมาเยี่ยมชมและพักอาศัยที่โฮมสเตย์บ้านดอยหลวงเพื่อเป็นการโฆษณาสินค้าของกลุ่มไปในตัว นอกจากนี้ทางกลุ่มได้มีการให้สวัสดิการแก่สมาชิก หากสมาชิกเจ็บป่วยจนต้องนอนโรงพยาบาลได้ค่าชดเชย 300 บาท/ครั้ง แต่ไม่เกิน 2 ครั้ง/ปี และกรณีเสียชีวิตจะได้เงินสนับสนุนค่าทำศพ 500 บาท/ราย

ความสำเร็จของกลุ่มวิสาหกิจกาแฟดอยหลวง (ปางต้นเตื่อ) เกิดจากแรงขับเคลื่อนที่กลุ่มมีความต้องการหลุดพ้นจากความยากจนและถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง รวมถึงความตั้งใจที่จะพัฒนาคุณภาพกาแฟของชุมชนให้เป็นที่รู้จักของบุคคลภายนอก อยากช่วยเหลือคนในชุมชนในการหาช่องทางการตลาด การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก และการเข้าถึงแหล่งทุน เพื่อทำให้คนในชุมชนมีรายได้เพิ่มขึ้น ซึ่งเกิดจากความต้องการที่ระเบิดมาจากข้างในของชุมชน และพร้อมที่จะดำเนินกิจการกลุ่มให้บรรลุตามเป้าหมายที่วางไว้ นอกเหนือจากแรงขับเคลื่อนที่เกิดจากภายในกลุ่มเอง ยังเกิดจากแรงหนุนเสริมที่มาจากหน่วยงานต่างๆ เข้ามาให้การสนับสนุนกลุ่มไม่ว่าจะเป็นหน่วยงานท้องถิ่น มหาวิทยาลัย สวพส. และการสนับสนุนเงินทุนจาก ธกส. จนทำให้ธุรกิจของกลุ่มสามารถดำเนินการได้อย่างต่อเนื่องเป็นเวลานานหลายปี ซึ่งผลสำเร็จแสดงออกอย่างเด่นชัดจากการยอมรับของนักท่องเที่ยวที่ได้มาเยี่ยมชมสัมผัสธรรมชาติและวิถีความเป็นอยู่ของชุมชนบ้านดอยหลวง และได้ลิ้มรสกาแฟคุณภาพของชุมชน ซึ่งตลอดระยะเวลาที่กลุ่มก่อตั้งขึ้นได้สร้างความเปลี่ยนแปลงทางรายได้ การขยายช่องทางการตลาดกาแฟของชุมชน ทำให้บุคคลภายนอกรู้จักชุมชนดอยหลวงมากขึ้นจากการท่องเที่ยวและการยอมรับในรสชาติกาแฟของชุมชน จนเกิดการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจของชุมชน ลดการถูกเอาเปรียบจากพ่อค้าคนกลาง ได้รับการพัฒนาคุณภาพกาแฟ และเพิ่มพูนความรู้แก่เกษตรกร ทำให้ชุมชนเข้มแข็งพึ่งตนได้

4.2.4 ปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาสถาบันเกษตรกร

จากการสัมภาษณ์ประธาน สมาชิก นักพัฒนาในพื้นที่ และหน่วยงานภายนอกที่ร่วมการพัฒนาสถาบันเกษตรกรทั้ง 8 กลุ่ม พบว่า

- 1) ปัญหาความไม่พร้อมและการเสียสละตนเพื่อส่วนร่วมในการเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ของสมาชิกในกลุ่ม ทั้งในการประชุม การแสดงความคิดเห็น การผลิตสินค้าแปรรูป การตัดแต่งผัก หรือการคัดเกรดผลผลิต รวมทั้งการช่วยกันระดมความคิดเห็นในการขยายธุรกิจและเพิ่มช่องทางการตลาด เป็นปัญหาที่ทุกกลุ่มเห็นว่าส่งผลต่อการดำเนินกิจการของกลุ่ม
- 2) ปัญหาความไม่เข้าใจในเรื่องบทบาทหน้าที่ของตนเองทั้งคณะกรรมการและสมาชิกกลุ่มในการทำงาน ทำให้การพัฒนาทุกกลุ่มมีทิศทางไม่ชัดเจน
- 3) การขาดทักษะและความสามารถในการตลาดดิจิทัลของสมาชิกในกลุ่ม โดยเฉพาะกลุ่มที่มีสมาชิกส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรผู้สูงอายุที่มีทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีไม่มากนัก ทำให้ขาดโอกาสในการเข้าถึงผู้บริโภคที่หลากหลาย
- 4) ขาดแหล่งข้อมูลหรือช่องทางที่จะเข้าถึงแหล่งทุนต่างๆ เพื่อเป็นเงินทุนหมุนเวียนในการดำเนินและขยายธุรกิจของกลุ่ม
- 5) ในธุรกิจแปรรูปสินค้าเกษตร เช่น วิสาหกิจชุมชนฯ ป่าแป๋ ยังมีปัญหาด้านการผลิตที่ไม่ได้มาตรฐานอาหารปลอดภัย (อย.) ซึ่งเป็นอุปสรรคต่อการยกระดับผลิตภัณฑ์ไปสู่กลุ่มผู้บริโภคตลาดระดับบนได้
- 6) ปัญหาด้านความหลากหลายทางชาติพันธุ์มีผลต่อการสร้างความเข้าใจที่ตรงกันของคนในชุมชน เนื่องจากมีความแตกต่างทางวัฒนธรรม วิถีชีวิต ระบบความคิด และระดับการเรียนรู้ของเกษตรกรที่มาจากการปลูกฝังของครอบครัวหรือตระกูล ซึ่งส่งผลต่อการรวมกลุ่มเกษตรกรได้
- 7) การขาดความต่อเนื่องในการดำเนินงาน หรือการพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม เนื่องจากบางทักษะโดยเฉพาะเรื่องการตลาดดิจิทัล หรือการพัฒนาผลิตภัณฑ์เป็นความรู้ที่ต้องได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ และต้องมีการคิดสิ่งใหม่ตลอดเวลาเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้บริโภค
- 8) การขาดช่วงของคนรุ่นใหม่ที่จะเข้ามาทำงานต่อจากกลุ่มวัยกลางคนหรือผู้สูงอายุ เนื่องจากได้รับการในระดับชั้นที่สูงขึ้น ส่วนใหญ่จึงออกไปทำงานนอกชุมชน ซึ่งส่งผลต่อการดำเนินธุรกิจในระยะยาวได้

4.2.5 ปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของสถาบันเกษตรกร 8 กลุ่ม

การศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขของสถาบันเกษตรกรทั้ง 8 กลุ่ม พบว่ามีความสอดคล้องกับการศึกษาในปัจุบันประมาณ พ.ศ. 2563 โดยสถาบันเกษตรกรที่เข้มแข็งและพึ่งตนได้ จะมีองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ที่นำไปสู่ความสำเร็จในการขับเคลื่อนการดำเนินงานกลุ่ม ได้แก่ สมาชิก คณะกรรมการ และหน่วยงานบูรณาการ จากการวิเคราะห์เพิ่มเติมจึงนำไปสู่การจัดกลุ่มปัจจัยความสำเร็จของสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง ดังนี้

1) ปัจจัยภายในที่เกิดจากแรงผลักดันไปสู่การรวมกลุ่ม จะเริ่มต้นจากปัญหาหรือความต้องการของเกษตรกรที่ต้องการรวมกลุ่มเพื่อหลุดพ้นจากปัญหา หรือสร้างโอกาสใหม่ให้เกิดขึ้น ต้องอยู่บนวิถีชีวิตของชุมชน เช่น กลุ่มแปรรูปสินค้า ก็เป็นธุรกิจที่เกิดจากความต้องการในการสร้างมูลค่าเพิ่มให้กับพืชท้องถิ่นก็คือ ข้าวสาลี และกาแฟ ซึ่งเป็นทุนทางธรรมชาติของชุมชนที่มีอยู่แล้ว และนำมาพัฒนาต่อยอดเพื่อสร้างรายได้เสริมแก่คนในชุมชน ดังนั้นเมื่อจุดเริ่มต้นเหมือนกันก็นำไปสู่การรวมกลุ่มด้วยวัตถุประสงค์เดียวกัน

2) ปัจจัยภายในที่มีส่วนในการขับเคลื่อนธุรกิจ ได้แก่ คณะกรรมการ เป็นหัวใจหลักในการขับเคลื่อนกลุ่ม ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ มีประสบการณ์ เป็นบุคคลที่มีความน่าเชื่อถือ มีความอดทน เสียสละเพื่อส่วนรวม มุ่งมั่นตั้งใจในการทำงาน ยอมรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่าง มีความคิดก้าวหน้าและภาวะผู้นำพร้อมที่จะดำเนินและควบคุมดูแลกิจการให้เป็นไปตามหลักธรรมาภิบาลด้วยความโปร่งใส และ สมาชิกกลุ่มต้องมีความสามัคคีปรองดอง พร้อมรับฟังข้อคิดเห็นหรือข้อเสนอแนะของเพื่อนสมาชิก ร่วมหาทางแก้ไขหากเกิดปัญหาและอุปสรรคขึ้น ตระหนักและปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่มอย่างเคร่งครัด ผู้ที่มีความรู้ความสามารถต้องมีความเสียสละในการช่วยเหลือบุคคลอื่นในกลุ่ม สมาชิกทุกคนต้องคอยสอดส่องดูแลกิจการของกลุ่มให้ดำเนินไปได้ด้วยดีและมีความรักดีต่อกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับกลุ่ม โดยมีเงื่อนไขความสำเร็จของกลุ่ม คือ การดำเนินธุรกิจต้องอยู่บนพื้นฐานความรู้ ทุกคนต้องรู้จักหน้าที่ และเคารพบทบาทซึ่งกันและกัน มีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่ม เสียสละตน เช่น การเข้าร่วมประชุม หรือการจัดกิจกรรมในโอกาสต่างๆ ที่กลุ่มจัดขึ้นด้วยความเต็มใจ ส่วนในแง่ของธุรกิจนั้น ขนาดของธุรกิจต้องมีความเหมาะสมอยู่บนพื้นฐานที่สมาชิกกลุ่มสามารถดำเนินธุรกิจได้ และมีกิจกรรมในการดำเนินงานที่ต่อเนื่องซึ่งเกี่ยวข้องกับการตลาด จะสังเกตได้ว่าทุกกลุ่มที่ศึกษามาเป็นกลุ่มที่มีช่องทางการตลาดที่แน่นอน จึงสร้างความมั่นใจให้กับสมาชิกได้ว่ากลุ่มจะมีผลกำไร และสุดท้ายผู้ได้รับผลประโยชน์ก็ยังคงเป็นเกษตรกรที่เป็นสมาชิกกลุ่มนั่นเอง

3) ปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการทำงานกลุ่ม คือ หน่วยงานบูรณาการต่างๆ เช่น สวพส. กรมส่งเสริมสหกรณ์ เกษตรอำเภอ เกษตรจังหวัด พัฒนาชุมชน กศน. สถาบันการศึกษา ที่คอยเป็นที่พึ่งพิงพร้อมให้ความรู้ ความช่วยเหลือ และคำแนะนำปรึกษาในยามที่กลุ่มมีปัญหา ทำให้การดำเนินกิจการของสถาบันเกษตรกรเป็นไปอย่างราบรื่นและยั่งยืน โดยมีกระบวนการพัฒนาสถาบันเกษตรกรที่สำคัญ ประกอบด้วย การพัฒนาศักยภาพของกลุ่มเกษตรกรให้มีความรู้ความเข้าใจ ด้านการบริหารจัดการกลุ่ม การผลิตที่ได้มาตรฐาน การตลาดโดยเฉพาะตลาดออนไลน์ ระบบการเงินและบัญชี รวมทั้งการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยในการดำเนินงานของกลุ่ม การส่งเสริมการเข้าถึงแหล่งทุน และองค์ความรู้จากหน่วยงานภายนอก การสร้างระบบควบคุมภายในที่มีการตรวจสอบย้อนกลับได้ตามหลักธรรมาภิบาล รวมทั้งนโยบายเชิงพื้นที่ ที่มีจุดเน้นการพัฒนาและให้ความสำคัญต่อการรวมกลุ่มเกษตรกร เพื่อลดอุปสรรคและเพิ่มโอกาสให้กับเกษตรกรในพื้นที่ การสนับสนุนการพัฒนาสถาบันเกษตรกรอย่างเข้มข้นของนักพัฒนาในพื้นที่ และการดำเนินงานแบบบูรณาการกับหน่วยงานต่างๆ เช่น กรมส่งเสริมสหกรณ์ องค์การบริหารส่วนตำบล สถาบันการศึกษา พัฒนาชุมชน และ สวพส. จะเป็นปัจจัยหนุนเสริมที่ทำให้สถาบันเกษตรกรสามารถดำเนินกิจการได้

4.3 การศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรที่เหมาะสมกับชาติพันธุ์ใน โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการ

ภาพที่ 38 กระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรที่เหมาะสมกับช่วงวัย
ในกลุ่มชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนไทยพื้นเมือง ม้ง อาข่า และเมี่ยน

จากการศึกษาพบว่า ขั้นตอนการหาผู้นำเกษตรกรที่พร้อมรับการพัฒนาให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงบนพื้นที่สูง เป็นสิ่งสำคัญอย่างมาก เพราะเกษตรกรเหล่านี้ต้องมีคุณลักษณะที่พร้อมต่อการพัฒนา คือ เป็นคนที่มีความเสียสละ สนใจใฝ่เรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองตลอดเวลา เพียรพยายามขยันและอดทน กระตือรือร้นลงมือทำทันทีเมื่อได้รับความรู้ใหม่ และเป็นคนที่มีความรอบรู้ในเรื่องที่ตนทำอยู่ หรือมีความเชี่ยวชาญ พร้อมทั้งจะถ่ายทอดความรู้ไปยังบุคคลอื่นได้ ซึ่งรวมถึงการศรัทธาให้คนอื่นยอมรับ ถึงจะมีลักษณะของความเป็นผู้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในอนาคต โดย สวพส. ในฐานะหน่วยงานร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่สูงไปสู่ความยั่งยืน ต้องเป็นผู้จัดการความรู้ที่ช่วยสร้างบรรยากาศในการพัฒนา โดยทุนการพัฒนาชุมชน 5 ด้าน เป็นปัจจัยที่จำเป็น ซึ่งสามารถอธิบายกระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกร ได้ดังนี้

กระบวนการที่ 1 ค้นหาผู้นำที่แท้จริง วิเคราะห์และศึกษาบริบทพื้นที่ ประเมินทักษะการเรียนรู้ของเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร เพื่อวางแผนการพัฒนาศักยภาพได้อย่างแม่นยำ ว่าควรต้องเน้นการพัฒนาความรู้ของเกษตรกรในด้านไหน และใช้เครื่องมืออะไรมาช่วยในการพัฒนาตามระดับการเรียนรู้ของเกษตรกรทั้งในรายเดี่ยวและกลุ่ม

กระบวนการที่ 2 พัฒนาศักยภาพ เป็นขั้นตอนของการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร โดยขออธิบายจุดเน้นของการพัฒนาตามทักษะการเรียนรู้ของเกษตรกร 3 กลุ่ม ดังนี้

1) เกษตรกรที่มีทักษะการเรียนรู้เร็ว ส่วนใหญ่มีอายุจัดอยู่ในกลุ่มคนรุ่นใหม่ ที่มีทักษะด้านการใช้เทคโนโลยีดิจิทัล สามารถปรับตัวและยอมรับสิ่งใหม่ได้ง่าย มีความคิดสร้างสรรค์ กล้าเจรจาต่อรอง กลุ่มนี้

จะต้องการเสริมความรู้เฉพาะเรื่องเพื่อยกระดับรายได้ของตนเอง แนวทางการพัฒนาเริ่มจากการสร้างความร่วมมือในการทำงานกับ สวพส. ด้วยการจัดกิจกรรมเสริมทักษะการเรียนรู้ในด้านต่างๆ ให้เกษตรกรได้เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรม พัฒนาความเร็วในการรับรู้ เพิ่มทักษะที่สำคัญในส่วนที่ขาดซึ่งเป็นความรู้ที่ตรงกับความต้องการในปัจจุบันและรองรับความความท้าทายในอนาคต เช่น ทักษะการเป็นผู้ประกอบการ ทักษะดิจิทัลเพื่อการผลิตและการตลาดออนไลน์รูปแบบใหม่ และทักษะการพูด เป็นต้น ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการหนุนเสริมการเรียนรู้ ควบคู่ไปกับการปลูกจิตสำนึกที่ดี ความเข้าใจอย่างถ่องแท้ในหลักการปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง รวมทั้งหลักการทำงานของมูลนิธิโครงการหลวง และ สวพส.

2) เกษตรกรที่พร้อมปรับเปลี่ยนเมื่อมีข้อมูลที่รอบด้าน ที่ครอบคลุมข้อมูลการผลิต การตลาด และผลตอบแทน เพื่อประกอบการตัดสินใจเปรียบเทียบการเกษตรเดิมของครัวเรือนและทางเลือก ส่วนใหญ่เป็นกลุ่มวัยทำงาน มีเป้าหมายในชีวิต ผ่านการทำงานนอกชุมชน ได้รับการศึกษาขั้นพื้นฐาน สามารถนำประสบการณ์ที่ได้มาปรับใช้ในการประกอบอาชีพ พร้อมยอมรับการเปลี่ยนแปลงหากสิ่งนั้นมาช่วยเสริมการพัฒนา แนวทางการพัฒนาเกษตรกรจะเป็นรูปแบบผสมผสาน มีการฝึกอบรม ศึกษาดูงาน การสาธิตในแปลง การติดตามให้คำแนะนำ รวมทั้งการสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็นและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขยายเครือข่ายการเรียนรู้ โดยควรมีการเพิ่มทักษะในการทำงาน พัฒนาทักษะการพูด/นำเสนอเพื่อการถ่ายทอดความรู้ การทำงานเป็นทีม และการบริหารจัดการกลุ่ม

3) กลุ่มที่ปรับเปลี่ยนเมื่อเห็นตัวอย่างความสำเร็จ ซึ่งครอบคลุมทุกช่วงอายุ แต่มักจะอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดารและการคมนาคมขนส่งยากลำบากทำให้การเข้าถึงความรู้มีจำกัด การตัดสินใจปรับเปลี่ยนจึงเรียนรู้จากความสำเร็จของคนในชาติพันธุ์เดียวกัน แนวทางการพัฒนาที่นอกเหนือจากการส่งเสริมด้วยข้อมูลที่รอบด้านแล้ว ควรเน้นการสร้างตัวอย่างความสำเร็จในชุมชนเพื่อเป็นแรงบันดาลใจและแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ของเกษตรกร

สำหรับในการยกระดับการพัฒนาสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการธุรกิจบนพื้นที่สูงนั้น ควรมีจุดเน้นในการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลสำหรับการค้ารูปแบบใหม่ โดยดึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อการติดต่อสื่อสารเข้ามาช่วยขับเคลื่อนการทำธุรกิจ ทั้งในด้านการจัดการเก็บข้อมูลและการตลาดออนไลน์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงผลผลิตและการตลาดของสินค้าเกษตรบนพื้นที่สูง การพัฒนาศักยภาพการผลิตและการแปรรูปของกลุ่มเกษตรกรไปสู่การยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียว (BCG Model) โดยมีการดำเนินงานอย่างบูรณาการกับหน่วยงานภาคี ทั้งภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษา และสถาบันการเงิน เพื่อสนับสนุนการเพิ่มพูนความรู้และทักษะต่างๆ ที่กลุ่มเกษตรกรจำเป็นต้องมี เช่น ทักษะการพูด การเจรจาต่อรอง และทักษะดิจิทัล เป็นต้น

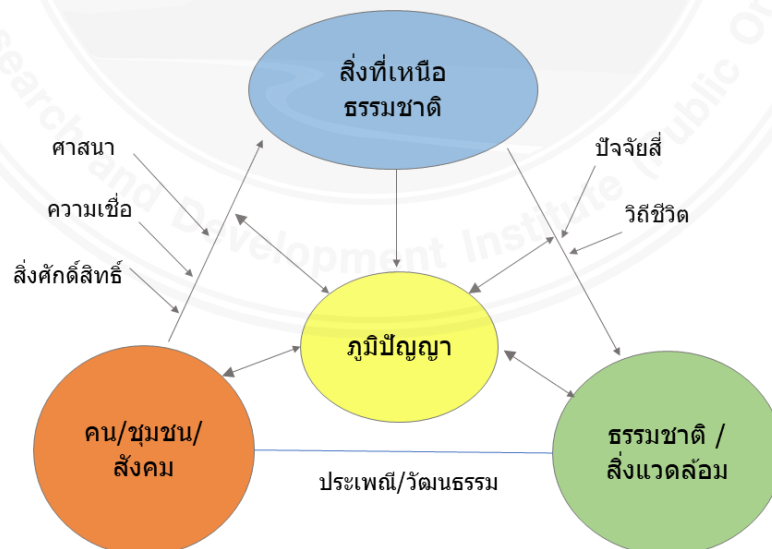
กระบวนการที่ 3 สร้างต้นแบบความสำเร็จ มีการประเมินผลระดับการพัฒนาของผู้นำเกษตรกรและสถาบันเกษตรกร หรือถอดบทเรียนความสำเร็จ เพื่อสร้างต้นแบบของการพัฒนาและผลักดันไปสู่กระบวนการขยายผลการพัฒนา โดยเฉพาะในกลุ่มเกษตรกรผู้สูงอายุ ที่มีการดำเนินงานร่วมกับ สวพส. มาเป็นระยะเวลานาน มีประสบการณ์ในการทำงานสูง และมีหลักแนวคิดในการดำเนินชีวิต จึงควรอย่างยิ่งที่จะมีการถอดบทเรียนความสำเร็จ และยกย่องในฐานะเป็นครูผู้สอนเพื่อถ่ายทอดความรู้ไปสู่กลุ่มคนรุ่นใหม่ที่กำลังจะเข้ามาเป็นเกษตรกรและผู้นำการเปลี่ยนแปลงในอนาคต

กระบวนการที่ 4 ขยายการพัฒนา เป็นการขยายผลการพัฒนาไปสู่เกษตรกรรายอื่นในชุมชน ทำให้กลายเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เกษตรกรหรือผู้สนใจเข้ามาศึกษาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้ตลอดเวลา

โดยเชื่อมโยงกันเป็นเครือข่ายการเรียนรู้บนพื้นที่สูง ทั้งในการพัฒนาศักยภาพรายบุคคลและรายกลุ่ม มีการเชื่อมโยงผลผลิตและการตลาดในระดับสถาบันเกษตรกรต่อไป

4.4 การศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

ประเทศไทยมีลักษณะเป็นพื้นที่สูงกว่าครึ่งหนึ่งของประเทศ ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในพื้นที่เขตภาคเหนือและภาคกลาง ครอบคลุมพื้นที่กว่า 54.97 ล้านไร่ของพื้นที่ 20 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ แม่ฮ่องสอน พะเยา ลำพูน แพร่ น่าน ลำปาง ตาก เพชรบูรณ์ พิษณุโลก เลย สุโขทัย กำแพงเพชร กาญจนบุรี อุทัยธานี สุพรรณบุรี ราชบุรี ประจวบคีรีขันธ์ และเพชรบุรี จำนวน 4,205 กลุ่มบ้าน ประชากร 1,070,354 คน หรือประมาณ 270,886 ครัวเรือน สวพส. เป็นหน่วยงานหนึ่งที่ร่วมขับเคลื่อนการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืน เพื่อให้ประชากรบนพื้นที่สูงมีความเป็นอยู่ดีขึ้นอย่างเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ในลักษณะ “โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง” ซึ่งในปัจจุบันมีพื้นที่ดำเนินงาน 44 แห่ง ครอบคลุม 8 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ น่าน แม่ฮ่องสอน ตาก กำแพงเพชร กาญจนบุรี เพชรบูรณ์ ครอบคลุม 616 กลุ่มบ้าน ประชากร 293,501 คน 72,666 ครัวเรือน โดยส่วนใหญ่เป็นชาวเขาเผ่ากะเหรี่ยงมากที่สุด ร้อยละ 41.57 รองลงมาเป็นคนไทยพื้นเมือง ร้อยละ 21.14 ม้ง อาข่า ลีซู มูเซอ เมี่ยน ลัวะ ไทลื้อ ดาราอั้ง และอื่นๆ ร้อยละ 37.29 ที่มีการตั้งถิ่นฐานบนพื้นที่สูงในประเทศไทยไม่ต่ำกว่า 60 ปี โดยพื้นที่สูงมีลักษณะเป็นหุบเขา หรือพื้นที่ตามเชิงเขาที่มีความลาดชันค่อนข้างสูงเหนือระดับทะเลตั้งแต่ 500 เมตรขึ้นไป พื้นที่ป่าไม่มีความอุดมสมบูรณ์และเป็นแหล่งกำเนิดของแม่น้ำสายสำคัญหลายสายที่ไหลไปบรรจบกันในภาคกลาง การดำรงชีพของกลุ่มชนเหล่านี้จึงมีความสัมพันธ์และเชื่อมโยงอย่างแนบแน่นกับทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีการสั่งสมความรู้และสืบทอดต่อกันมาทางเชื้อชาติ ภาษา วัฒนธรรม วิธีการดำรงชีวิต ตำนาน เรื่องเล่า ประสพการณ์ และพิธีกรรมต่างๆ ซึ่งสะท้อนออกมาผ่านระบบความเชื่อทางสังคมที่แตกต่างกันไปตามอัตลักษณ์ของกลุ่มชาติพันธุ์ โดยมีความสัมพันธ์ระหว่างคนกับคน คนกับธรรมชาติ และคนกับสิ่งที่เหนือธรรมชาติ

ภาพที่ 39 ความสัมพันธ์ของภูมิปัญญาท้องถิ่นในชุมชนบนพื้นที่สูง
ดัดแปลงจาก: นันทสาร สีสลับ และ สุนัน อมรวิวัฒน์ (2541), ออนไลน์

ดังนั้น เพื่อให้เกิดการอนุรักษ์ พื้นฟู และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ โดยไม่ส่งผลกระทบต่อผู้ใช้ประโยชน์ร่วมกันที่อยู่กลางน้ำและปลายน้ำ ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 จึงได้สำรวจ ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เพื่อเป็นข้อมูล ประกอบการกำหนดกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับ ภูมิสังคมบนพื้นที่สูง ทำให้ชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในทุนทางวัฒนธรรมของชาติพันธุ์ และเพื่อสนับสนุนการ สืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบนพื้นที่สูงให้คงอยู่ โดยการค้นคว้าเอกสารทั้งที่เป็นรูปเล่ม เอกสารสื่อ ออนไลน์ งานวิจัยหรือวิทยานิพนธ์ และการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ผู้รู้ ผู้นำชุมชน และผู้นำ เกษตรกรในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. และโครงการหลวง จำนวน 15 แห่ง 5 ชาติพันธุ์ ได้แก่ กะเหรี่ยง ป่าแป๋ สบโขง ขุนตั้นน้อย อินทนนท์ วัดจันทร์ คนไทยพื้นเมือง ป่าแป๋ ห้วยเป่า ปางมะโอ แม่จิม มัง ป่า กล้วย ปางหินฝน ขุนสถาน ลีซู ป่าแป๋ ป่าเกียะใหม่ วาวี ดาราอั้ง ปางแดงใน และอ่างขาง สามารถสรุปภูมิ ปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนไทยพื้นเมือง มัง ลีซู และ ดาราอั้ง (ตารางที่ 12)

โดยปีงบประมาณ พ.ศ.2564 ดำเนินการวิจัยต่อเนื่องเป็นปีที่ 2 เพื่อทำการสำรวจและรวบรวมภูมิ ปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ ของชุมชนในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง เพิ่มเติมอีก 2 ชาติพันธุ์ ได้แก่ อาข่า วาวี แม่สลอง ห้วยกางปลา และ เมี่ยน แม่สลอง วังผึ่ง สะเนียน และ คลองลาน รวมทั้งจัดทำสื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ของชาติพันธุ์บน พื้นที่สูง เพื่อเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ และพัฒนากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของ ชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงไปสู่เยาวชนและผู้สนใจในวงกว้าง ดังนี้

ตารางที่ 12 สรุปภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

ชาติพันธุ์	ภูมิปัญญา การจัดการดิน	ภูมิปัญญา การจัดการน้ำ	ภูมิปัญญา การจัดการป่าไม้
กะเหรี่ยง	การทำไร่หมุนเวียน (ผิย-คี) รอบละ 6-8 ปี เป็นการทำไร่ในเวลาอันสั้น ทั้งป่าให้ฟื้นตัวในระยะยาว	- ระบบเหมืองฝาย (ทีบอ) การขุดเหมืองดินขนาดเล็กลาดเลาะขอบเขาเชื่อมต่อกับฝายทอดน้ำเพื่อลำเลียงน้ำไปใช้ในการปลูกข้าวนา - การเลี้ยงฝาย (ลือทีบอเค๊ะ) - พิธีสืบชะตาน้ำ (ลือที)	- พิธีบวชป่า (ลือปกา) - พิธีเลี้ยงแนวกันไฟ (ลือเหมโต) - การจำแนกป่าตามลักษณะการใช้ประโยชน์ ได้แก่ ป่าอนุรักษ์ (ดู ตะ) พื้นที่การเกษตร (ดู หละ) ป่าพิธีกรรม (เดปอ) เขตหมู่บ้าน (ดู เตอะ วอ)
คนไทยพื้นเมือง	ระบบวนเกษตรป่าเมี่ยงช่วยป้องกันการพังทลายของหน้าดินและกักเก็บความชื้น	- พิธีไหว้ผีหัวน้ำ/ผีฝาย - วิธีสังเกตธรรมชาติ เช่น การติดผลของต้นมะเดื่อ น้ำช่วยบ่งชี้ปริมาณน้ำฝน หากผลมะเดื่อติดผลน้อยกระจุกตัวอยู่บนยอดต้นจะคาดการณ์ได้ว่าปริมาณฝนจะมากในช่วงปลายฤดูฝน	- ระบบวนเกษตรของคนเมืองที่ปลูกพืชเป็นลำดับขั้นโดยส่วนบนเป็นเขตป่าอนุรักษ์ที่มีต้นไม้ใหญ่ ถัดลงมาเป็นไม้ใช้สอย พืชเศรษฐกิจ (เมี่ยง/กาแฟ) ที่ต้องอาศัยร่มเงาไม้ใหญ่ ผสมผสานด้วยพืชผักสวนครัว พืชสมุนไพร เลี้ยงสัตว์ สอดคล้องกับการปลูกป่า 3 อย่างประโยชน์ 4 อย่าง - การตั้งกฎระเบียบหมู่บ้านเพื่อเป็นเครื่องมือรักษาป่า

ตารางที่ 12 (ต่อ)

ชาติพันธุ์	ภูมิปัญญา การจัดการดิน	ภูมิปัญญา การจัดการน้ำ	ภูมิปัญญา การจัดการป่าไม้
ม้ง	การบำรุงดินด้วยปุ๋ยพืชสดในยุคน้ำขึ้นโดยการตายหญ้าพรวนดินแล้วขุดดินเป็นร่องแถวยาวระหว่างต้นพืชเพื่อฝังกลบซากวัชพืชให้ย่อยสลายกลายเป็นปุ๋ยบำรุงดิน	พิธีเต่งเฮาเต้ เป็นการขอขมาเทพเจ้าแห่งน้ำที่ช่วยปกป้องป่าและแหล่งน้ำที่อยู่ในชุมชนให้มีความอุดมสมบูรณ์และมีน้ำไหลตลอดปี	พิธีต่งเซ้ง การเซ่นไหว้เทพเจ้าแห่งป่าเพื่อช่วยคุ้มครองคนในชุมชนให้อยู่ดีกินดี โดยเริ่มจากการเลือกต้นไม้ใหญ่ในหมู่บ้าน และอัญเชิญเทพเจ้าเข้ามาสิงที่ต้นไม้
ลีซู	ไไร่หมุนเวียน ปลูกพืช 1-4 ปี และทิ้งพื้นที่ให้พักฟื้นตัว 4-10 ปี	- ระบบประปาภูเขาที่ทำจากท่อไม้ไผ่เพื่อลำเลียงน้ำจากที่สูงลงมาใช้ในการอุปโภคบริโภค - พิธีการไหว้ผีหัวน้ำ/ผีฝาย เพื่อขอพรจากเทพเจ้าที่ปกป้องรักษาแหล่งน้ำให้มีความใสตลอดทั้งปี	- พิธีกรรมอีต๋ามาลัวะ เป็นพิธีกรรมคืนผืนป่าให้แก่เทพเจ้า - การจำแนกพื้นที่ป่าจากการใช้ประโยชน์ ได้แก่ บริเวณตั้งศาลเจ้าประจำหมู่บ้าน (อาปาโหว่ฮี้) ป่าอนุรักษ์ (อาจาอู่ดู่) บริเวณที่ฝังศพ (หลี่จู่) ป่าเพื่อการเกษตร (มั่วยี้กู)
ดาราอั้ง	วิธีสังเกตคุณภาพดินจากวัชพืชหากมีหญ้าที่มีลักษณะใบตรง ความสูงประมาณ 30 ซม. ขึ้น แสดงว่าบริเวณนั้นดินจะเสื่อมสภาพ และไม่เหมาะสมกับการเพาะปลูกพืช	วิธีสังเกตความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งน้ำจากต้นปอหุข่าง (ไหย้อ้งบ้าย) หากมีต้นไม้นี้ขึ้นบริเวณใดบริเวณนั้นคือป่าต้นน้ำ	การแบ่งเขตพื้นที่เพื่อจัดการทรัพยากรป่าไม้ ได้แก่ เขตชุมชน เขตพื้นที่การเกษตร เขตป่าใช้สอย เขตป่าอนุรักษ์ เขตป่าพิธีกรรม ซึ่งมีกฎระเบียบในการใช้สอย แต่ละเขตป่าจะมีการจัดการตามแบบพิธีกรรมของดาราอั้ง เช่น ป่าพิธีกรรมที่คนในชุมชนไม่สามารถเข้าไปได้ ยกเว้นผู้ทำพิธีกรรม ป่าพิธีกรรมสำหรับเป็นสุสาน เขตป่าที่ตั้งศาลเจ้า (ซา เม็ง) ที่มีการจัดพิธีกรรมปีละ 2 ครั้ง (กาปีห เมงา เม็ง-เปีห เมงา เม็ง)

ตารางที่ 12 (ต่อ)

ชาติพันธุ์	ภูมิปัญญา การจัดการดิน	ภูมิปัญญา การจัดการน้ำ	ภูมิปัญญา การจัดการป่าไม้
อาข่า	การแบ่งเขตพื้นที่เพื่อจัดการทรัพยากรป่าไม้ ออกเป็น 4 ส่วน คือ ประตู่ผี ป่าช้า บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ และ ป่าพิธีกรรม ซึ่งในเขตป่าพิธีกรรมนี้ชาวอาข่าเชื่อว่า หากต้นไม้ดี คนในชุมชนก็จะอยู่ดีกินดี จึงมีการหา ป่าพิธีกรรม เพื่อเป็นการทำขวัญให้กับต้นไม้ ทำให้ต้นไม้เติบโตเร็ว และมีน้ำตลอดปี โดยจะมีการจัดตั้ง ศาลใต้ต้นไม้ใหญ่สำหรับเอาไว้ทำพิธี เพื่อการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าป่าเจ้าเขา เจ้าแม่คงคา ให้ช่วยดูแล คุ่มครองคนในชุมชนให้มีความสุข ให้ดินดี น้ำดี เพื่อการดำรงชีวิตอย่างไม่ขัดสน และไม่ให้คนเข้าไปตัด ต้นไม้		
เมี่ยน	-	พิธีชิงอม เป็นพิธีการขอน้ำจาก เทวดา ชาวบ้านจะมีการตักลอง เป่าแตร ไปที่ต้นน้ำและมีหมอผี ทำพิธีกราบไหว้ ถวายให้กับ เทวดา เพราะเชื่อว่าในน้ำจะขุย เก้ามัยยเป็นเทวดาคอยดูแล รักษาต้นน้ำ ให้มีความอุดม สมบูรณ์ มีน้ำใช้ตลอดปี	• การอนุรักษ์ป่า ด้วยการประยุกต์ใช้ ความรู้จากภายนอก เช่น การทำแนว กันไฟ ปลุกป่า การแบ่งเขตพื้นที่ป่า เพื่อเป็นป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย • การตั้งกฎระเบียบหมู่บ้านเพื่อเป็น เครื่องมือรักษาป่า

4.4.1 ภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ของชาติพันธุ์อาข่าและเมี่ยน

ชาติพันธุ์อาข่า เป็นชนเผ่าหนึ่งในกลุ่มชนเผ่าธิเบต-พม่า มีถิ่นกำเนิดเดิมอยู่ทางภาคตะวันตกเฉียงเหนือของมณฑลยูนนานในประเทศจีน อาข่าไม่มีภาษาเขียนแต่มีภาษาพูดซึ่งใกล้เคียงกับภาษาลาหู่และลีซู การเคลื่อนย้ายเข้าสู่ไทยของอาข่า นั้น มีการสันนิษฐานว่าประมาณต้นศตวรรษที่ 20 มาตั้งถิ่นฐานครั้งแรกทางภาคเหนือของประเทศไทย โดยเฉพาะในทศวรรษปี พ.ศ.2490 ที่อาข่ามีการอพยพเข้ามาอย่างต่อเนื่อง (Lewis & Lewis, 1984 อ้างถึงใน เสถียร จันทะ และสุรินทร์ ทองคำ (2563)) ปัจจุบันชุมชนอาข่าในประเทศไทยกระจายตัวอยู่ในพื้นที่ 7 จังหวัด ได้แก่ เชียงราย เชียงใหม่ พะเยา ลำปาง แพร่ ตาก และ เพชรบูรณ์ รวม 8 กลุ่ม ประกอบด้วย อุ้ล้ออาข่า ลอม้ออาข่า ผะหม้ออาข่า หน่าค้ออาข่า เปี้ยะอาข่า อ้าเค้ออาข่า อ้าจ้ออาข่า และอุฟ้ออาข่า ซึ่งการตั้งชื่อแต่ละกลุ่มตั้งตามชื่อผู้นำ ชื่อที่อยู่อาศัย หรือตั้งชื่อตามการแต่งกาย วัฒนธรรมของชนเผ่าอาข่าจะมองชีวิตของคนในเผ่าต่อเนื่องกันเป็นวัฏจักร กล่าวคือ เด็กที่เกิดมาเป็น ประกันได้ว่าเผ่าจะไม่สูญพันธุ์ พอโตขึ้นเป็นผู้ใหญ่จะกลายเป็นผู้สร้างเผ่า และเป็นผู้รักษา “วิถีชีวิตอาข่า” ในที่สุดก็ตาย และกลายเป็นวิญญาณบรรพบุรุษคอยปกป้องลูกหลาน (คลังเอกสารสาธารณะ, 2551) ซึ่งชายชาวอาข่าจะสามารถสืบสาวรายนามบรรพบุรุษฝ่ายบิดาขึ้นไปถึงตัว “ต้นตระกูล” ได้ ชุมชนอาข่าจึงให้ความสำคัญต่อการนับถือบรรพบุรุษเป็นอย่างมาก

ภาพที่ 40 การแต่งกายของหญิงชาวอาข่าบ้านแม่เตอ-แม่จันหลวง และบ้านอาข่าในอดีตน ช่วงวิถีชีวิตวัฒนธรรมล้านนาและอาเซียน องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย

ก่อนปี พ.ศ.2500 กลุ่มชาติพันธุ์อาข่าทุกกลุ่ม ยังมีความเชื่อและนับถือบรรพบุรุษ และมีการประกอบประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ตามความเชื่อในช่วงปีทุกเดือน ซึ่งศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) ได้รวบรวมประเพณีและเทศกาลสำคัญของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในรอบปี พบว่า งานพิธีกรรมประจำปีของชาวอาข่ามีทั้งหมด 18 พิธี รวมถึงพิธีกรรมเกี่ยวกับการบูชาบรรพบุรุษ 12 พิธี เรียกว่า “อาไผ่ว ล้อ-เออ” และพิธีกรรมอื่นๆ อีก 6 พิธีกรรม โดยชาวอาข่าจะทำพิธีบูชาบรรพบุรุษ ในทุกขั้นตอนหรือช่วงที่ทำการเกษตร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการปลูกข้าว เพื่อแสดงความเคารพนับถือบรรพบุรุษ และขอพรให้บรรพบุรุษปกป้องคุ้มครอง แต่จากการศึกษาพลวัตวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในจังหวัดเชียงราย ของอนันตา สุขวัฒน์ และคณะ (2564) แสดงให้เห็นถึงมูลเหตุของการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมของอาข่า คือ หลังจากกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าในประเทศพม่าบางส่วนอพยพเข้าสู่ประเทศไทยได้นำความเปลี่ยนแปลงด้านความเชื่อและยกเลิกพิธีการดั้งเดิมบางอย่าง ส่งผลให้หลังจากปี พ.ศ.2518 เป็นต้นมา อาข่าในประเทศไทยหลายกลุ่มเริ่มเปลี่ยนรูปแบบการนับถือผีบรรพบุรุษมาเป็นศาสนาคริสต์ และศาสนาอื่นๆ ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ผู้นำเกษตรกรชาติพันธุ์อาข่าในพื้นที่แม่สลอง วาวี และห้วยก้างปลา พบว่า ในบางหมู่บ้านประชากรมากกว่าร้อยละ 60 นับถือศาสนาคริสต์ เนื่องจากต้องการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตให้เข้ากับสภาพสังคมในปัจจุบันที่ต้องออกไปประกอบอาชีพรับจ้างนอกบ้านทั้งในและต่างประเทศ เพื่อนำเงินมาใช้จ่ายภายในครัวเรือนที่มีค่าครองชีพสูง อีกทั้งบางชุมชนมีการปรับเปลี่ยนวิถีชีวิตจากการทำเกษตรเพื่อยังชีพมาเป็นทำการเกษตรเพื่อสร้างรายได้และแหล่งท่องเที่ยว การเปลี่ยนแปลงในเรื่องความเชื่อทางศาสนาจึงมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมด้านประเพณีและพิธีกรรม กล่าวคือ จากเดิมที่ชนเผ่าอาข่ามีประเพณีในทุกเดือน จำนวน 18 พิธี (บางข้อมูลระบุว่า 23 พิธี) ในบางพื้นที่มีการปรับลดพิธีกรรมเหลือไว้เฉพาะพิธีกรรมที่สำคัญและไม่ขัดต่อความเชื่อทางศาสนาที่ตนนับถือ โดยกลุ่มอาข่าที่มีการประกอบอาชีพด้านการเกษตรจะยังคงรักษาประเพณีและความเชื่อที่มีความผูกพันกับวิถีการดำเนินชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูงและธรรมชาติไว้ ได้แก่ พิธีกรรมปลูกข้าวเริ่มแรก (แชะกา อาไผ่ว) พิธีกรรมกินข้าวใหม่ (ห่อซี อาไผ่ว) พิธีกำจัดศัตรูต้นข้าวด้วงดิน (โป่วโหวะ แหะเย เออ) พิธีทำบุญในไร่ข้าว (ซิมผี ล้อ-เออ) พิธีจับตักแตน (แยะบ้อง แหะเย-เออ) และพิธีเกี่ยวข้าวครั้งสุดท้าย (บ่องโย ปะ-เออ) ซึ่งพิธีกรรมเหล่านี้เกือบทุกชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง เช่น กะเหรี่ยง ลีซู และเมี่ยน ก็มีด้วยเช่นกัน

สำหรับพิธีกรรมระดับชุมชน จากการสัมภาษณ์ผู้นำเกษตรกรและสืบค้นจากเอกสารหลายแห่งพบว่า ในทุกปีชาติพันธุ์อาข่าจะมีการจัดประเพณีสำคัญ เพื่อเป็นการสืบทอดทางวัฒนธรรมชนเผ่าไปสู่เยาวชน และเพื่อประชาสัมพันธ์ด้านการท่องเที่ยว 3 ประเพณี โดยเรียงตามลำดับของวันเวลาที่จัดประเพณี (เสถียร ฉันทะ และสุรินทร์ ทองคำ (2563), ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) และสมาคมเพื่อการศึกษาและวัฒนธรรมชาวอาข่า เชียงราย (2551)) ได้แก่

- 1) ประเพณีชนไข่แดง เรียกในภาษาอาข่าว่า ซึมซี อาโผ่ว จาแบ ประเพณีนี้จะจัดหลังพิธีอยู่กรรมเผาไร่ในช่วงเดือนเมษายน ซึ่งผู้นำทางพิธีกรรมทุกคนไม่ว่าจะเป็นผู้อาวุโส “โบัวหม่อ” หรือ “ญีผ่า” และ “บาจี” จะทำพิธีพื้นฟูหรือซ่อมแซมเครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ และยังเป็นวันที่บรมครูทางด้านการเมือง ศาสนา และช่างเทคนิค จะทำพิธีรับลูกศิษย์อย่างเป็นทางการ ในพิธีนี้จะมีการไหว้บรรพบุรุษด้วยข้าวปุก เรียกว่า “ห่อถ่อง” ข้าวเหนียวต้ม ไก่ต้ม เหล้าข้าว และน้ำชา แต่ละครอบครัวจะต้มไข่แล้วย้อมสีแดงให้กับลูกหลาน หรือเด็กคนอื่นๆ ที่มาเยี่ยมบ้าน และในวันถัดไปชาวอาข่าทุกคนในหมู่บ้านจะหยุดทำงานหนึ่งวัน ซึ่งเรียกกันว่า “ซึมซี ซึมเจ ลอง-เออ” หมายถึง วันแห่งเทพสายฟ้าของฤดูใหม่ หรือเป็นการขอฝนจากเทพ ในอดีตจะจัดประเพณีชนไข่แดงตลอดทั้งเดือน เพราะมีเนื้อหาต่างๆ ในการดำเนินชีวิตมาเล่าสู่กันฟังถือเป็นการส่งคายนาวัฒนธรรมในรอบปี ต่อมาประเพณีชนไข่ได้ถูกย่นเวลาให้เหมาะสมกับการดำเนินชีวิตมากขึ้น เหลือเพียง 5 วัน และบางชุมชนมีเพียง 4 วัน โดยความหมายของประเพณีนี้ คือ (1) เป็นวันเด็กอาข่า (2) เป็นช่วงเวลาเริ่มต้นการเรียนรู้พิธีกรรมต่างๆ ของชนเผ่าอาข่า (3) ต้อนรับฤดูกาลใหม่ หรือฤดูฝน ซึ่งเป็นฤดูเริ่มต้นการเพาะปลูกพืชพันธุ์ต่างๆ และ (4) เป็นพิธีไหว้ครูผู้ให้ความรู้
- 2) ประเพณีไล่ชิงช้า เรียกในภาษาอาข่าว่า เยะซู่ อาโผ่ว จาแบ คือประเพณีกินตอนหน้าฝน เริ่มจัดช่วงปลายเดือนสิงหาคม ถึงต้นเดือนกันยายน ตรงกับเดือนอาข่า “ฉ่อลา” หลังประเพณีปลูกข้าวผ่านมาแล้ว 97 วัน หรือประมาณ 9 สัปดาห์อาข่า (1 สัปดาห์ 12 วัน ตามราศีศัตว์) โดยจะใช้เวลาในการจัดประเพณีทั้งสิ้น 4 วัน ได้แก่ วันแรก “จา แบ” เป็นวันประกอบพิธีบูชาเช่นไหว้บรรพบุรุษ วันที่สอง วันสร้างเสาชิงช้า “หละ ฉ่อจี๊ะ อ้านอง” ช่วงเย็นกระทั่งกระบอกไฟ วันที่สามวันฉลอง “วันล้อตะ” มีการลั่นหมู ควาย แบ่งเนื้อฉลองกินในเทศกาล และสุดท้าย “จา ส่า” โดยมีความหมายของประเพณี คือ (1) ส่งเสริมร่างกายให้มีสุขภาพแข็งแรง (2) ให้นุชนมีพืชผักไว้บริโภคในครัวเรือน และจัดเฉลิมฉลองให้กับหญิงสาวอาข่า ซึ่งในประเพณีนี้ผู้หญิงอาข่าทุกคนจะเข้าร่วมพิธี เพราะเชื่อว่าเมื่อเข้าร่วมพิธีแล้วจะมีความสุข ความรุ่งเรือง แต่ปัจจุบันชุมชนอาข่าบนดอยแม่สลองจัดประเพณีไล่ชิงช้าโดยให้ความสำคัญเรื่องความสนุกสนานและความโชคดีแก่ผู้ที่เข้าร่วมประเพณีทุกคน และ (3) สะท้อนสังคมสังคม ประกอบด้วยคนรวยคนจน

ภาพที่ 41 ประเพณีไล่ชิงช้า หรือ แยะซู่ อ่าโฝ่ว จาแบ
ที่มา: ภาพถ่ายโดยพิณทิพย์ แดงไผ่ เจ้าหน้าที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่สลอง

- 3) ประเพณีฉลองการเริ่มต้นปีใหม่ หรือ ปีใหม่ลูกช้างอ่าซ่า เรียกในภาษาอ่าซ่าว่า คะท้อง อ่าโฝ่ว ประเพณีนี้จัดขึ้นในเดือนธันวาคมของทุกปี เป็นการฉลองการเริ่มต้นปีใหม่ มีประวัติเล่าสืบต่อมามีว่าเป็นประเพณีที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงฤดูกาลทำมาหากิน หลังจากเก็บเกี่ยวพืชพันธุ์จากท้องไร่ นา ก็จะเข้าสู่ฤดูแห่งการพักผ่อน ถือเป็นประเพณีของผู้ชาย โดยผู้ชายทั้งเด็กและผู้ใหญ่ จะมีการทำ ลูกช้าง เรียกในภาษาอ่าซ่าว่า “ฉ่อง” แล้วมีการละเล่นแข่งตีกัน เพื่อฉลองการเปลี่ยนแปลงวัยที่มีอายุมากขึ้น พร้อมทั้งแต่ละครอบครัวที่อาศัยอยู่ในชุมชน จะมีการแลกเปลี่ยนส้มเหล้า รวมถึงเริ่มต้นกินข้าวที่เก็บไว้ในฉางข้าว ส่วนผู้หญิงก็จะมีการเล่นสบบ้าในลานชุมชน โดยมีความหมายของประเพณีแฝงอยู่คือ (1) การแสดงถึงรอบอายุของสรรพสิ่งที่ทุกชีวิตจะเติบโตและแก่ลง (2) ชำระหนี้สินส่วนกลางที่หยิบยืมจากชุมชน และเป็นการเริ่มต้นเปิดฉางข้าวที่เก็บเกี่ยวไว้มากิน และ (3) เป็นการเปิดให้แจ้งย้ายเข้า-ออก ของสมาชิกในชุมชน

ภาพที่ 42 ปีใหม่ลูกช้างอ่าซ่า หรือ คะท้อง อ่าโฝ่ว
ที่มา: ฐานข้อมูลท้องถิ่น จังหวัดกำแพงเพชร-ตาก (2560), ออนไลน์

เมื่อสืบค้นเพิ่มเติมเกี่ยวกับความเชื่อดั้งเดิมของชาติพันธุ์อาข่า พบว่า ชาติพันธุ์อาข่ามีแนวความคิดการจัดการพื้นที่หรือทรัพยากรป่าไม้ที่เชื่อมโยงกันกับลักษณะทางพิธีกรรม ซึ่งยังพบเห็นได้ในชุมชนอาข่าบ้านป่าคาสุขใจ ต.แม่สลองนอก อ.แม่ฟ้าหลวง จ.เชียงราย พื้นที่ส่งเสริมในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่สลอง ที่ยังมีการอนุรักษ์และสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมชนเผ่าไว้ เนื่องจากเป็นที่ตั้งของมูลนิธิพัฒนาชุมชนในเขตภูเขา โดยมีความพยายามสร้างความเป็นชาติพันธุ์อาข่าเชิงอนุรักษ์ และเน้นการศึกษาโดยมีประเพณีที่สืบทอดครบถ้วน สำหรับเขตป่าของบ้านป่าคาสุขใจจะแบ่งออกเป็น ป่าพิธีกรรมที่เป็นป่าหวงห้ามมิให้เข้าไปตัดไม้บริเวณนั้นเป็นอันตราย ส่วนบริเวณนอกเหนือจากนั้นต้องทำการขออนุญาตคณะกรรมการหมู่บ้านก่อน ซึ่งการจัดพื้นที่ป่าหวงห้ามนั้นแบ่งออกเป็น 4 ส่วน คือ (1) ประตูลี (2) ป่าช้า (3) บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ และ (4) ป่าพิธีกรรม โดยมีสาระสำคัญที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรป่าดังนี้

- (1) **ประตูลี** สำหรับประตูลีนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นพร้อมกับการตั้งหมู่บ้านและมีความเกี่ยวข้องกับป่า วิถีชีวิตของหมู่บ้าน โดยจะมีอยู่ 3 ประตูลี ประกอบด้วย **ประตูลีใหญ่ (หล่อข่อมา)** คือ ประตูลีฟ่อน ที่เป็นการสร้างประตูลีบริเวณที่มีน้ำและป่าที่อุดมสมบูรณ์ เพื่อเอาไว้ทำพิธีกรรมในหมู่บ้าน เช่น หากไม่สบายก็ไปทำพิธีที่ประตูลีฟ่อนเพื่อให้หาย บริเวณนี้ห้ามมีการตัดต้นไม้โดยเด็ดขาด แต่สามารถใช้น้ำได้ ป่าบริเวณนี้จึงมีความอุดมสมบูรณ์และต้นไม้จะขึ้นเร็ว รวมทั้งเป็นสถานที่เลี้ยงผีในหมู่บ้านเพื่อให้ผีช่วยดูแลคนในชุมชน หากใครเข้าไปตัดไม้ จะต้องเสียผีโดย ต้องเสียหมู 1 ตัว เหล้า 2 ขวด ชาวบ้านทั้งหมู่บ้านต้องหยุดทำงานในวันนั้น เพราะหากไม่เลี้ยงจะเกิดสิ่งไม่ดีขึ้นกับชาวบ้าน **ประตูลีเล็ก (หล่อข่อยา)** เป็นประตูลีที่สร้างขึ้นบริเวณทางเข้าหมู่บ้าน เพื่อเป็นสถานที่เข้าออกของคนที่นี่นับถือศาสนาพุทธที่จะมีการทำพิธีภายในหมู่บ้าน หรือคนในหมู่บ้านจะออกไปทำพิธีข้างนอก เช่น การแต่งงาน ที่มีแขกเข้ามาก็ต้องเข้าทางประตูลีเล็ก และหากมีคนตายก็ต้องนำออกไปทางประตูลีเล็กเพื่อนำไปป่าช้า ซึ่งก็จะมีห้ามตัดไม้ในรัศมี 10-20 เมตร ทำให้บริเวณนี้เป็นป่าหนาแน่นเช่นเดียวกับประตูลีใหญ่แต่จะไม่มีทางน้ำเท่านั้น **ประตูลีผี (หล่อข่อยี)** เป็นประตูลีที่อยู่ทางหลังหมู่บ้าน เพราะเป็นประตูลีที่เอาไว้ไล่ผีในหมู่บ้านให้ออกจากหมู่บ้าน โดยชาวบ้านจะยิงปืน ตะโกน และใช้มีดไล่ให้ร้องไปตามหมู่บ้าน ซึ่งบริเวณนี้ก็ห้ามตัดไม้เช่นกัน (พลวัฒน์ ประพัฒน์ทอง และปฐมพงศ์ มโนหาญ, 2558)

ภาพที่ 43 พิธีปลูกประตูลีหมู่บ้าน (ประตูลี) หรือ ล้อ ข่อง ตู เออ
ที่มา: ทรูไอดี (2563)

- (2) **ป่าช้า** ในความเชื่อของชาวอาข่านั้น ป่าช้าที่อยู่ของผีทั้งหลายห้ามคนเข้าไปยุ่งเกี่ยว เมื่อมีคนตายขึ้นคนแรกของหมู่บ้าน ผู้นำก็จะไปหาบริเวณที่เป็นป่าเพื่อทำเป็นป่าช้าโดยยึดเอาภูเขา 1 ลูกเป็นป่าช้า ห้ามคนเข้าไปตัดไม้ในภูเขาลูกนั้นเป็นอวดขาด หากใครเข้าไปหรือล่วงเกินก็จะต้องเสียผี โดยการเสียหมู 1 ตัว และเหล้า 2 ขวด เพื่อขอขมา ซึ่งป่าช้าจะเป็นป่าที่คนไม่ค่อยเข้าไปเพราะถือว่าเป็นสถานที่ของผี ทำให้ภูเขาลูกนั้นเป็นป่าดงดิบ มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น ซึ่งศศิพัชร เมฆรา (2560) อธิบายถึงความเชื่อของชาวอาข่าเกี่ยวกับป่าช้าไว้ว่า ที่ตั้งของป่าช้าต้องมีไม้ล้อมรอบ เมื่ออยู่ที่หมู่บ้านจะต้องมองไม่เห็น หากมองเห็นจะเกิดความไม่สงบสุขหรืออาเพศต่างๆ ป่าช้าไม่สามารถกำหนดขอบเขตได้ เพราะเชื่อว่าเมื่อกำหนดขอบเขตไว้คนตายก็จะตายลงตามขอบเขตที่กำหนด บวกกับการฝังศพของชาวอาข่าจะฝังทับกันไม่ได้ ทำให้บริเวณป่าช้าเป็นผืนป่าที่ขยายตัวออกไปเรื่อยๆ ตอบสนองต่อการอนุรักษ์และเพิ่มพื้นที่ป่าธรรมชาติได้เป็นอย่างดี
- (3) **บ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์** เป็นสถานที่ที่ชาวอาข่าให้ความสำคัญ และต้องดูแลเป็นพิเศษเพราะว่าบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์นี้เกี่ยวข้องกับการทำไร่ทำสวน ทำมาหากินและรวมทั้งเป็นสถานที่ที่ต้องเอาน้ำไปทำพิธีต่างๆ ในหมู่บ้าน การเลือกบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์นั้น ต้องเป็นสถานที่ที่มีน้ำพุขึ้นตามธรรมชาติ ไม่มีน้ำที่อื่นไหลเข้ามาได้ ป่าต้องอุดมสมบูรณ์ และที่สำคัญบ่อน้ำต้องไม่แห้งขอดเป็นอันขาด เพราะว่าน้ำในบ่อน้ำศักดิ์สิทธิ์ หากมีน้ำไหลก็เปรียบเสมือนหมู่บ้านจะมีน้ำดี ฝนดี ปลูกข้าวได้ดี และพืชพันธุ์ดี ดังนั้น ในบริเวณนี้จึงห้ามใครเข้ามาตัดต้นไม้ด้วยเช่นกัน ซึ่งจะมีการทำพิธีในช่วงเดือนเมษายนของทุกปี ก่อนเข้าสู่ฤดูการเพาะปลูกพืช โดยใช้ไก่ 2 ตัว เป็นเครื่องทำพิธี ชาวอาข่าเรียกพิธีกรรมนี้ว่า “อิฮอลดุดู” เป็นการเข้าไปทำความสะอาดบ่อน้ำและการขอขมาโดยผู้นำทางศาสนา ทำให้บริเวณนี้มีควมร่มรื่นและมีน้ำไหลตลอดทั้งปี
- (4) **ป่าพิธีกรรม** เป็นป่าที่เกิดขึ้นพร้อมกับการตั้งหมู่บ้านเช่นกัน เพราะชาวอาข่าเชื่อว่า หากต้นไม้ดี คนในชุมชนก็จะอยู่ดีกินดีด้วย จึงมีการหาป่าพิธีกรรม เพื่อเป็นการมัดมือหรือการทำขวัญให้กับต้นไม้ ทำให้ต้นไม้เติบโตเร็ว และมีน้ำตลอดปี โดยจะมีการจัดตั้งศาลพระภูมิใต้ต้นไม้ใหญ่สำหรับเอาไว้ทำพิธี เพื่อการบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เจ้าป่าเจ้าเขา เจ้าแม่คงคา ให้ช่วยดูแลคุ้มครองคนในชุมชนให้มีความสุข ให้อินดี น้ำดี เพื่อการดำรงชีวิตอย่างไม่ขัดสน และไม่ให้คนเข้าไปตัดต้นไม้ โดยจะใช้ตะแหลวทำเป็นสัญลักษณ์ผูกตามต้นไม้ทุกต้นตามปริมาณพื้นที่ที่ชุมชนต้องการ เงื่อนไขคือไม่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์จากป่าพิธีกรรมนี้ นอกเหนือจากกิจกรรมในวันงาน จะเช่นไหว้โดยใช้หมู 1 ตัว (ตัวผู้หรือตัวเมียก็ได้) และไก่อีก 2 ตัว (มูลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขา (ม.ป.ป.)) พิธีกรรมดังกล่าวในภาษาอาข่าเรียกว่า “แม ซอง ล่อ ดู่” ซึ่งจะประกอบพิธีเป็นประจำทุกปีในช่วงเดือนเมษายน-พฤษภาคม ก่อนฤดูการเพาะปลูก โดยทุกครัวเรือนจะต้องมีส่วนร่วมในการจัดกิจกรรมนี้ หากละเว้นไม่เข้าร่วมก็จะถูกดำเนินการตามวิถีประชา คือ ถูกปรับเป็นเล้า 1 ขวด หรือตามชุมชนกำหนดว่าสมควรดำเนินการอย่างไร

นายอาก่อ มาเยอะ

นายไพศาล โชเช

ภาพที่ 44 สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้นำเกษตรกรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์อาข่าในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงแม่สลอง จ.เชียงราย

ชาติพันธุ์เมี่ยน หรือ เย้า เป็นชนเผ่าที่จัดอยู่ในตระกูลจีนธิเบต เดิมอาศัยอยู่ตามภูเขาทางตะวันออกเฉียงเหนือของมณฑลยูนนาน กวางตุ้ง กุ้ยโจว กวางสี และยูนนาน ในประเทศจีน แบ่งกลุ่มย่อยตามลักษณะของอาชีพ เครื่องแต่งกาย ที่อยู่อาศัย และความเชื่อ ออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ แพนเย้า (Pan Yao) คือ พวกมีอาชีพทางแกะสลักไม้ ฮุงเย้า (Hung Yao) คือ พวกที่พันศีรษะด้วยผ้าแดง และพวกนันทิงเย้า (Nan Ting Yao) คือ พวกที่สวมเสื้อผ้าสีน้ำเงินล้วน (อภิชาติ ภัทรธรรม, 2552) ต่อมาการทำมาหากิน ผิดเคืองและถูกรบกวนจากชาวจีน จึงได้อพยพมาทางใต้เข้าสู่เวียดนามเหนือ ตอนเหนือของลาว และทางตะวันออกเฉียงเหนือของพม่าบริเวณรัฐเชียงตุง และภาคเหนือของไทย ชาวเมี่ยนที่เข้ามาอยู่ในประเทศไทยอพยพมาจากประเทศลาวและพม่า ปัจจุบันมีชาวเมี่ยนอาศัยอยู่มากในจังหวัดเชียงราย พะเยา และน่าน รวมทั้งในจังหวัดกำแพงเพชร เชียงใหม่ ตาก เพชรบูรณ์ ลำปาง และสุโขทัย (กำแพงเพชรศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร, 2562)

จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านวังไผ่ ต.นาไร่หลวง อ.สองแคว จ.น่าน พบว่า การตั้งบ้านเรือนของชาวเมี่ยนจะมีการตั้งบ้านเรือนอยู่รวมกันระหว่างกลุ่มแซหรือญาติพี่น้อง ต้องเป็นบริเวณที่มีน้ำอุดมสมบูรณ์ ซึ่งสามารถนำมาใช้ในหมู่บ้านได้ โดยจะปลูกเรียงรายกันตามแนวสันเขา ซึ่งอภิชาติ ภัทรธรรม (2552) ได้อธิบายถึงความเชื่อของชาวเมี่ยนว่า การปลูกบ้านซ้อนกันจะทำให้บ้านไปตรงกับประตูผีบ้านคนอื่น สิ่งชั่วร้ายที่ถูกขับไล่ออกจากประตูผีนี้จะไปเข้าบ้านที่อยู่ตรงข้ามกับประตูผีในระยะใกล้ๆ ทำให้ตามประเพณีของชนเผ่าเมี่ยนไม่นิยมสร้างบ้านซ้อนกัน สำหรับระบบครอบครัวของชนเผ่าเมี่ยนส่วนมากเป็นแบบครอบครัวขยายออกทางบิดามารดาของฝ่ายชาย คือ เมื่อผู้ชายแต่งงานแล้วจะนำภรรยามาอยู่บ้านของตน เช่นเดียวกับครอบครัวคนจีน ในอดีตฝ่ายชายจะมีหน้าที่ตัดไม้ ฝ่าฟัน ล่าสัตว์ ซ่อมแซมบ้านและสร้างบ้านเรือน ตลอดจนการติดต่อกับบุคคลภายนอก ฝ่ายหญิงมีหน้าที่หลักในการช่วยฝ่ายชายทำมาหากิน ทำอาหาร และให้อาหารแก่สัตว์เลี้ยง บุตรชายจะแยกออกไปตั้งครอบครัวใหม่ได้ก็ต่อเมื่อน้องชายนำภรรยามาอยู่กับพ่อแม่ของตน หรือเมื่อมีคนมาดูแลพ่อแม่แทน สภาพครอบครัวแบบนี้ก็จะเห็นในชาติพันธุ์ม้ง อาข่า และลีซูด้วยเช่นกัน แต่ปัจจุบันครอบครัวชาวเมี่ยนมีแนวโน้มเป็นครอบครัวแบบเดี่ยวมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงตามสภาพสังคมในปัจจุบัน วิธีการดำรงชีวิตของชาวเมี่ยนจะนิยมทำเครื่องใช้ต่างๆ ไว้ใช้เอง เช่น มีดพร้า จอบ ปิ่น และกำไลมือ ซึ่งเครื่องประดับตามร่างกายจะทำด้วยเงิน ชาวเมี่ยนจึงมีภูมิปัญญาในการทำเครื่องเงินและการทำเครื่องจักสาน นอกจากนี้ยังมีภูมิปัญญาเกี่ยวกับการอนุรักษ์พันธุ์ข้าวและพืชท้องถิ่น วิธีการถนอมอาหาร เช่น หน่อไม้ดอง และเครื่องแต่งกายที่เป็นเอกลักษณ์

สำหรับระบบการปกครองนั้น ชาวเมี่ยนจะไม่มีหัวหน้าเผ่า แต่จะมีบุคคล 3 กลุ่ม ร่วมกันปกครองดูแลหมู่บ้าน ประกอบด้วย ผู้อาวุโส เป็นผู้มีประสบการณ์และเป็นผู้ที่มีความรู้ความสามารถในด้านต่างๆ เป็นที่เคารพของคนส่วนใหญ่ในชุมชน ซึ่งอาวุโสแต่ละกลุ่มจะรวมตัวกันหลวมๆ เมื่อมีเรื่องราวสำคัญก็จะมาประชุมหารือร่วมกัน หัวหน้าหมู่บ้าน มาจากการเลือกตั้งของคนในหมู่บ้าน หรือแต่งตั้งจากทางราชการให้เป็นผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านก็ได้ ทำหน้าที่ติดต่อประสานงานกับทางราชการหรือบุคคลภายนอก และ หมอผี เป็นผู้ประกอบพิธีกรรมต่างๆ ให้แก่ชาวบ้าน โดยชาวเมี่ยนจะมีความเชื่อที่ผสมผสานกันระหว่างการเชื่อถือเรื่องผี ซึ่งคนเมี่ยนที่นับถือศาสนาพุทธยังมีการนับถือผีอยู่ แต่คนเมี่ยนที่นับถือศาสนาคริสต์จะไม่มีการเล่นผี และได้มีการลดทอนพิธีกรรมตามความเชื่อบางอย่างลง เช่น การกินข้าวใหม่จากเดิมที่ต้องมีการทำพิธีกรรมต่างๆ ก็เปลี่ยนเป็นการนำข้าวสารที่เก็บเกี่ยวชุดแรกมาไหว้ขอพรพระเจ้าแทน เช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อาข่าที่นับถือศาสนาคริสต์ แต่ยังมีกรยังชีพด้วยการเกษตรที่ยังคงมีความผูกพันกับธรรมชาติ จึงเกิดการผสมผสานทางวัฒนธรรมและความเชื่อให้เข้ากับยุคสมัยที่เปลี่ยนแปลงไป

นอกจากนี้จากการสัมภาษณ์ผู้นำเกษตรกรชาติพันธุ์เมี่ยนบ้านอุดมทรัพย์ ต.หินดาด อ.ปางศิลาทอง จ.กำแพงเพชร พื้นที่ส่งเสริมในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงคลองลาน พบว่า ชาวเมี่ยนมีความเชื่อเรื่องฤกษ์ ยาม และโชคกลางในการประกอบกิจกรรมต่างๆ เช่น การขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน และการปลูกพืช เป็นต้น จะมีการดูวันเวลาที่เหมาะสม หากมีลางไม่ดีก็จะยกเลิกหรือเลื่อนกิจกรรมนั้นออกไป โดยจะยึดตามหลักของจีน ดังนั้นชาวเมี่ยนรุ่นเก่าจะให้ความสำคัญกับการส่งเสริมให้ลูกชายเรียนภาษาจีนเป็นอย่างมาก เพราะตัวอักษรเมี่ยนเป็นตัวอักษรจีนโบราณที่ใช้บันทึกตำราทางศาสนา และพิธีกรรมต่างๆ ลูกชายจึงจำเป็นต้องรู้หนังสือเพื่อเป็นผู้นำในการประกอบพิธีกรรมของครอบครัว โดยเรียนการอ่านและเขียนจากบิดา หรือครูภาษาจีนประจำหมู่บ้าน หรือคนในหมู่บ้านเปิดสอน ส่วนลูกสาวไม่ได้รับอนุญาตให้เรียนภาษาจีน (วิสุทธ์ เหล็กสมบูรณ์, 2545) รวมทั้งยังเชื่อว่าในร่างกายของคนเราจะมีขวัญ (เจิ้น) อยู่ตามอวัยวะต่างๆ ของร่างกายทั้งหมด 12 แห่ง ได้แก่ ตา หู ปาก คอ แขน หน้าอก ท้อง ขา บริเวณขมับซ้ายขวา เท้า และมือ เมื่อขวัญออกจากร่างจะทำให้บุคคลนั้นมีอาการเจ็บป่วย จึงเชื่อว่าการเรียกขวัญจะสามารถรักษาอาการเจ็บป่วยได้

ภาพที่ 45 การแต่งกายและลักษณะบ้านเรือนตามวิถีชนเผ่าเมี่ยน
ณ ช่วงวิถีชีวิตวัฒนธรรมล้านนาและอาเซียน องค์การบริหารส่วนจังหวัดเชียงราย

จะเห็นได้ว่าตั้งแต่เกิดจนตายวิถีชีวิตของชาติพันธุ์เมี่ยน จะมีเรื่องเทพยดา วิญญาณบรรพบุรุษ และวิญญาณทั่วไปมาเกี่ยวข้อง ทุกบ้านจะมีหิ้งบูชาเพื่อเป็นที่สถิตของวิญญาณบรรพบุรุษ มีความเชื่อในเรื่องที่อยู่เหนือธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ตลอดจนการนับวันเดือนปี สิ่งที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน โชค

กลาง และการทำงาน โดยมีพิธีกรรมที่สำคัญ ได้แก่ พิธีกรรมการตั้งครุฑ พิธีกรรมการเกิด พิธีเรียกขวัญ พิธีทำบุญ (กว่าตัง) การแต่งงาน (ต๋ม ชิ่ง จา) พิธีงานศพ พิธีส่งผีป่า (ฝูงเยียนฟิวเมี่ยน) วันกรรม พิธีชบตะปุงเมี่ยน และมีเทศกาลสำคัญในรอบปี ได้แก่ เทศกาลปีใหม่ตรงกับวันตุซจัน เซ่งเม้งพิธีเซ่นไหว้บรรพบุรุษ และวันเจีย เจียบ เปย ตรงกับวันที่ 14 เดือน 7 ตามปฏิทินจีน หรือตรงกับวันสารทจีนนั่นเอง ส่วนภูมิปัญญาเมี่ยนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มุลนิธิพัฒนาชุมชนและเขตภูเขาได้รวบรวมไว้มี 2 พิธี ได้แก่

พิธีชิงออม เป็นพิธีการขอน้ำจากเทวดา สมัยก่อนที่ชาวบ้านจะเข้าไปทำพิธีในป่าต้นน้ำ ชาวบ้านจะมีการตีกลอง เป่าแตร ไปที่ต้นน้ำและหาหมอดีเพื่อให้ทำพิธีกราบไหว้ ไม่ให้ต้นน้ำแห้ง ขั้นตอนในการทำพิธีจะต้องออกจากหมู่บ้านตอนเช้ามีด ต้องดูเวลาและต้องไปแต่ผู้ชายเท่านั้น โดยมีอุปกรณ์ในการทำพิธีประกอบด้วย แตร กลอง ฉิ่ง การดาเงินกระดาดทอง เกลือ และด้ายแดง จากนั้นนำไปถวายให้กับเทวดา เพราะจะมีขลุ่ยแก้มยั้ง คือ เทวดาที่อยู่ในน้ำ ซึ่งเชื่อว่าจะทำให้ต้นน้ำอุดมสมบูรณ์ มีน้ำใช้ตลอดปี และอีกพิธีหนึ่ง คือ **พิธีคอยแก้ม** หรือพิธีขอหมาก่อนทำอะไรทำสวนเป็นพิธีศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งจะมีหมอดีใหญ่ 2 คน ทำพิธีขอขวัญข้าวและพันธุ์พืช หมอดีคนแรกจะขอไม่ให้มีอุบัติเหตุในการทำไร่ หมอดีคนที่ 2 จะขอปลูกข้าว ขอมาไม่ให้มีอะไรมารบกวนในพืชไร่ที่ปลูก ก่อนเริ่มพิธีจะบวงสรวงด้วยหมู 2 ตัว และไก่ 6 ตัว ในการทำพิธียังมีหมอดีอีกหลายคนเป็นคนอันเชิญวิญญาณมาร่วมกินด้วยกัน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าจะช่วยให้อาหารที่ปลูกไม่มีแมลงมารบกวน และคนในชุมชนไม่เกิดโรคภัย ช่วงที่มีการทำพิธีจะไม่ให้คนในชุมชนออก คนนอกห้ามเข้าเป็นระยะเวลา 3 วัน หลัง 3 วันเสร็จก็ดำเนินชีวิตตามปกติ

ซึ่งจากการสอบถามผู้นำชุมชนและผู้นำเกษตรกรในพื้นที่ดำเนินงานของ สวพส. พบว่า ปัจจุบันไม่มีการทำพิธีชิงออมและพิธีคอยแก้ม เนื่องจากชุมชนส่วนใหญ่ได้มีการปรับเปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ จึงได้ลดทอนพิธีกรรมเหล่านี้อย่างมาก แต่ยังคงมีการอนุรักษ์ป่า ตามวิธีการจัดการป่าที่ได้รับการรู้มาจากรุ่นก่อนๆ เช่น การทำแนวกันไฟป่าในช่วงฤดูร้อน ปลูกป่า ปลูกหญ้าแฝก และยังมีการแบ่งเขตพื้นที่ป่าเพื่อเป็นป่าอนุรักษ์และป่าใช้สอย รวมถึงการตั้งกฎเกณฑ์หมู่บ้าน เช่น ห้ามตัดไม้ทำลายป่า ห้ามลักลอบจับสัตว์ป่าในเขตอนุรักษ์พันธุ์สัตว์ป่า หากมีการเผาไร่ก็ต้องทำในช่วงเวลาที่ทางราชการกำหนดและมีการทำแนวกันไฟเพื่อป้องกันไม่ให้ลามไปไหม้ป่า ผู้ใดฝ่าฝืนจะมีการลงโทษหรือเสียค่าปรับตามที่ชุมชนกำหนด

นายสรพงษ์ ปัตตอินันต์

นายแช่ง รัตนจินดาโชติ

ภาพที่ 46 สัมภาษณ์ผู้นำชุมชนและผู้นำเกษตรกรเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์เมี่ยนในพื้นที่โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงวังไผ่ จ.น่าน และคลองลาน จ.กำแพงเพชร

4.4.2 กระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

1) รูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

จากการสำรวจและรวบรวมภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง 7 ชาติพันธุ์ ได้แก่ กะเหรี่ยง คนไทยพื้นเมือง ม้ง ลีซอ ดารอั้ง ในปีงบประมาณ พ.ศ.2563 รวมทั้งชาติพันธุ์อาข่าและเมี่ยนในปีงบประมาณ พ.ศ.2564 ยังทำให้การศึกษาในปีงบประมาณ พ.ศ.2563 ที่ผ่านมามีชัดเจนขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ อย่างใกล้ชิด 3 ลักษณะ ระหว่างคนกับคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมหรือชุมชน คนกับโลก สิ่งแวดล้อม สัตว์ พืช และธรรมชาติ ที่เป็นรากฐานในการดำเนินชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูง และคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ เพื่อเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ การแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษ และการควบคุมพฤติกรรมมนุษย์ไม่ให้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติ จนชุมชนต่างๆ สามารถดำรงอยู่ได้ และส่งต่อความรู้ที่สั่งสมไปยังลูกหลานเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่แสดงออกถึงอัตลักษณ์ของชาติพันธุ์ แม้ว่าภูมิปัญญาบางส่วนอาจหายไปตามการพัฒนาและการเปลี่ยนแปลงของยุคสมัย แต่ก็มีสิ่งใหม่เกิดขึ้นมาแทนที่ ซึ่งอาจเป็นการนำความรู้เดิมมาผสมผสานกับความรู้ใหม่ หรือเป็นความรู้ใหม่จากภายนอกแต่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน หรือการคงอยู่ทางชาติพันธุ์ โดยชุมชนบนพื้นที่สูงมีรูปแบบกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นใน 7 ลักษณะ ดังนี้

- (1) การเรียนรู้จากภายในชุมชน เป็นเรื่องของการดำรงชีวิตประจำวัน เช่น ระบบวนเกษตรป่าเมืองของคนไทยพื้นเมือง ที่บอหรือระบบเหมืองฝายเพื่อขนส่งน้ำเข้าแปลงนาและการทำนาขั้นบันไดของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง การทำไร่หมุนเวียนของชุมชนบนพื้นที่สูง การเก็บรักษาพันธุ์ข้าวและพืชท้องถิ่น รวมถึงงานด้านหัตถกรรม เช่น การจักสานเครื่องใช้ในครัวเรือน การทำเครื่องมือล่าสัตว์ และการทอผ้า ซึ่งสมาชิกทุกคนในชุมชนได้คุ้นเคยมาตั้งแต่เด็ก เป็นการถ่ายทอดภูมิปัญญาทางวัฒนธรรมที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษเพื่อการยังชีพ
- (2) การเรียนรู้จากพิธีกรรมและความเชื่อที่ถูกปลูกฝังความคิดมาจากบรรพบุรุษ ตั้งแต่รุ่นปู่ย่าตายายและสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีความสัมพันธ์กับสิ่งเหนือธรรมชาติ เช่น พิธีไหว้ผีหัวน้ำ หรือผีฝายของคนไทยพื้นเมือง พิธีชิงเซ็งหรือการเซ่นไหว้เทพเจ้าแห่งป่าของชาติพันธุ์ม้ง พิธีแม ซ่อง ล่อ ตู ของชาติพันธุ์อาข่า และพิธีชิงฮอมของชาติพันธุ์เมี่ยน เป็นต้น
- (3) การเรียนรู้จากภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น การรักษาโรคด้วยสมุนไพร งานช่าง งานฝีมือ หรือความรู้เรื่องพิธีกรรมต่างๆ จะถ่ายทอดภายในครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งเป็นความลับของตระกูล เช่น ตระกูลหมอผี และพิธีการไหว้เจ้าของชาวลีซอที่มีความแตกต่างของพิธีกรรมในแต่ละตระกูล เป็นต้น
- (4) การปฏิบัติจริงที่ฝึกฝนมาจากผู้รู้ ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง เป็นการถ่ายทอดที่ผู้สนใจไปขอรับการถ่ายทอดวิชาจากผู้รู้ที่ไม่ใช่คนในครอบครัวของตนทั้งในและนอกชุมชน เช่น หมอตำแย และการเล่นเครื่องดนตรีต่างๆ เป็นต้น
- (5) การปฏิบัติจริงที่ฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเองจนเกิดความชำนาญ เป็นความรู้ที่เกิดจากการสังเกต จดจำ การสั่งสมประสบการณ์ ลองผิดลองถูก แล้วถ่ายทอดไปสู่ลูกหลาน เช่น วิถีสังเกตความอุดมสมบูรณ์ของดินด้วยวัชพืชของชาติพันธุ์ดารอั้ง และวิธีสังเกตการติดผลของต้นมะเดื่อหน้าเพื่อบ่งชี้ปริมาณน้ำฝนในรอบปีของคนไทยพื้นเมือง เป็นต้น

- (6) ความรู้ความชำนาญที่เกิดจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับ เป็นความรู้ที่เกิดขึ้นโดยไม่ได้สนใจมาก่อน มีความเชื่อทางวิญญาณหรือมีสิ่งเหนือธรรมชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง ซึ่งส่วนใหญ่จะเกี่ยวข้องกับการรักษาโรคบางอย่างที่ไม่สามารถพิสูจน์ได้ทางวิทยาศาสตร์
- (7) การรับความรู้จากภายนอกชุมชน และนำมาผสมผสานกับความเชื่อหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับยุคสมัยและการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ของชุมชน การจัดตั้งกลุ่มทั้งที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การตั้งกฎระเบียบข้อบังคับในการอยู่ร่วมกับป่าของชุมชนที่มีการเรียกเก็บค่าปรับหากมีผู้ฝ่าฝืนโทษ การกำหนดวันเพื่อร่วมทำแนวกันไฟรอบหมู่บ้านที่ได้รับความรู้จากการอบรมของหน่วยงานต่างๆ และการทำพิธีบูชาป่าที่ประยุกต์ใช้ความเชื่อทางศาสนาเป็นกุศโลบายในการอนุรักษ์ต้นไม้ใหญ่ เป็นต้น

ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้อาจถ่ายทอดออกมาในรูปแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และแบบเป็นลายลักษณ์อักษร หรือทั้งสองรูปแบบก็ได้ แต่จากการศึกษาพบว่า การถ่ายทอดภูมิปัญญาของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงส่วนใหญ่จะเป็นไปในรูปแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เนื่องจากบางชาติพันธุ์ไม่มีภาษาเขียนเป็นของตนเอง จึงเป็นการถ่ายทอดจากบุคคลหนึ่งสู่บุคคลหนึ่งโดยตรงที่มีองค์ประกอบ 3 ส่วนด้วยกัน คือ

- (1) องค์คติ (concept) เป็นการส่งทอดความรู้ ความเข้าใจผ่านการปลูกฝังทางความคิด ความเชื่อ และอุดมการณ์ ด้วยวิธีการบอกเล่า บรรยายด้วยวาจา หรือปฏิบัติเป็นแบบอย่าง
- (2) องค์พิธีการ (usages) ได้แก่ ขนบธรรมเนียม ประเพณี ซึ่งออกมาในรูปแบบพิธีกรรมต่างๆ ที่สืบทอดกันมาจากบรรพบุรุษ อาจมีการปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย แต่ยังคงใจความสำคัญไว้ซึ่งมักจะพบเห็นในปัจจุบันที่แต่ละชุมชนพยายามใช้การแสดงพื้นบ้านและการละเล่นต่างๆ มาเป็นสื่อในการถ่ายทอดภูมิปัญญา ประเพณี และวัฒนธรรมให้แก่เยาวชน ผ่านการจัดกิจกรรมหรือเทศกาลประจำปี เพราะวิธีการนี้จะทำให้ผู้รับการถ่ายทอดได้รับความเพลิดเพลินไปพร้อมกับการเรียนรู้
- (3) องค์วัตถุ (instrumental and symbolic objects) เป็นสิ่งที่สามารถจับต้องได้ เช่น เครื่องดนตรี งานฝีมือ และสิ่งที่ไม่รูปร่างแต่เป็นเครื่องแสดงสัญลักษณ์ เช่น ภาษา เป็นต้น โดยอาจใช้การสาธิต การปฏิบัติจริง การจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ และการทำสื่อเผยแพร่ความรู้ที่เข้าใจง่ายเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้ได้เช่นกัน

ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบนพื้นที่สูง

- (1) การเปลี่ยนการนับถือผีเป็นการนับถือศาสนาคริสต์ และศาสนาอื่นๆ ชุมชนบนพื้นที่สูงหลายแห่งมีการเปลี่ยนแปลงความเชื่อทางศาสนา เนื่องจากความซับซ้อนและความหลากหลายทางพิธีกรรม บวกกับสภาพเศรษฐกิจในปัจจุบันที่ไม่เอื้อต่อการดำรงชีวิตแบบสมัยก่อน เพราะการนับถือดั้งเดิมจะต้องเคร่งครัดในการประกอบพิธีกรรมทางศาสนา ในขณะเดียวกันต้องมีการจัดเตรียมเครื่องเซ่นไหว้ต่างๆ เป็นจำนวนมาก อีกทั้งภาระในการดำเนินชีวิตไม่สอดคล้องกับกิจกรรมในชุมชน เช่น การออกไปทำงานนอกบ้าน หรือการออกไปเรียนหนังสือนอกชุมชน เมื่อมีความเชื่อทางศาสนาอื่นเข้ามาแทนที่จึงทำให้บางกลุ่มคนละทิ้งความเชื่อดั้งเดิม โดยเฉพาะความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับวิญญาณ หรือสิ่งเหนือธรรมชาติ และหันมาให้ความสนใจในเรื่องปัจจุบัน อย่างไรก็ตามในบางกลุ่มคนที่ยังชีพด้วยการเกษตรและมีความผูกพันกับธรรมชาติยังไม่ละทิ้งความเชื่อดั้งเดิมไปเสียหมด แต่มีการปรับลดทอนพิธีกรรมบางอย่างลงให้

สอดคล้องกับหลักความเชื่อทางศาสนาคริสต์และการดำเนินชีวิต เช่น พิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับข้าวซึ่งเป็นปัจจัยหลักในการดำรงชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูง และการปรับเปลี่ยนรูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาให้เป็นสากลมากขึ้น เช่น การจัดเทศกาลประจำปี เพื่อเผยแพร่ประเพณีและวัฒนธรรมของชนเผ่าที่สำคัญ ซึ่งบุคคลภายนอกหรือนักท่องเที่ยวสามารถเข้ามาร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ได้

- (2) ความเจริญทางสังคมเมือง เมื่อคนรุ่นใหม่ได้รับการสนับสนุนจากผู้ใหญ่ให้ออกไปสู่โลกภายนอก เช่น การส่งบุตรหลานไปเรียนหนังสือในตัวเมือง หรือการออกไปทำงานของผู้ใหญ่วัยกลางคน ทำให้กลุ่มคนเหล่านี้ได้เห็นโลกภายนอกมากขึ้น จึงอาจมองว่าภูมิปัญญาบางอย่างเป็นสิ่งล้าหลัง ประกอบกับการออกไปอยู่นอกชุมชนจะลดทอนความสัมพันธ์ในครอบครัวอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ บางคนไม่คิดหวนกลับมาบ้านเกิด หรือประกอบอาชีพดั้งเดิมตามที่ปู่ย่าตายายเคยทำ ภูมิปัญญาบางอย่างก็จะสูญหายไปเพราะไม่มีผู้สืบทอด โดยเฉพาะภูมิปัญญาที่สืบทอดเฉพาะในตระกูลที่ไม่สามารถถ่ายทอดแก่บุคคลอื่นได้ นอกจากนี้การพัฒนาสังคมอย่างรวดเร็วและการเข้ามาของบุคคลภายนอกก็เป็นอีกปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนบนพื้นที่สูงถูกกลืนหายไป

สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบนพื้นที่สูง พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสร้างเครือข่ายการทำงานที่เชื่อมโยงทุกหน่วยงานอย่างเป็นระบบ จะเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบนพื้นที่สูงแบบองค์รวมที่ยั่งยืน โดยเฉพาะการสร้าง ความเข้าใจและกระบวนการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยสนับสนุนการนำภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีแนวปฏิบัติที่ดีมาบูรณาการกับความรู้ในปัจจุบัน ให้เกิดการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับพื้นที่ และสอดคล้องกับวิถีการดำรงชีวิตของคนในชุมชน เพื่อลดการพึ่งพาจากภายนอก และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน ทำให้ภูมิปัญญาท้องถิ่นได้รับการยกระดับเป็นนวัตกรรมทางความรู้ที่ช่วยพัฒนาชุมชนบนพื้นที่สูง เมื่อคนในชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของภูมิปัญญาท้องถิ่น ก็จะเกิดความรู้สึกรักและหวงแหนต้องการสืบทอดภูมิปัญญาให้คงอยู่ต่อไป ดังนั้นจึงมีข้อเสนอแนะแนวทางในการเสริมสร้างกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับชุมชนบนพื้นที่สูงไว้ 4 แนวทาง ได้แก่

- (1) การขยายหรือเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ เพื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงให้กับคนในชุมชนและผู้สนใจ โดยมีการจัดการองค์ความรู้อย่างเป็นหมวดหมู่เพื่อให้ง่ายต่อการเข้าไปศึกษาเรียนรู้ ทั้งในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้และระบบออนไลน์สำหรับบุคคลทั่วไป โดยการบูรณาการร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นเพื่อการอนุรักษ์ภูมิปัญญาของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงที่เริ่มสูญหายหรือมีการสืบทอดน้อย
- (2) พัฒนาระบบการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยการเปิดโอกาสให้บุคคลที่มีความพร้อมเข้ามามีส่วนร่วมในกระบวนการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่เยาวชนและคนรุ่นใหม่
- (3) สร้างเครือข่ายและจัดตั้งศูนย์เรียนรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบนพื้นที่สูง เพื่อเป็นแหล่งรวบรวม สะสม และถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านต่างๆ หรือการเรียนรู้ข้ามชาติพันธุ์เพื่อการต่อยอดทางความรู้ ที่ชุมชนอื่นสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เข้ากับบริบทของชุมชนได้

- (4) สนับสนุนการเรียนรู้ของกลุ่มเยาวชนในท้องถิ่น โดยการจัดกิจกรรมส่งเสริมการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ควรอนุรักษ์และฟื้นฟูไว้ ร่วมกับชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง เช่น โรงเรียน และวัด เป็นต้น

2) รูปแบบการจัดการองค์ความรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ของชุมชนบนพื้นที่สูง มี 4 ขั้นตอนหลักที่สำคัญ ประกอบด้วย

ภาพที่ 47 รูปแบบการจัดการองค์ความรู้เพื่อสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

จากภาพที่ 46 สามารถอธิบายได้ดังนี้

กระบวนการที่ 1 กำหนดความรู้ โดยมุ่งศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการถ่ายทอดทางวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่น หรือเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชน ที่ควรค่าแก่การอนุรักษ์ ฟื้นฟู และต่อยอด เป็นขั้นตอนของการคัดเลือกความรู้โดยชุมชน

กระบวนการที่ 2 แสวงหาความรู้ รวบรวมและถอดองค์ความรู้จากผู้ทั้งในและนอกชุมชน เป็นการแลกเปลี่ยนความรู้กับบุคคลที่มีความรู้ ความสนใจในเรื่องเดียวกัน จะทำให้เห็นถึงหลักแนวคิดของภูมิปัญญาเรื่องนั้นๆ อย่างแตกฉาน อาจมีการศึกษาคู่ขนานกับหลักคิดทางวิชาการที่สามารถพิสูจน์ได้ ซึ่งขั้นตอนนี้อาจดึงกลุ่มเยาวชนที่มีความสนใจมาเข้าร่วมในกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อให้เยาวชนเข้าใจหลักคิดของคนรุ่นก่อนอย่างถ่องแท้ ไปสู่การสร้างจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมผ่านประสบการณ์จริงของผู้เรียนรู้

กระบวนการที่ 3 จัดเก็บความรู้ เมื่อรวบรวมข้อมูลครบถ้วน จึงนำมาออกแบบและพัฒนารูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง โดยให้คนในชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการความรู้ที่เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ของคนในชุมชน

กระบวนการที่ 4 ถ่ายทอดความรู้ เป็นรูปแบบการถ่ายทอดจากบุคคลสู่บุคคล โดยผ่านการปฏิบัติจริง จัดอบรม จัดกิจกรรม สาธิตประกอบการบรรยาย และการเผยแพร่ข้อมูลผ่านสื่อออนไลน์ในรูปแบบต่างๆ หรือสร้างจิตอาสาและเชิดชูความรู้ที่อยู่ในบุคคลให้สามารถถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นไปยังผู้ที่สนใจ เช่น กลุ่มนักท่องเที่ยว และผู้ที่มาศึกษาดูงาน ซึ่งจะช่วยเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ที่สามารถเข้าถึงกลุ่มคนได้หลากหลายมากขึ้น

ดังนั้น เพื่อสนับสนุนการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรดิน น้ำ และป่าไม้ของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง และการต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาพื้นที่สูงอย่างยั่งยืนได้ ในปีงบประมาณ พ.ศ.2564 จึงได้มีการศึกษาและพัฒนาต้นแบบกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เหมาะสมกับการเรียนรู้และการเข้าถึงแหล่งความรู้ของชุมชนกะเหรี่ยง ตามขั้นตอนข้างต้นดังนี้

- 1) **กำหนดความรู้** ได้คัดเลือกภูมิปัญญาที่มีความสำคัญต่อการดำรงชีวิตของชุมชนบนพื้นที่สูงร่วมกับชุมชนกะเหรี่ยงในพื้นที่โครงการหลวงและโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 3 แห่ง ได้แก่ บ้านห้วยบง ในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ บ้านห้วยเลา ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงป่าแป๋ อ.แม่แตง จ.เชียงใหม่ และบ้านปิพอ ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่เฉพาะบนดินน้อย อ.อมก๋อย จ.เชียงใหม่ คือ ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรน้ำของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (ทึบอ)
- 2) **แสวงหาความรู้** ศึกษาหลักการทำงานของทึบอเพิ่มเติมจากผลการศึกษาในปีงบประมาณ พ.ศ.2563 ด้วยการรวบรวมข้อมูลและแลกเปลี่ยนความรู้จากผู้รู้ทั้ง 3 ชุมชน การเรียนรู้จากประสบการณ์จริงร่วมกับชุมชน โดยการสำรวจและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง กับระบบทึบอ พบว่า **ทึบอ** หรือบางแห่งออกเสียงว่า **ทีโบ** เป็นการจัดการน้ำบนพื้นที่สูงของชุมชนกะเหรี่ยงซึ่งเกิดจากการเรียนรู้ของมนุษย์ที่อาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติ อาจจะมองว่า ล้าสมัย ไม่คงทนถาวรเหมือนการส่งน้ำผ่านท่อคอนกรีตหรือท่อพลาสติกในปัจจุบัน แต่หากมองในเชิงของการอนุรักษ์ ลำเหมืองดินมีประโยชน์อย่างมากเพราะช่วยเก็กละบบนิเวศป่าไม้ หากเส้นทางใดมีเส้นทางน้ำไหลผ่านก็จะนำพาความชุ่มชื้นไปสู่ที่นั่น ก่อนทำนาขั้นบันได ชาวกะเหรี่ยงจะทำการสำรวจเส้นทางน้ำในบริเวณป่าต้นน้ำไปจนถึงพื้นที่ที่จะทำนา หากพบว่ามีสายน้ำไหลผ่านไปถึง ชาวบ้านจะเริ่มลงมือขุดนาขั้นบันไดควบคู่ไปกับการทำระบบทึบอเพื่อนำน้ำมาใช้ในการเพาะปลูกข้าว ประกอบด้วย 3 ส่วน คือ **ทึบอไกล** เหมืองดินขนาดเล็กที่ชาวบ้านขุดขึ้น เชื่อมต่อจากแหล่งน้ำขนาดเล็กในป่าต้นน้ำ ลัดเลาะตามแนวขอบเขาเพื่อนำน้ำจากพื้นที่สูงมาใช้ในการทำนาขั้นบันไดที่ลดหลั่นไปตามที่ราบระหว่างหุบเขา โดยมี **ลิ** ทำหน้าที่เสมือนท่อลำเลียงน้ำ ทำจากท่อนไม้ที่ขุดเจาะด้านในให้เป็นร่อง หรือบางจุดอาจใช้ไม้ไผ่ผ่าซีกในการส่งน้ำข้ามสิ่งกีดขวางอย่างช่องเขาหรือจุดที่มีแม่น้ำสายเล็กๆ ตัดผ่าน ส่วนพื้นที่นาที่อยู่สูงกว่าลำห้วยหรือแม่น้ำสายหลัก ชาวบ้านก็มีวิธีนำน้ำมาใช้โดยการสร้าง **ทีเตาะ** หรือฝายทดน้ำที่ทำจากวัสดุธรรมชาติ ได้แก่ ก้อนหิน ท่อนไม้ และไม้ไผ่ วางเป็นขั้นขัดกันสลับไปมาโดยใช้ไม้หลักเป็นตัวยึด เพื่อช่วยยกระดับน้ำให้สูงขึ้นและเบี่ยงทางน้ำสายหลักให้ไหลลงสู่ทึบอไกลที่จะนำน้ำไปยังนาขั้นบันได ซึ่งฝายยังมีประโยชน์ในการช่วยชะลอการไหลของน้ำ กักเก็บตะกอน เพิ่มความชื้น เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์น้ำขนาดเล็ก

ภาพที่ 48 ที่บ่อโกล เหมืองดินขนาดเล็กที่ขุดไล่เลาะขอบเขาเพื่อลำเลียงน้ำสู่นาขั้นบันได

ภาพที่ 49 ลิ ท่อลำเลียงน้ำทำจากท่อนไม้ที่ขุดเจาะด้านในให้เป็นร่องหรือไม้ไผ่ผ่าซีก
เพื่อใช้ในการส่งน้ำข้ามสิ่งกีดขวาง

ภาพที่ 50 ที่เตาะ ฝ่ายทดน้ำที่ทำจากวัสดุธรรมชาติตามภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยง

ภาพที่ 51 ล้อที่บ่อโคะ พิธีเลี้ยงผีฝ่ายหรือเจ้าที่ของน้ำให้ช่วยดูแลนาข้าว

ภาพที่ 52 นาขั้นบันไดของชาวกะเหรี่ยงที่ได้รับน้ำจากระบบทึบอ

3) **จัดเก็บความรู้** ออกแบบและพัฒนารูปแบบการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำ และป่าไม้ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ร่วมกับผู้รู้ในชุมชน เยาวชน และเจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวง มีกิจกรรมในการดำเนินงานดังนี้

3.1) ทหารีร่วมกับผู้นำเกษตรกร ผู้นำชุมชน เยาวชนชาวกะเหรี่ยง เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ และนักพัฒนาสังคมของ สวสพ. ในการคัดเลือกรูปแบบสื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรน้ำของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (ทึบอ) โดยมีความเห็นร่วมกันว่าควรใช้สื่อที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่ายเป็นเครื่องมือในการบอกเล่าเรื่องราวภูมิปัญญาท้องถิ่น และได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับพระปลัดสุชาติ สุวตมโก ผู้ก่อตั้งศูนย์ปกากะญอศึกษา และดำรงตำแหน่งเจ้าอาวาส วัดห้วยบง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ ผู้รู้ภูมิปัญญา ประเพณี และวัฒนธรรมกะเหรี่ยง ซึ่งได้คัดเลือกการวาดภาพจิตรกรรมฝาผนังเป็นสื่อในการบันทึกและถ่ายทอดเรื่องราว วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการจัดการทรัพยากรน้ำและป่าไม้ของชาวกะเหรี่ยง เพราะเป็นวิธีการที่เหมาะสมกับการเรียนรู้ของคนชุมชนกะเหรี่ยงในอำเภอกัลยาณิวัฒนา ที่นอกจากจะช่วยบันทึกความทรงจำและถ่ายทอดเรื่องราวต่างๆ แล้วยังสามารถเข้าถึงกลุ่มคนได้หลากหลายช่วงอายุและเพศ

ภาพที่ 53 ออกแบบสื่อเผยแพร่ภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรน้ำของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (ทึบอ) ร่วมกับผู้รู้ในชุมชนและเยาวชนกะเหรี่ยง ณ วัดห้วยบง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

3.2) แลกเปลี่ยนความคิดเห็นร่วมกับผู้รู้ในชุมชน เยาวชนชาวกะเหรี่ยง เจ้าหน้าที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ และนักพัฒนาสังคมของ สวสพ. เกี่ยวกับองค์ประกอบของภาพวาดภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรน้ำของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (ทึบอ) โดยได้ข้อสรุป

ร่วมกันว่าควรมีองค์ประกอบทั้งหมด 4 ส่วน เพื่ออธิบายถึงความสัมพันธ์ของป่าและการจัดการน้ำตามหลักการของทีบอ ดังนี้

ส่วนที่ 1 ภาพสื่อวิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยง หรือคนที่อยู่ใกล้ชิดกับป่าและจะขาดจากกันไม่ได้ เมื่อคนต้องการน้ำก็ต้องรักษาป่า และเชื่อว่าขุนน้ำขุนห้วยทุกแห่งมีเจ้าของเพื่อระลึกถึงพระคุณของน้ำจึงมีการเลี้ยงผีหรือรุกขเทวดาที่คอยดูแลรักษาต้นไม้เพื่อเป็นการตอบแทนคุณของน้ำคุณของป่า พิธีกรรมนี้เรียกว่า ลือทีบอโคะ นำเหล้า ข้าว ใช้ไก่หรือหมู โดยนำส่วนต่างๆ ที่มีความสำคัญ เช่น เลือด หัวใจ ตับ มาทำเป็นเครื่องเซ่นไหว้เจ้าที่ เป็นเช่นนี้ในการทำพิธีจึงมีเฉพาะผู้ชายช่วยกันประกอบพิธีเท่านั้น ด้วยเห็นว่าผู้หญิงจะขวัญอ่อนหรือตกใจง่าย และเมื่อมีเด็กเกิดใหม่ก็จะมีการนำรกกับสายสะดือเด็กไปแขวนไว้กับต้นไม้ที่มีดอกออกผลเรียกว่า “เดปอกู” เปรียบเสมือนชีวิตของคนที่จะได้เจริญเติบโตและสืบเผ่าพันธุ์ต่อไป พิธีกรรมเหล่านี้จึงเป็นการทำเพื่อให้คนเกิดความสุขใจ มีความสุข ไม่กล้าตัดไม้ทำลายป่า เมื่อเข้าสู่ยุคของการเปลี่ยนแปลงจากการนับถือผีมาเป็นการนับถือศาสนาพุทธก็มีการทำพิธีบวชป่าซึ่งเป็นกุศโลบายอย่างหนึ่งในการรักษาป่าของชุมชนกะเหรี่ยงบนพื้นที่สูง

ส่วนที่ 2 ภาพการยังชีพของชาวกะเหรี่ยงด้วยการเกษตรที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาการทำฝายสำหรับผันน้ำจากที่สูงไปใช้ในนาขั้นบันได เป็นภาพที่แสดงให้เห็นถึงวิธีการนำน้ำไปใช้และความร่วมแรงร่วมใจกัน ฝายของชาวกะเหรี่ยงมีมานับร้อย โดยมีหลักคิด คือ นำสิ่งที่อยู่ใกล้ตัวมาใช้ประโยชน์ เมื่อมีไม้ไผ่ที่หิบบ้างจึงนำมาใช้ เพราะในอดีตไม่มีปูนหรือคอนกรีต แต่ประโยชน์ของฝายที่ทำจากไม้มีมากกว่าเพราะทำให้น้ำไหลทะลุผ่านได้ สัตว์น้ำขนาดเล็กก็สามารถว่ายผ่านได้เช่นกัน ในทุกปีคนที่ใช้น้ำจากฝายเดียวกันจะมารวมตัวกันทำฝายไม้ไผ่ ช่วยกันหาหลักไม้มาซ่อมแซมเพราะไม้ไผ่ผุสลายง่าย จากภาพจะเห็นว่าทุกคนได้ช่วยเหลือกันแบ่งงานกันทำ หญิง ชาย เด็ก ผู้ใหญ่ ได้มีส่วนร่วมในการสร้างฝายช่วยกันหิบบจับคนละเล็กละน้อย แม้ว่าเด็กไม่สามารถช่วยทำงานได้แต่ก็มาอยู่ใกล้ๆ ได้มาเรียนรู้การทำงานของคน

ส่วนที่ 3 แสดงถึงภูมิปัญญาในการลำเลียงน้ำไปใช้ โดยการขุดเหมืองดิน ในภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า “ทีบอ” หรือในชุมชนปกากะญอออกเสียงว่า “ทีโบ” เหมืองดินที่ขุดลัดเลาะเขาจะค่อยๆ ไหลระดับจากที่สูงลงที่ต่ำ ทีโบ นับเป็นภูมิปัญญาอีกอย่างหนึ่งของชาวกะเหรี่ยงที่มีหลักคิดต่างจากการสร้างระบบเหมืองฝายในปัจจุบันที่หล่อด้วยปูนเพื่อไม่ให้น้ำไหลซึมลงไปในดิน แต่สำหรับชาวกะเหรี่ยงแล้วคิดว่าทุกสิ่งในป่าควรได้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ต้นไม้บางต้นทั้งปีแทบไม่ได้รับน้ำ หากมีลำเหมืองดินขุดผ่านจะทำให้ดินในบริเวณนั้นมีความชุ่มชื้น สัตว์ป่าได้กินได้อาศัย จุดที่เป็นช่องเขาน้ำผ่านไม่ได้ก็ใช้ไม้ไผ่ หรือนำท่อนไม้มาขุดเจาะร่องทำเป็นรางหรือท่อลำเลียงน้ำ ที่ภาษากะเหรี่ยงเรียกว่า “ลี”

และ ส่วนที่ 4 แสดงถึงประโยชน์ของการดูแลรักษาป่า ทำให้ชาวกะเหรี่ยงมีน้ำใช้ ตั้งแต่คนที่อยู่ต้นน้ำถึงปลายน้ำ คำนึงถึงผู้ที่ใช้น้ำร่วมกันถึงจะมีมากน้อยก็ต้องแบ่งปันกัน จะสังเกตได้ว่าเมื่อถึงเวลาปลูกข้าวชาวบ้านก็จะปลูกไล่เลี่ยกัน ส่วนน้ำที่ล้นหรือเหลือใช้แล้วก็จะไหลลงสู่แม่น้ำกลายเป็นแหล่งเพาะพันธุ์สัตว์น้ำทั้ง กุ้ง ปู ปลา ได้ใช้ประโยชน์ต่อไป ภาพในส่วนนี้จะทำให้เห็นถึงหลักการและความสำคัญของทีบอ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาของชาวกะเหรี่ยงที่นำน้ำจากที่สูงไหลลงสู่ที่ต่ำเพื่อใช้ประโยชน์ในการทำนาขั้นบันได

3.3) สนับสนุนกระบวนการสืบทอดภูมิปัญญา โดยให้เยาวชนกะเหรี่ยงที่มีทักษะด้านศิลปะเป็นผู้ถ่ายทอดเรื่องราว วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่น ผ่านภาพวาดจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งจะติดตั้งไว้ในศูนย์ปกาศะณูศึกษา วัดห้วยบง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ พื้นที่ส่งเสริมของศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ เพื่อเป็นแหล่งเรียนรู้ด้านประเพณีและวัฒนธรรมชนเผ่ากะเหรี่ยงแก่เยาวชนและผู้สนใจ

3.4) บันทึกและบอกเล่าเรื่องราวภูมิปัญญาระบบเหมืองฝายของชาวกะเหรี่ยง (ทีบอ) ในรูปแบบบทความออนไลน์ เพื่อการถ่ายทอดความรู้สู่บุคคลทั่วไป

ภาพที่ 54 การสร้างสรรค์ผลงานภาพวาดภูมิปัญญาการจัดการทรัพยากรน้ำของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (ทีบอ) โดยเยาวชนกะเหรี่ยง นายเป้ง มิตรสาธิต และ นายบุญโรจน์ มีทรัพย์กว้าง

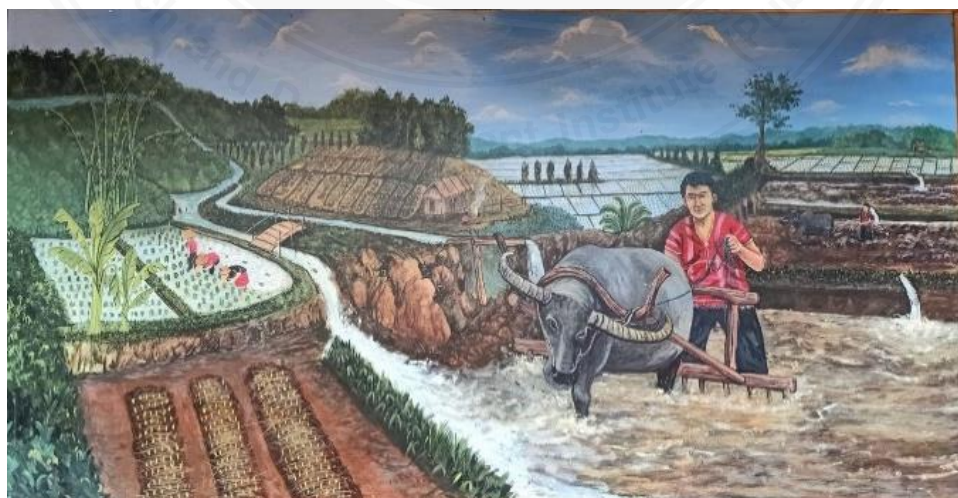
ภาพที่ 55 วิถีชีวิตของชาวกะเหรี่ยง ความสัมพันธ์ของคนกับป่า

ภาพที่ 56 ภูมิปัญญาการทำฝายทดน้ำ (ตีตาะ) ของชาวกะเหรี่ยง

ภาพที่ 57 ภูมิปัญญาการลำเลียงน้ำไปใช้ประโยชน์ของชาวกะเหรี่ยง

ภาพที่ 58 ประโยชน์จากการดูแลป่าต้นน้ำสู่การทำนาขั้นบันไดของชาวกะเหรี่ยง

4) ถ่ายทอดความรู้ ได้เผยแพร่สื่อเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำและป่าไม้ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยงให้แก่เยาวชนและบุคคลทั่วไปใน 2 ช่องทาง ดังนี้

ช่องทางที่ 1 การวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับชุมชนในศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ครูและนักเรียนในระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย โรงเรียนมัธยมกัลยาณิวัฒนาเฉลิมพระเกียรติ และพระสงฆ์ วัดห้วยบง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ โดยการเสริมสร้างศักยภาพมัคคุเทศก์ท้องถิ่น จำนวน 20 คน ให้มีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและความสำคัญของภูมิปัญญาระบบเหมืองฝายของชาวกะเหรี่ยง (ทึบอ) และสามารถถ่ายทอดความรู้แก่ผู้สนใจและนักท่องเที่ยวได้ ดังรายชื่อต่อไปนี้

ตารางที่ 13 รายชื่อนักเรียนที่ได้รับการเสริมสร้างศักยภาพมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ระดับชั้น	ที่อยู่
1	นางสาวอนิสา เขตปรการไทย	มัธยมศึกษาปีที่ 5	39 หมู่ 3 บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
2	นางสาวสุทธิรา อมรอรุณโรจน์	มัธยมศึกษาปีที่ 5	21 หมู่ 5 บ้านห้วยเสียด ต.แจ่มหลวง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
3	นางสาวณัฐนิชา กันธิมา	มัธยมศึกษาปีที่ 5	55 ต.เมืองแปง อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน
4	นางสาวแสงก่า	มัธยมศึกษาปีที่ 5	38 หมู่ 2 บ้านใหม่ดอนตัน ต.เมืองแปง อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน
5	นางสาวผุสดี อนงค์คุณากร	มัธยมศึกษาปีที่ 5	34 หมู่ 5 บ้านห้วยปู ต.แม่แดด อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
6	นางสาวจิราณุช เพชรพิชิตชัย	มัธยมศึกษาปีที่ 5	หมู่ 4 บ้านห้วยบะบ้า ต.แจ่มหลวง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
7	นางสาวสุดารัตน์ ผาสุกพันธ์	มัธยมศึกษาปีที่ 5	56 หมู่ 3 บ้านแม่ละอุป ต.แจ่มหลวง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
8	นางสาวรสริน ศิริผจญ	มัธยมศึกษาปีที่ 5	91 หมู่ 6 บ้านนาเกล็ดหอย ต.แจ่มหลวง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
9	นางสาวจิรดา เจนพานิชกุล	มัธยมศึกษาปีที่ 5	หมู่ 4 บ้านห้วยยา ต.แจ่มหลวง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
10	นางสาวรินรดา พิริยะวรคุณ	มัธยมศึกษาปีที่ 5	187/3 หมู่ 3 บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
11	นางสาววชิราพร ตินิ	มัธยมศึกษาปีที่ 5	166 หมู่ 3 บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
12	นางสาวณัฐจิรา เขตเนาว์อนุรักษ	มัธยมศึกษาปีที่ 5	34 หมู่ 3 บ้านวัดจันทร์ ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
13	นางสาวสมศรี จริยาภาพันท์	มัธยมศึกษาปีที่ 5	69 หมู่ 1 บ้านห้วยฮ่อม ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
14	นางสาวอุฬาริกา สุขก่า	มัธยมศึกษาปีที่ 5	134 หมู่ 4 บ้านสบสา ต.เมืองแปง อ.ปาย จ.แม่ฮ่องสอน

ตารางที่ 13 รายชื่อนักเรียนที่ได้รับการเสริมสร้างศักยภาพมัคคุเทศก์ท้องถิ่น

ลำดับ	ชื่อ-สกุล	ระดับชั้น	ที่อยู่
15	นายภูริวัฒน์ สิทธิคงชาญ	มัธยมศึกษาปีที่ 5	65 หมู่ 6 บ้านหนองแดง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
16	นายขวัญชาติ ไพโรจน์ศิริ	มัธยมศึกษาปีที่ 6	205/1 หมู่ 3 บ้านแม่ละอุป ต.แจ่มหลวง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
17	นายคณาพล คณากุลสวรรค์	มัธยมศึกษาปีที่ 6	274 ม.3 บ้านแม่ละอุป ต.แจ่มหลวง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
18	นายศุภวิชญ์ ใจมั่น	มัธยมศึกษาปีที่ 6	128 หมู่ 7 บ้านเด่น ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
19	นางสาวศรีสุดา สีสามีทรัพย์	มัธยมศึกษาปีที่ 6	46 หมู่ 4 บ้านห้วยบะบ้า ต.แจ่มหลวง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่
20	นางสาวอสิวรา คุณถาวรกุล	มัธยมศึกษาปีที่ 6	37 หมู่ 2 บ้านกัวโป่ง ต.แจ่มหลวง อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่

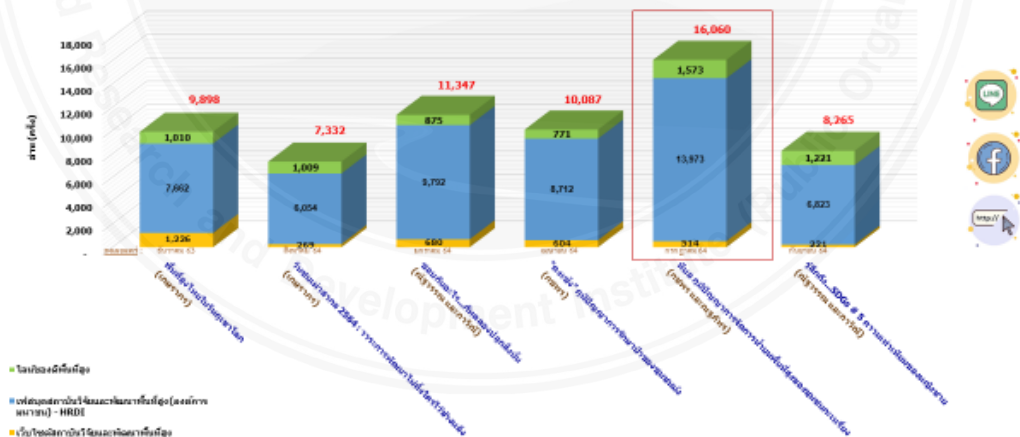
ภาพที่ 59 ความร่วมมือของ สวสพ. ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ วัดห้วยบง และครูโรงเรียนมัธยม กัลยาณิวัฒนาเฉลิมพระเกียรติ ในการพัฒนาทักษะการเป็นมัคคุเทศก์ให้กับเยาวชนกะเหรี่ยง

ช่องทางที่ 2 ถ่ายทอดความรู้ เรื่อง ทীবอ ภูมิปัญญาการจัดการน้ำบนพื้นที่สูงของชุมชนกะเหรี่ยง ไปสู่เกษตรกรบนพื้นที่สูงและผู้สนใจผ่านช่องทางออนไลน์ของ สวพส. ได้แก่ เฟสบุ๊ก ไลน์ของดีพื้นที่สูง และเว็บไซต์ โดยมีผู้เข้าชมบทความวิจัยสะสมตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-กันยายน 2564 จำนวน 16,060 ครั้ง และได้ทดลองเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับทীবอลงในวิกิพีเดียสารานุกรมเสรี เพื่อเพิ่มช่องทางการประชาสัมพันธ์ความรู้ไปสู่กลุ่มคนที่หลากหลายมากยิ่งขึ้น

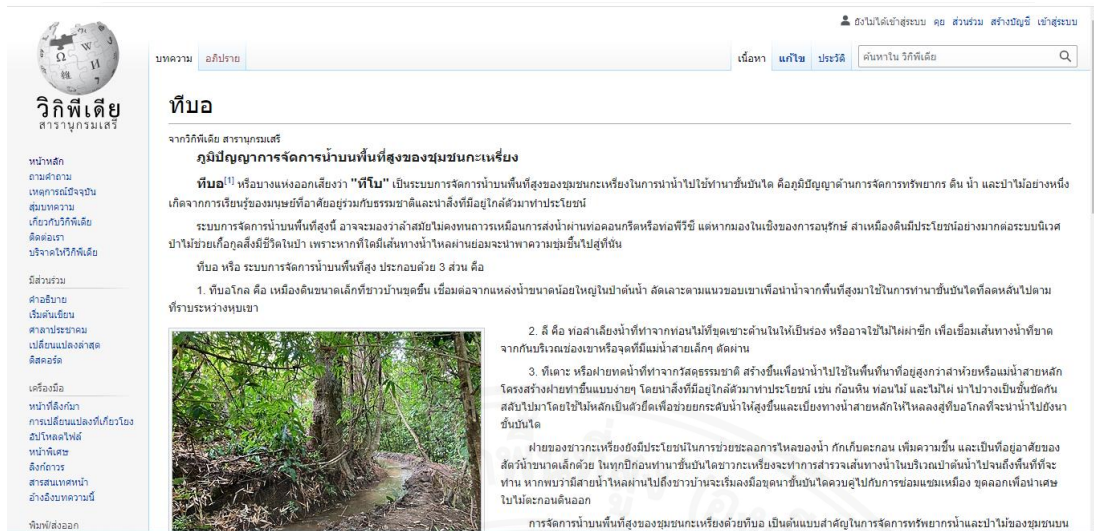

ภาพที่ 60 การเผยแพร่บทความเรื่อง ทীবอ ภูมิปัญญาการจัดการน้ำบนพื้นที่สูงของชุมชนกะเหรี่ยง ผ่านช่องทางออนไลน์ของ สวพส. (<https://www.hrdi.or.th/Articles/Detail/1460>)

จำนวนผู้เข้าชมบทความวิจัยด้านสังคม (ค.ค. 2563 - ก.ย. 2564)

ภาพที่ 61 ผลการเผยแพร่บทความวิจัยด้านสังคมผ่านช่องทางออนไลน์
ที่มา: สำนักวิจัย (2564)

ภาพที่ 62 การทดลองเผยแพร่บทความทึบอ ผ่านวิกิพีเดียสารานุกรมเสรี
(<https://th.wikipedia.org/wiki/ทึบอ>)

ผลจากการวิจัยแบบมีส่วนร่วมในการพัฒนาระบบการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำและป่าไม้ของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง (ทึบอ) ร่วมกับชุมชนบนพื้นที่สูง 3 ชุมชน ในพื้นที่ศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ โครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงป่าแป๋ และโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงเพื่อแก้ปัญหาพื้นที่เฉพาะขุนตื้นน้อย ด้วยการถ่ายทอดเรื่องราว วิถีชีวิต และภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนกะเหรี่ยง ผ่านภาพวาดจิตรกรรมฝาผนังที่ติดตั้งไว้ในศูนย์ปกาศะณูยศึกษา วัดห้วยบง การเผยแพร่ความรู้แก่บุคคลทั่วไปผ่านช่องทางออนไลน์ของ สวพส. และวิกิพีเดียสารานุกรมเสรี รวมทั้งการเสริมสร้างศักยภาพมัคคุเทศก์น้อยให้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและความสำคัญของทึบอ ทำให้เยาวชนกะเหรี่ยง จำนวน 20 คน ได้รับการปลูกฝังจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยมีโอกาสร่วมคิดร่วมทำเพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น อีกทั้งคนในชุมชนเป้าหมายตระหนักรู้ถึงคุณค่าในภูมิปัญญาท้องถิ่น ซึ่งชุมชนสามารถนำไปต่อยอดโดยผสมผสานกับความรู้ปัจจุบันเพื่อใช้วางแผนและกำหนดกิจกรรมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่สอดคล้องกับภูมิสังคมบนพื้นที่สูงได้

บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย

โครงการวิจัยและพัฒนาศักยภาพผู้นำการเปลี่ยนแปลงในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

5.1 การศึกษาคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของผู้นำเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

การสัมภาษณ์ข้อมูลเชิงลึกผู้นำเกษตรกรชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนไทยพื้นเมือง ม้ง อาข่า และเมี่ยน จำนวน 75 ราย แบ่งเป็นเพศชาย 61 ราย และเพศหญิง 14 ราย ครอบคลุมกลุ่มตัวอย่าง 3 ช่วงอายุ ได้แก่ 17-45 ปี 46-60 ปี และ 61 ปีขึ้นไป ในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 23 แห่ง ได้แก่ กะเหรี่ยง สบเมย แม่สามแลบ แม่สอง แม่มะลอ สบโขง แม่แฮหลวง ขุนตั้นน้อย คนไทยพื้นเมือง ป่าแป๋ ห้วยเป้า ปางมะโอ โป่งคำ แม่จริม ม้ง ดอยปุย ปากกล้วย ปางหินฝน ขุนสถาน อาข่า วาวี แม่สอง ห้วยกางปลา และ เมี่ยน สะเนียน น้ำแ่ง วังไผ่ และคลองลาน พบว่า กลุ่มตัวอย่างมีคุณสมบัติขั้นพื้นฐานของเกษตรกร 7 ข้อ อยู่ในระดับดี (4.11 คะแนน) มีคะแนนความภูมิใจในการทำงานร่วมกับ สวพส. มากที่สุด (4.29 คะแนน) แต่ยังต้องได้รับการพัฒนาในด้านการจัดการผลผลิต การตลาด และการพัฒนาเครือข่ายทางธุรกิจ ซึ่งพบว่า เกษตรกรกลุ่มตัวอย่างมีคุณลักษณะที่พึงประสงค์ร่วม คือ เป็นผู้ที่มีความเสียสละ เพียรพยายาม สนใจใฝ่เรียนรู้และพัฒนาตนเองตลอดเวลา กระตือรือร้นในการทำงาน พร้อมลงมือปฏิบัติทันทีเมื่อได้รับความรู้ใหม่ มีความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ รวมทั้งมีความสามารถในการถ่ายทอดความรู้ให้แก่บุคคลอื่น ภูมิใจในการเป็นผู้นำเกษตรกร และสร้างศรัทธาได้

โดยมีคุณลักษณะเฉพาะของชาติพันธุ์เป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่มีผลต่อการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่าง เนื่องจากวิถีชีวิต การหล่อหลอมเลี้ยงดู ความเชื่อที่ถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น และที่ตั้งถิ่นฐานที่มีสภาพภูมิประเทศแตกต่างกัน จึงทำให้ผู้นำเกษตรกรมีแนวคิดและการยอมรับสิ่งใหม่แตกต่างกันออกไป ดังนี้ (1) ชาติพันธุ์กะเหรี่ยง ขยัน อดทน มีความสามัคคี ช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างคนในชุมชน อยู่อย่างพอเพียง ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ (2) คนไทยพื้นเมือง เป็นกลุ่มคนที่เรียนรู้ได้เร็ว สามารถทำงานที่ละเอียดประณีตได้ มีโอกาสในการเข้าถึงความรู้ แหล่งทุน และตลาดได้หลายช่องทาง ชอบการใช้เทคโนโลยี และจะตัดสินใจยอมรับสิ่งใหม่เมื่อได้รับข้อมูลข่าวสารรอบด้าน (3) ชาติพันธุ์ม้ง กล้าเสี่ยง กล้าลงทุน มีทักษะทางการค้า กล้าเจรจาต่อรอง เป็นคนช่างสังเกต กระตือรือร้นที่จะหาความรู้ใหม่ ต้องการข้อมูลที่แม่นยำฉบับใดโดยเฉพาะข้อมูลด้านการตลาดเพื่อใช้ในการตัดสินใจ และสนใจการปลูกพืชอายุสั้นที่ได้ผลตอบแทนสูง ชาติพันธุ์อาข่า มุ่งมั่นทำงานแบบมีเป้าหมาย มีทักษะด้านการค้าและเครือข่ายกับชาวจีนปรับตัวได้เร็ว เข้าถึงเทคโนโลยีการสื่อสารได้ดี และชาติพันธุ์เมี่ยน ขยัน อดทน มีความมุ่งมั่นตั้งใจ และกระตือรือร้นในการทำงานให้สำเร็จตามเป้าหมาย ชอบเรียนรู้สิ่งใหม่ ยอมรับสิ่งใหม่เมื่อได้เห็นความสำเร็จของบุคคลในชุมชนหรือชาติพันธุ์เดียวกัน

ทั้งนี้ จากการจัดกลุ่มตามทักษะการเรียนรู้ของกลุ่มตัวอย่าง สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มเกษตรกรที่มีทักษะการเรียนรู้เร็ว กลุ่มเกษตรกรที่พร้อมปรับเปลี่ยนเมื่อมีข้อมูลที่รอบด้าน กลุ่มเกษตรกรที่ปรับเปลี่ยนเมื่อเห็นตัวอย่างความสำเร็จ ซึ่งมีทุน 5 ด้าน ประกอบด้วย ทุนมนุษย์ ทุนสังคม ทุนกายภาพ ทุนธรรมชาติ และทุนทางการเงิน เป็นปัจจัยที่เอื้อต่อการสร้างสภาวะแวดล้อมในการพัฒนาตนเองของเกษตรกรให้เป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลง อย่างไรก็ตามในการพัฒนาศักยภาพผู้นำเกษตรกรนั้น ก็ยังพบปัญหาอีกหลายประการ เช่น ข้อจำกัดในการติดต่อสื่อสาร ข้อจำกัดด้านคมนาคมขนส่ง การขาดทักษะใน

การใช้เทคโนโลยีเพื่อช่วยจัดการผลผลิตและการตลาด ความหลากหลายทางชาติพันธุ์ และการดำเนินงานพัฒนาที่ต่อเนื่อง เป็นต้น

5.2 การศึกษาลักษณะธุรกิจของสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง

ปัจจุบันในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง 44 แห่ง มีการส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อการจัดการผลผลิตและการตลาด รวม 98 กลุ่ม ประกอบด้วย สหกรณ์ 11 กลุ่ม เตรียมสหกรณ์ 7 กลุ่ม วิสาหกิจชุมชน 51 กลุ่ม และพึ่งตนเอง 29 กลุ่ม มีจำนวนสมาชิกรวม 3,211 ราย กระจายทั่วไปในแต่ละกลุ่มพื้นที่ที่มีความแตกต่างกันทางภูมิสังคม และจำหน่ายสินค้าเกษตรผ่าน 3 ช่องทางหลัก ได้แก่ ตลาดข้อตกลง ตลาดท้องถิ่น และตลาดออนไลน์ โดยสถาบันเกษตรกรแต่ละกลุ่มจะมีลักษณะทางธุรกิจที่ต่างกันอย่างออกไปตามชนิดของสินค้า พืชผัก ไม้ผล กาแฟ ปศุสัตว์ แปรรูป และหัตถกรรม รวมทั้งการจัดหาปัจจัยทางการผลิตจำหน่าย กลุ่มออมทรัพย์ และสินเชื่อทางการเกษตร โดยคัดเลือกสถาบันเกษตรกรที่มีแนวปฏิบัติที่ดี เพื่อศึกษาปัจจัยและเงื่อนไขความสำเร็จของการสถาบันเกษตรกรในโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวง จำนวน 8 กลุ่ม ได้แก่ (1) สหกรณ์การเกษตรโครงการหลวงปางหินฝน จำกัด (2) วิสาหกิจชุมชนแปรรูปผลิตภัณฑ์ชุมชนตำบลป่าแป๋ (3) วิสาหกิจชุมชนลุ่มน้ำจัน (4) วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรโครงการพัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงห้วยเป้า (5) สหกรณ์การเกษตรโครงการขยายผลโครงการหลวงสบเมย จำกัด (6) วิสาหกิจชุมชนหัตถกรรมย้อมสีธรรมชาติปางแดงใน (7) สหกรณ์พัฒนาพื้นที่สูงแบบโครงการหลวงพบพระ จำกัด และ (8) วิสาหกิจกาแฟดอยกลาง (ปางต้นเตื่อ) พบว่า

สถาบันเกษตรกรที่มีแนวปฏิบัติที่ดีทั้ง 8 กลุ่ม มีปัจจัยที่นำไปสู่ความสำเร็จในการขับเคลื่อนการดำเนินงานของกลุ่ม 3 ด้าน คือ ปัจจัยภายในที่เกิดจากแรงผลักดันไปสู่การรวมกลุ่ม ต้องมีจุดเริ่มต้นจากปัญหาหรือความต้องการของเกษตรกร และอยู่บนวิถีชีวิตของชุมชน ซึ่งจะนำไปสู่การมีวัตถุประสงค์เดียวกัน และการทำงานเป็นทีมบนฐานทุนท้องถิ่น ปัจจัยภายในที่มีส่วนในการขับเคลื่อนธุรกิจ มีองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ คณะกรรมการ ต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ น่าเชื่อถือ เสียสละ มุ่งมั่นตั้งใจ ยอมรับฟังความคิดเห็น มีความคิดก้าวหน้า และภาวะผู้นำ พร้อมดำเนินการตามหลักธรรมาภิบาลด้วยความโปร่งใส และ สมาชิก ต้องมีความสามัคคีปรองดอง รับฟังข้อคิดเห็นของผู้อื่น ร่วมแก้ไขปัญหา ตระหนักและปฏิบัติตามระเบียบข้อบังคับของกลุ่ม เสียสละ คอยช่วยเหลือกันสอดส่องดูแลกิจการของกลุ่มให้ดำเนินไปได้ด้วยดี โดยความสำเร็จของกลุ่มอยู่บนเงื่อนไข คือ ต้องดำเนินธุรกิจบนพื้นฐานความรู้ ทุกคนในกลุ่มต้องรู้จักหน้าที่ เคารพพบปะกันซึ่งกันและกัน และมีส่วนร่วมในการพัฒนากลุ่ม ขนาดของธุรกิจต้องมีความเหมาะสมกับความสามารถในการบริหารจัดการกลุ่ม การดำเนินกิจกรรมมีความต่อเนื่อง มีช่องทางการตลาดที่ชัดเจน **ซึ่งมีปัจจัยภายนอกที่สนับสนุนการทำงานกลุ่ม** คือ การสนับสนุนของหน่วยงานบูรณาการทั้งภาครัฐ เอกชน สถาบันการเงิน สถาบันการศึกษา ในด้านความรู้และงบประมาณเพื่อพัฒนาศักยภาพของกลุ่ม การมีระบบพี่เลี้ยงคอยติดตามให้คำแนะนำปรึกษาอย่างใกล้ชิด และนโยบายเชิงพื้นที่ที่ให้ความสำคัญต่อการรวมกลุ่มเกษตรกร จะส่งผลต่อความเข้มข้นในการพัฒนากลุ่มและการเชื่อมโยงเครือข่ายด้านการผลิตและการตลาดได้

5.3 การศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรและสถาบันเกษตรกรที่เหมาะสมกับชาติพันธุ์ในโครงการ

การศึกษากระบวนการพัฒนาผู้นำเกษตรกรทั้งรายเดี่ยวและรายกลุ่ม สามารถกำหนดกลยุทธ์ในการยกระดับศักยภาพผู้นำเกษตรกรบนพื้นที่สูงแบบแม่นยำตามทักษะการเรียนรู้ของผู้นำเกษตรกร 3 กลุ่ม ดังนี้

1) **เกษตรกรที่มีทักษะการเรียนรู้เร็ว** ที่ต้องการเสริมความรู้เฉพาะเรื่องเพื่อยกระดับรายได้ของตนเอง ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรรุ่นใหม่อายุ 30-45 ปี บางส่วนมีประสบการณ์ทำงานภายนอกชุมชน แนวทางการพัฒนาจึงต้องมุ่งเน้นการเสริมความรู้ที่ตรงกับความต้องการในปัจจุบันและรองรับความท้าทายในอนาคต เช่น เทคโนโลยีการเพาะปลูก มาตรฐานการผลิต และการตลาดสมัยใหม่ ควบคู่กับการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการหนุนเสริมการเรียนรู้

2) **เกษตรกรที่พร้อมปรับเปลี่ยนเมื่อมีข้อมูลที่รอบด้าน** ครอบคลุมข้อมูลการผลิต การตลาด และผลตอบแทน เพื่อประกอบการตัดสินใจเปรียบเทียบการเกษตรเดิมของครัวเรือนและทางเลือก เป็นเกษตรกรที่มีอายุ 46-60 ปี แนวทางการพัฒนาเกษตรกรจึงควรเป็นรูปแบบผสมผสาน การฝึกอบรม ศึกษาดูงาน การสาธิตในแปลง การติดตามให้คำแนะนำ รวมทั้งการสนับสนุนปัจจัยการผลิตที่จำเป็นและการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเพื่อขยายเครือข่ายการเรียนรู้

และ 3) **กลุ่มที่ปรับเปลี่ยนเมื่อเห็นตัวอย่างความสำเร็จ** ซึ่งครอบคลุมทุกช่วงอายุ แต่มักจะอยู่ในชุมชนที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ห่างไกลทุรกันดารและการคมนาคมขนส่งยากลำบากทำให้การเข้าถึงความรู้มีจำกัด การตัดสินใจปรับเปลี่ยนจึงเรียนรู้จากความสำเร็จของคนในชาติพันธุ์เดียวกัน แนวทางการพัฒนาที่นอกเหนือจากการส่งเสริมด้วยข้อมูลที่รอบด้านแล้ว ควรเน้นการสร้างตัวอย่างความสำเร็จในชุมชนเพื่อเป็นแรงบันดาลใจและแหล่งเรียนรู้ที่เข้าถึงได้ของเกษตรกร

ส่วนกลยุทธ์ในการยกระดับการพัฒนาสถาบันเกษตรกรให้เป็นผู้ประกอบการธุรกิจบนพื้นที่สูงในระยะต่อไปนั้น ควรมุ่งเน้นในการพัฒนาทักษะด้านดิจิทัลสำหรับการค้ารูปแบบใหม่ โดยดึงกลุ่มคนรุ่นใหม่ที่มีความรู้ด้านการใช้เทคโนโลยีเพื่อการติดต่อสื่อสารเข้ามาช่วยขับเคลื่อนการทำธุรกิจ ทั้งในด้านการจัดการเก็บข้อมูลและการตลาดออนไลน์ ควบคู่ไปกับการพัฒนาเครือข่ายเพื่อเชื่อมโยงผลผลิตและการตลาดของสินค้าเกษตรบนพื้นที่สูง การพัฒนาศักยภาพการผลิตและการแปรรูปของกลุ่มเกษตรกรไปสู่การยกระดับมาตรฐานผลิตภัณฑ์แปรรูปที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมตามนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจสีเขียว (BCG Model) โดยมีการดำเนินงานอย่างบูรณาการกับหน่วยงานภาคี ทั้งภาครัฐ เอกชน สถาบันการศึกษาเพื่อสนับสนุนการเพิ่มพูนความรู้และทักษะต่างๆ ที่กลุ่มเกษตรกรจำเป็นต้องมี เช่น ทักษะการพูด การเจรจาต่อรอง และทักษะดิจิทัล เป็นต้น

5.4 การศึกษากระบวนการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง

การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง ซึ่งเป็นทุนมนุษย์หนึ่งของผู้นำเกษตรกรพบว่า การสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาติพันธุ์กะเหรี่ยง คนไทยพื้นเมือง ม้ง ลีซู ดาราอั้ง อาข่า และเมี่ยน มีรูปแบบกระบวนการสืบทอดใน 7 ลักษณะ คือ (1) การเรียนรู้จากภายในชุมชน ที่เป็นเรื่องของ การดำรงชีวิตประจำวัน (2) การเรียนรู้จากพิธีกรรมและความเชื่อที่ถูกปลูกฝังความคิดมาจากบรรพบุรุษ (3) การเรียนรู้จากภายในครัวเรือน เป็นการสืบทอดความรู้ความชำนาญที่มีลักษณะเฉพาะ เป็นความลับของตระกูล (4) การปฏิบัติจริงที่ฝึกฝนมาจากผู้รู้ ผู้ชำนาญเฉพาะอย่าง ที่ไม่ใช่คนในครอบครัวของตน (5) การปฏิบัติจริงที่ฝึกฝนและค้นคว้าด้วยตนเองจนเกิดความชำนาญ (6) ความรู้ความชำนาญที่เกิดจากความบังเอิญหรือสิ่งลึกลับโดยไม่ได้สนใจมาก่อน มีความเชื่อทางวิญญาณหรือมีสิ่งเหนือธรรมชาติเข้ามาเกี่ยวข้อง และ (7) การรับความรู้จากภายนอกชุมชน และนำมาผสมผสานกับความเชื่อหรือภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สอดคล้องกับยุคสมัย

และการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ซึ่งภูมิปัญญาเหล่านี้อาจถ่ายทอดออกมาในรูปแบบไม่เป็นลายลักษณ์อักษร และแบบเป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ โดยการเปลี่ยนแปลงทางศาสนาและความเจริญทางสังคมเมืองเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นของชุมชนบนพื้นที่สูง

สำหรับปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบนพื้นที่สูง พบว่า การมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และการสร้างเครือข่ายการทำงานที่เชื่อมโยงทุกหน่วยงานอย่างเป็นระบบ จะเพิ่มประสิทธิภาพการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของชุมชนบนพื้นที่สูงแบบองค์รวมที่ยั่งยืน ซึ่งในปีงบประมาณ พ.ศ.2564 ได้ขยายผลการสืบทอดภูมิปัญญาด้านการจัดการทรัพยากรน้ำและป่าไม้ (ทึบอ) ของชุมชนกะเหรี่ยง ร่วมกับศูนย์พัฒนาโครงการหลวงวัดจันทร์ วัดห้วยบง และโรงเรียนมัธยมกัลยาณิวัฒนาเฉลิมพระเกียรติ โดยการสนับสนุนเยาวชนกะเหรี่ยงที่มีทักษะด้านศิลปะ ถ่ายทอดเรื่องราวภูมิปัญญารักษาป่าต้นน้ำ การจัดการน้ำบนพื้นที่สูงเพื่อนาข้าวและการหล่อเลี้ยงชุมชนผ่านภาพยนตร์กรรมผาผนังที่ติดตั้งไว้ ณ ศูนย์กาละเอื้อยศึกษาวัดห้วยบง ต.บ้านจันทร์ อ.กัลยาณิวัฒนา จ.เชียงใหม่ รวมทั้งการเสริมความรู้ของมัคคุเทศก์ท้องถิ่นให้สามารถถ่ายทอดเรื่องราวที่บอกกับผู้มาเรียนรู้ และเผยแพร่บทความ เรื่อง ทึบอ ภูมิปัญญาการจัดการน้ำบนพื้นที่สูงของชุมชนกะเหรี่ยง ผ่านเว็บไซต์ของสวพส. อันนำไปสู่การพัฒนาแบบมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น 4 กระบวนการ คือ (1) กำหนดความรู้ โดยให้ชุมชนเป็นผู้คัดเลือกความรู้ที่ควรค่าแก่การสืบทอด (2) แสวงหาความรู้ โดยการให้เยาวชนในชุมชนร่วมเป็นผู้รวบรวมและถอดองค์ความรู้จากผู้รู้ในท้องถิ่น เพื่อให้เข้าใจหลักคิดอย่างถ่องแท้ของคนรุ่นก่อนที่สั่งสมจนเกิดเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นในเรื่องนั้นๆ (3) จัดเก็บความรู้ เป็นขั้นตอนของการออกแบบและพัฒนารูปแบบการสืบทอดที่เหมาะสมกับระดับการเรียนรู้ของชุมชน และ (4) ถ่ายทอดความรู้ ในรูปแบบสื่อสิ่งพิมพ์ที่ชุมชนสามารถเข้าถึงได้ง่าย พร้อมใช้เทคโนโลยีดิจิทัลเข้ามาช่วยจัดการองค์ความรู้ และเผยแพร่ภูมิปัญญาของชาติพันธุ์บนพื้นที่สูงไปสู่ภายนอก เพื่อการสืบทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่ทุกคนสามารถเข้าถึงได้